

TARTU RIIKLIK ÜLIKOO

JANESTE

Kui Bassel kodanik võitis
kassa koera, peab ta omale
jätastama piletid ja omad
lapsed lihtsamaks teha.
Võimud müüma seosonpileti
ki peril aga ei hakka
na ning selleks seosonpileti
peab olemas nõutakse,
koera foto.

TELEVISION

[illegible]

Pühapäev, 13. detsembril	
0.10	"Tere hommikust, põllumees!"
1.10	"Laste hommikust, 10.00 Hõltsid Ungari"
2.10	Raadio rahvamuusikaorkester, 12.15
3.10	Teaduse ja tehnika uudised, 12.30

18.30

viisoonist),	17,39	Eetkooli
nooremale		
meesle,	kooliale:	
siinist, 18,10:		"Pidage
Liitekraan,		Saade Keski
3,30	Tested	— "Täheke
Killi —		ja reklaam, 18,35
looni		— "Sirius
looni		— "Armas
amara,		kutsu
lele),	23,90	— "K
		ndalarin
22,15		— "Aktua
22,15		— "Eetris
22,15—34,00		noored,
22,15—34,00		(Keskele
22,15—34,00		Dokumenta
22,15—34,00		Siberia)

Tahinna II programm
(III kanal), Kohtla-Järve
(V kanal), Tartu ja Narva
(IV kanal) saatjale
Utkanne Kesktööstus

[illegible]

RADIO

Pühapäeval, 13. detsembril

8.10	„Tere hommikust, põllume-	16.00
edi,	8.20 Populaarseid helitöid, 10.00	
„Lastehommik“,	10.40 Mängib Ungari	
radio	rahvamuusikaorkester, 12.15	
aduse	ja tehnika uudiseid, 12.35	

fakt
söner
nilt
II

OTLEMA

pepetaja kommentaari
oma muidugi pildiga
õnse: igasugune h
bi etterütamine suuri seg
nõustamisel suuri komm
sünkroonselt filmiga
peab õpetaja n-
mitmed korrad
harjutama. Selleks a
aega ei jätku,
kommenteeritakse
vasti.

Eesti NSV
 teate Tõendusins-
 peetori poolt
 koostatud
 seade
 sisaldab
 võimalik
 grammi filmil
 laežiga. Seda
 lise heliriba
 edukalt katse

Open-
moteo-
pelimid
teksti 131-
d selleks,
ava teksti
prida.

...s saattis pool
neadile kirja,
ju hüvitamist.
et protesteeris
lääti pikapeale
kahju pesasgu
ged mehed soga-
gi rohkem soga-
suuremat kala

INKINEN, J. Rahandusministeriä.

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

EESTI KEELE KATEEDER

ÜTÜ ŽURNALISTIKARING

FAKT, SÕNA, PILT

Artikleid ja uurimusi ajakirjanduse ajaloo,
teooria ning praktika alalt

II

TARTU 1965

Sisukord

	Lk.
EESTI AJAKIRJANDUSE AJALUGU	
1. M. Kahu, "Tartu Eesti Seitungi" asutamislugu	1
2. V. Lään, Ringhäälingu sünniloost Eestis	23
RAADIO JA TELEVISIOON	
1. P. Puks, Foto- ja televisioonikunstist	48
2. I. Triikkel, Intervjuu ja reportaaž raadioajakirjanduses	64
3. V. Pant, Žanriskaalast saateskaalani, definitsioonist reportaažini	88
4. R. Karemäe, Reportaaž televisioonis . .	108
VÄLISMAALT	
1. M. Ormisson, Mõnedest SDV ajakirjan- duse žanrilistest iseärasustest . . .	120
ÜLEVAADE	
1. J. Peegel, Kümme aastat	134
2. 1964.a. žurnalistika alal kaitsstud diplomitööd	138

Eesti ajakirjanduse ajalugu

"TARTU EESTI SEITUNGI"

asutamislugu

M. K a h u,

ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi
aspirant

Ülalnimetatud ajaleht ilmus 1870-ndate ja 1880-ndate aastate vahetusel. Selleks ajaks olid kapitalistlikud suhted muutunud Eestis valitsevaks. Tugevad feodalsmi igandid püsisid aga edasi. Endiselt kannatasid eestlased rahvusliku rõhumise all. Kogu poliitiline ja suures osas ka majanduslik võim, kõigi elualade juhtpositsioonid, hariduse ning teaduse viljad ja elukondlikud hüved kuulusid Eestis, nagu mujalgi Baltimaadel, kohalikule saksa aadlile ja suurbourgeoisile. Selle ülemvõimu vastu oligi suunatud eesti rahvuslik liikumine, mis oma sotsiaalselt sisult oli antifeodaalne, kodanlik. See oli üldrahvalik liikumine niivõrd, kuiivõrd see oli suunatud kogu meie rahvast ahistava feodaalse balti erikorra murdmisele.

Kõnesoleval perioodil saavutas eesti rahvuslik liikumine haripunkti. Eelkõige tähistas seda ajakirjanduslik sündmus - C. R. Jakobseni põõrettekitava ajalehe "Sakala" ilmumine aastail 1878-1882. See tähendas ühtlasi kodanlik-demokraatliku ja kodanlik-klerikaalse suuna lõp-

likku väljakujunemist rahvuslikus liikumises. "Sakala" ei olnud ainus neil aastail ilmumahakanud eesti ajaleht. See oli üldse suure elevuse ja kasvu aeg meie ajakirjanduse arengus. (Samal ajal olid need aastad eesti kirjanduse, muusika ja kujutava kunsti ajaloos suhteliselt vähepakkuvad, välja arvatud mõned nähtused, näit. "Tasuja" ilmumine.) Just siis tekkiski "Sakalale" liitlasleht "Tartu Eesti Seitungi" näol. Selle järjekindlalt demokraatliku ajalehe asutas Adam (Adolf) Aint.

1.

Mees, kellest sai kümnenda eestikeelse ajalehe toimetaja, pärines Tartumaaalt Rannu kihelkonnast. Tema isa Tohver Aint, endine pärisorjapoeg oli 30-aastane, kui ta 1839.a. hakkas ilma igasuguse pedagoogilise ettevalmistuseta vallakooliõpetajaks. Ta töötas algul kodukihelkonnas Tamme vallas Rakke külas, hiljem aastakümneid Verevi külas. Pidev enesetäiendamine ja suur armastus oma töö vastu tegid Tohver Aintist tubli koolimehe, väsimatu rahvaalgustaja, kellena Rannu rahvas teda tänapäevani mäletab. Ta oli 80-aastane, kui viimaks lõpetas oma pool sajandit kestnud pedagoogitöö.

Selle mehe pojana sündis 26. jaanuaril (u. k. j. 7. veebruaril) 1843. aastal Tamme valla Rakke külas Adam Aint, kes kuulub seega meie rahvusliku liikumise juhtivate tegelaste ning kirjameeste vanimasse põlvkonda. Ta lõpetas isa juhatusel 1855.a. vallakoolikursuse ja neli aastat hiljem Rannu kihelkonnakooli ¹. A. Aint õppis 1861.a. lõpul lühikest aega veel Tartu kreiskoolis ². 1860-ndail aastail

1 RAKA /= Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv/, f.1263, nim. 1, s.-u. 312, l. 19; s.-u.307, l. 27.
2 RAKA, f. 3581, nim. 1, s.-u. 14, l. 28 ja 24.

oli ta raamatupidajaks krahv Bergi mõisas Sangastes ³,
1870.a. lõpul ilmus aga uuesti Tartu ⁴.

Varsti, nimelt 1873.a. novembris, asus Aint kantselei-
ametnikuna (žurnalistina) tööle Tartu sillakohtus ⁵. Nime-
tatud asutus, nagu kõik sillakohtud Liivimaal oli balti
saksa aadli võimuaparaadi üks koostisosas. Sillakohtud
täitsid eelkõige politseilisi funktsioone maakonna talu-
poegade suhtes. Aadlikest sillakohtunikud kaitsesid valv-
selt oma seisuse ülevõimu ning privileege. Sellised olid
ka Ainti ülemused. Ometi kasvas sellises keskkonnas -
võib-olla just selle miljõs mõjul - tulevane leppimatu
võitleja balti erikorra vastu.

A. Aint ise kirjutas hiljem, et oli neil aastail
"suu ja südamega Eestlane", et oli "juba ennegi Eesti-
-vabameeleline, aga mitte nõnda lausa" ja et selle "Eesti-
-vabameelelise oleku" pärast olnud tal palju vaenlasi.
Samas vihjab ta napsionaliselt ja pooleldi salapärsedes
sellele, mis meid kõige rohkem huvitaks, nimelt põhjuste-
le, mis viisid sillakohtu kantseleiametniku eesti ajalehe
väljaandjaks-toimetajaks. "Meil ei olnud ilalgi ühe Eesti
aalehe väljaandmise mõtet... See asi tuli ette arvamata
ja kogemata. Meie pidime äkitselt trükimaja omanikuks ja
ühe Eesti keele lehe väljaandjaks ja toimetajaks saama!"⁶
Seni pole veel ükski allikas nendesse ridadesse selgust
toonud (erakirju ei ole antud perioodist ühtegi säilinud).

3. II 1877 esitas Aint Liivimaa kubermanguvalitsusele
palvekirja, milles soovis luba trükikoja avamiseks Tartus.
Kohaliku politseivalitsuse ja magistraadi poolt ei olnud
takistusi ja 11. III otsustati trükikoja avamine jaatavalt.
Nädal hiljem teatati Aintile, et talle on kuberneril poolt

3 RAKA, f. 29, nim. 2, s.-u. 987, lk. 137.

4 RAKA, f. 1880, nim. 2, s.-u. 1106, l. 3.

5 RAKAL /= NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Lenin-
gradis/, f. 776, nim. 11, s.-u. 3, l. 183.

6 Meie vabandus lugijate vasta. Tartu Eesti Zeitung
3. XII 1880, nr. 28, lk. 1.

"lubatud avada ja kasutada trükikoda Tartus" ⁷. Seega läks esimene katse väga hõlpsalt - täpselt poolteise kuuga oli luba käes. Ajakirjandusse jõudis teade sellest kuu lõpul Tartu saksa ajalehe, aga mitte "Eesti Postimehe" kaudu ⁸. Tartu politseimeister E. Rast vaevalt aimas, kui ettevaatamatult lubati Tartusse potentsiaalne vastane. Trükikoja loa taotlemine oli ju kahtlemata vaid esimene samm ajalehe väljaandmise suunas. Hiljem kasutatigi Ainti trükikoda peamiselt tema ajalehe trükkimiseks. (Muuseas: selleks ajaks ei olnud C. R. Jakobson veel sisse andnud "Sakala" palvekirja.)

Teame, et aastal 1877 trükiti Ainti trükikojas, mis niisiis kohe esimesel aastal mingil kujul tööle hakkas, ainult üks raamatuke. See kandis pealkirja "Avalik Kiri H. von Samsoni härrale Ees/t/i rahva poolest" ja oli seega operatiivne sekkaalõmine käimasolevasse poleemikasse Hurda ja v. Samsoni vahel Eesti Aleksandri-kooli küsimuses. "Adolf Ainti kuluga" trükitud brošüüris kaitstaksegi esimese seisukohti. Tekstile järgnevad 76 talupoja allkirjad, nende seas esimesena M. Mitt, avaliku kirja koostaja ⁹. Väljaande õhukeste, ornamendidega kaunistatud kaante vahel on vaid 4 lehte, kusjuures teksti jätkub 5 leheküljele. Brošüür on trükitehniliselt kehv.

Järgmise ettevalmistava sammu astus A. Aint 1878.a. algul. 23. I saadi kubermanguvalitsuses tema uus palvekirja - lubada asutada raamatukauplus Tartus. Jällegi polnud kellelgi vastuväiteid ja 13. III testati Aintile, et kuberner on lubanud talle avada Tartus Riia tänaval raamatukaupluse ¹⁰.

Mii saavutas Adam Aint ühe aasta kestel õige kiiresti õiguse niihästi trükikoja kui ka raamatukaupluse avamiseks.

7 RAKA, f. 297, nim.10, s.-ü. 65, lk. 1,2,34,4 ja 5.

8 NDZ/= "Neue Dörptsche Zeitung"/,30. III 1877,nr.72, lk. 5.

9 Vt. originaalkäsikiri (koos C.R. Jakobsoni parandustega): KM KO /= TA Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakond/,f.88,m.6:1, l. 197-200.

10 RAKA, f. 297, nim.10, s.-ü. 65, l. 7-11.

Eelmises osas juba käsitlesime Ainti ettevalmistavaid samme, mis eelnesid ajaleheloa saamisele. Vaatleme nüüd selle taotlemisega seotud asjaolusid.

Suvel 1877 hankis Aint endale kaks vajalikku dokumenti: 18. VIII sillakohtult tõõtõendi, l. IX politseivalitsuselt kinnituse, et ta on Tartus elamise ajal hõsti käitunud ja pole andnud põhjust kaebusteks.⁴¹ Need tõendid muretses Aint nimelt ajaleheloa taotlemiseks. Meenutame, et sel ajal ei olnud C. R. Jakobson veel saanud luba "Sakala" väljaandmiseks. Seega tegutses Aint temast ja tema plaanidest sõltumatult.

Millegipärast ei andnud Aint kohe oma palvekirja sisse, kuud mõõdusid. Tõenäoliselt avaldas alles nüüd tal-
le ergutavat mõju tulevane "Sakala": sai ju C.R. Jakobson novembris 1877 loa ja detsembris teati aeda juba ülemas-
liselt, sest algas tellimuste vastuvõtmine. Jaanuaris 1878 palus Aint kubermanguvõimudelt raamatukaupluse asu-
tamise luba - nagu ülalpool nägime - ja seejärel, päeval pärast oma 35. sünnipäeva, astus ta lõpuks elu
tähtsaima sammu, mis kindlustas talle koha eesti ajakir-
janduse ajaloos.

27. jaanuaril 1878. aastal pöördus Adam (Adolf) Aint palvekirjaga Trükiasjade Peavalitsusse, taotledes luba eestikeelse ajalehe väljaandmiseks ja toimetamiseks Tartus. Ajaleht ilmuks "Tartu Eesti Seitungi" nimetuse all 2 korda nädalas, kusjuures iga number sisaldaks 800-1000 tihedalt trükitud rida (s ca 50 tähte). Lisaks sellisele täpsele trükitehnilisele karakteristikale iseloomustas Aint edasi oma lehe kavatsetatavat sisu: välispoliitilised lähisõnu-
mid, üksikasjalikumad sõnumid Venemaa ja eriti kohalikest sündmustest, võimaluse korral joonealused artiklid nii ilukirjanduslikel ja teaduslikel kui ka kohalike sündmuste
ainetel, kuulutused. Tellimisraha Tartu linna jaoks -

11 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 183.

2 rbl. 50 kop., koos postirahaga - 3 rbl. Võimaluse korral lubati viimast summat alandada samuti 2,5 rublani. Ajalehte hakatakse trükkima väljaandja isiklikus trükikojas. Selline oli A. Ainti palvekirja sisu. Vastavalt taensuurimäärustikule lisas ta tõendid ja nn. deklaratsiooni selle kohta, et soovib ajalehte välja anda, "järgides seejuures kõiki seaduse ja võimude peolt selles suhtes kehtestatud ja kehtestatavaid eeskirju" ¹².

Ülaltoodud dokumendis kiratavad tähelepanu kaks asjaolu, mis mõlemad kõnelevad A. Ainti optimismist ja julgest pealehakkamisest. Kõik senised eestikeelsed ajalehed, alates "Tartoma-rahva Nädali-Lehhest" ja lõpetades "Ristirahva Pühhapäeva Lehhega" olid ilmunud nädalalehtedena. Sellisena oli kavatsatud ja varsti hakkas ilmuma ka "Sakala". Aint fikseeris seega esmakordselt kavatsuse hakata ajalehte 2 korda nädalas välja andma. Teiseks on majanduslikult väga julge tema plaan loobuda postirahade sissenõudmisest tellijalt.

A. Ainti palvekirja jõudis Trükiasjade Peavalitsusse 1. II 1878.s. ja 12 päeva hiljem saadeti tavakohased järelepärimised keisri kantselei III osakonnale ja Liivimaa kubernerile. Viimaselt küsiti, kas ta peab soovitavaks uue väljaande asutamist Tartus, kus juba antakse välja kolme eesti ajalehte ("Eesti Postimees", "Eesti Põllumees", "Tallorahva Kulutaja") ¹³. Kuberneri jaoks oli otsustav Tartu politseimeistri E. Rasti arvamus: "... Tartus väljaantav ajaleht "Eesti Postimees" vastab täiel määral nõudmistele, mida võib esitada väljaandele, mis on seadnud endale ülesandeks rahva õpetamise ja valgustamise, nii et uue ajalehe väljaandmine kohalikele eesti päritoluga elanikele ei osutu minu arvates vähemalt vajalikuks. /---/ Aint pärineb eestlaste hulgast, kais kreiskoolis ja lee-

12 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-ü. 3, l. 1-3.

13 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-ü. 3, l. 4; RAKA, f. 296, nim. 62, s.-ü. 183, l. 1.

цензурную поправу в" Актъ 1865 года
(П. 6, а и б) и много разъ приложить
къ сему требованіе доказанія о моей
милости и исключенію отъ
меня въ томъ, что я не имѣю право
давать указанныя законы: *Tantum Esti
Lectum.*—

Ваннагорскіе

Адольфъ Саймъ

*27 Января 1878 года
И Дунинъ*

Joon. 1. A. Ainti palvekiri Trükiasjade
Peavalitsusse

õppimise teel saavutas teatud haridustaseme, mis siiski vaevalt annab talle võimed ajalehe toimetamiseks." ¹⁴
See, faktiliselt eitav arvamus jõudis kubernereri kantseleisse 9. III. Järgmisel päeval sai Trükiasjade Peavalitsus Peterburis vastuse keisri kantselei III osakonnalt: pole selliseid andmeid, mis takistaksid Aintile loa andmist ¹⁵.

23. III 1878.a. saatis Liivimaa kuberner Peterburi oma arvamusel Adam Ainti taotluse kohta, milles märkis, et viimane on poliitiliselt täiesti usaldatav isik, kuid mitme sesti väljaande olemasolu tõttu Tartus ei olevat erilist vajadust uue ajalehe lubamiseks ¹⁶. Sama kirja mustandis oli kubernereri eitav suhtumine sõnastatud palju selgemalt: "... ei ole mingisugust vajadust." ¹⁷

Trükiasjade Peavalitsus ei pööranud sedapuhku tähelepanu kubernereri tõrjuvale hoiakule ja tegi 6. aprillil 1878.a. siseministrile ettepaneku: pidades silmas positiivseid arvamusel paluja isiku kohta, tunnistada võimalikuks lubada nimetatud ajalehte, kuid siiski sel tingimusel, et poliitiline ringvaade koostataks ainult ajalehtedes "Pravitelstvennõi Vestnik" ja "Rusaki Invalid" ilmunud sõnumite põhjal. Samal päeval andis siseminister nõusoleku. Ühesaegselt kinnitas ta ka "Tartu Eesti Seitungi" programmi järgmisel kujul:

"1. Lühike poliitiline ringvaade, mis on koostatud eranditult "Pravitelstvennõi Vestnikus" ja "Rusaki Invalidis" trükitud sõnumite põhjal.

2. Sisesõnumid.

3. Kohalik kroonika ja

4. Kuulutused.

Ilumissagedus - kaks korda nädalas. Tellimishind ilma postirahata - 2 rubl. 50 kop. aastas." ¹⁸

14 RAKA, f. 296, nim. 62, s.-d. 183, l. 3.

15 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 6.

16 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 7.

17 RAKA, f. 296, nim. 62, s.-d. 183, l. 4.

18 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 8 ja 9.

М. В. Д.

**ГЛАВНОЕ
УПРАВЛЕНИЕ**

по деламъ

ПЕЧАТЕ.

6. "Апреля 1878 года

(1960.)

Всеподлинный

В. Сур. 1878

Журналистъ Дерптскаго Орд.
пунесерикста, Адольфъ Никитъ
обратился въ Главное Управле-
ніе по деламъ печати съ про-
шениемъ о разрѣшеніи ему из-
давать въ г. Дерптѣ, подъ его
редакторствомъ, два раза въ
недѣлю, газету на дѣтскомъ
языкѣ, подъ названіемъ "Jachtu
Eesti Seikung". Дерптская дѣт-
ская газета", въ которой —
предполагается помѣщать
краткое политическое обзор-
ное, внутреннее извѣстіе
фелъсепотъ, заключающій въ
себѣ статьи воспитательнаго-
скаго и чинаго содержанія, и
мѣстную хронику.

Въ виду благопріятныхъ
отзывовъ о личности проси-
теля со стороны III^{го} Анг-
лийскаго Соединенной Его Им-
ператорскаго Величества
Канцлеру и Африкадскаго
Губернатора, я полагаю — въ
возможности разрѣшеніе
именнаго изданія, по

от таких однако-же событий и
литического одобрения состава.
было исключительно по из-
вестиям печатным в
„Правительственном Вест-
нике“ и „Русском Цивили-
зиз“.

Отказавшись своих заклю-
чений много есть предст-
вить на благоустройство
Вашего Высочайшего Преодо-
лительства.

И. д. Начальника Главного Управления
по делам печати В. Г. Громыко

Joon. 2. Trükiasjade Peavalitsuse ette-
panek siseministrile lubada
välja anda ajalehte "Tartu
Eesti Seitung"

Seega oli uue eesti ajalehe, seejuures programmi järgi poliitilise ajalehe sünd otsustatud. Ilukirjanduslikud ja teaduslikud materjalid, millele vihjas Aint oma palvekirjas, puuduvad kinnitatud programmist. Viimane on muidugi kitsam pärastise ajalehe tegelikust sisust. Seejuures on "Tartu Eesti Seitungi" programm poliitiliste materjalide osas isegi avaram "Sakala" programmi vastavast osast, sest viimases ei olnud märgitud sisesõnumeid ja kohalikku kroonikat.

Teate ministri otsusest saatis Trükiasjade Peavalitsus Tartu tsensori C. von Rummeli kaudu A. Aintile, kes 24. IV andis viimase juures kirjaliku kohustuse ajalehe väljaandmise õigust ilma peavalitsuse loata mitte kellelegi teisele üle anda, nagu see tavaks oli. 17. mail 1878 a. saatis Trükiasjade Peavalitsus Adam Aintile tema ajalehe kinnitatud programmi koopia ja väljaandmistunnistuse 2 eksemplaris - trükikojale ja toimetusele ¹⁹. Nii olid ajalehe sünniprotseduurid läbi ja edasine sõltus juba värskest väljaandjast-toimetajast.

Uue kolleegi juurdetulek äratas tähelepanu peaaegu kõigis tolleaegseis eesti ajalehtedes. Esimesena teatas "Tartu Eesti Seitungi" väljaandmisloa saamisest Ainti poolt, tutvustas selle programmi, ilmumissagedust ja hinda küll ajaleht "Neue Dörptsche Zeitung" ²⁰. Seejärel tõid analoogilised sõnumid ka "Eesti Postimees" ja "Perno Postimees" ²¹. Viimane kommenteeris sündmust hiljem järgmiselt: "Nii kasvab siis Eesti ajalehtede hulk ikka rohkem ja rohkem ja meil ei ole enam nende puuduse pärast naabrite kõrvas tarvis häbeneda. /- - -/ Kui meie ka uue aalehe jälle juurde saame, mis kaks korda nädalis välja tuleb, ei või meie ilmaski veel seda tunnistada, et meil aalehti juba küllalt on." ²² Viimasena võttis tulevase "Tartu

19 RAKAL, f. 776, nim.11, s.-u. 3, l. 10-15.

20 NDZ 5. V 1878, nr. 104, lk. 3.

21 Jälle uus ametivend. EP 10. V 1878, nr. 19, lk. 116.
Uus aaleht. FP 19. V 1878, nr. 20, lk. 163.

22 Aalehed. FP 26. V 1878, nr. 21, lk. 167.

Eesti Seitungi" kohta sõna "Sakala", märkides, et programmi järele see "üks veike ajaleht saab olema". "Kes selle uue ajalehe toimetaja ja kirjutaja saab olema, seda meie veel ei tea. Soovime, et see uus ajaleht palju kasu Eesti rahvale tooks." ²³ Näeme, et C. R. Jakobsonil polnud usku Aintisse kui ajalehetoimetajasse.

Huvitav on veel märkida, et 1880.a. nõudis Adam Aintilt oma saamata jäänud töötasu teiste hulgas ka onupoeg Jakob Aint, kes väitis, et ta on ajavahemikus 1.I 1876 - 31.VIII 1877 10-rublaase kuutasuga hankinud palju artikleid "Tartu Eesti Seitungile". ²⁴ Kui võlanõudja siin tõesti milleski ei eksinud, siis peame järeldama, et Adam Aint plaanitses oma ajalehte juba aastal 1876 (või varemgi), palgates endale isegi materjalide hankija. Kõne alla võisid tulla hiljem "Tartu Eesti Seitungi" joonealuses avaldatud jutud ning kirjutised. Aasta või kahe võrra hilisem ajavahemik oleks siiski palju tõenäolisem. Muuseas, Ainti trükitöölistest aastal 1878 teame vaid niipalju, et 9. IV hakkas tema juures trükkiladuja õpilasena tööle keegi Alexander Meissner ²⁵.

3.

Algasid ettevalmistused "Tartu Eesti Seitungi" väljaandmiseks. Juulis 1878 pöördus A. Aint Jakob Hurda poole, teatades talle oma ajalehe väljaandmisõiguse saamisest ja paludes "mulle teatada, kas ja kuidas Teile tahate mind selles ettevõttes toetada". Juhul, kui abi Hurda poolt pole võimalik, palus Aint endale vähemalt nõuandeid ning näpunäiteid anda, samuti kindlaks määrata koht, kus nad võiksid kõnelda. Ta oli valmis ka Otepäele sõitma ²⁶.

²³ Sakala 27. V 1878, nr. 14/15, lk. 3.

²⁴ RAKA, f. 995, nim. 1, s.-u. 11489, l. 64 ja 65.

²⁵ RAKA, f. 995, nim. 1, s.-u. 11489, l. 36.

²⁶ A. Aint J. Hurdale 28. VII 1878. KM KO, f. 43, m. 1:10.

Ei ole täpselt teada, millise sõnastusega vastuse Aint sai sellele veidi pealetükkivale kirjale, kuid kõige tähtsamat Hurda vastusest me siiski teame.

Kuu aega hiljem võttis "Tartu Eesti Seitungi" kohta uuesti sõna "Sakala". Aint oli nimelt kirjutanud Viljandi trükikoja omanikule Feldtile ja palunud teda vastu võtta ajalehe tellimusi. Selle põhjal väitiski C. R. Jakobson, et Tartu uus eesti ajaleht pidada "pea välja tulema". (Muidugi võis see "pea" ikka alles järgmise aasta algus olla.) Toimetaja suhtes polnud Jakobsonil ikka veel selgust. Ta oli suvel Rannus viibides kuulnud, et pastor J. Hurt "kirjutamist enese peale võtnud". "Kas aga lugu tõeste nii on, seda meie mitte ei tea ütelda. Olgu, kuidas on, aga seda oleks soovida, et uue ajalehe väljaandjateks seesugused mehed saaksivad, kes terve maa ja rahva kasu üksiku seisuse kasust kõrgemale mõistaksivad seada!"²⁷ Kui meenutame, et ka ja oli olnud avalike kirjade vahetamine Hurda ja Jakobsoni vahel, siis saab selgeks selle mõtteavalduse alltekst. J. Hurt kirjutas otsekohe (31. VIII) "Sakala" märkusele vastuse, öeldes seal, et "Tartu Eesti Seitung" võib ju ilmuda, aga "see pole mitte tõsi, et mina tema kirjutaja saan olema, nõnda kui kuulmise järele arvatud". Ja mitte ainult seda. Ta lissas, et tal pole uue ajalehega üldse mingisugust tegemist. Nii pidi siis ka Hurda vastus Ainti ettepanekule täiesti eitav olema, mida uute andmete põhjal kinnitas muuseas ka Jakobson ise oma järeilmärkuses²⁸.

Sugisel 1878 astus Aint otsustava sammu oma ajalehe väljaandmisele tehnilise baasi loomiseks. Ta sai kaubale Pariisis asuva Marinoni masinaehitustehase esindajaga Danzigis Franz Frankega ja sõlmis temaga 3. X lepingu keskmise suurusega kiirtrükipressi (formaad: grand jeaus = 76 x 55 cm) ostmiseks 3250 frangi eest²⁹. Lisaks sellele

27 "Sakala" 26. VIII 1878, nr. 28, lk. 2.

28 J. Hurt, Õiendus. "Sakala" 16. IX 1878, nr. 31, lk. 2.

29 RAKA, f. 995, nim. 1, s.-d. 11489, lk. 24-25.

tellis Aint Frankelt kuidugi ka trükitähti ning muud vajalikku. Kõik pidi aasta lõpuks Tartus olema. Ka suur korter oli toimetuse jaoks üüritud, kusjuures üürileping kuue aasta peale tehtud ³⁰. "Tartu Eesti Seitungi" 1. number pidi ilmuma 1879.a. jaanuarikuu 1. nädalal.

Aint lootis seda nähtavasti päris kindlalt, sest tõenäoliselt oktoobrikuus - pärast kiirpressi ostulepingu sõlmimist - andis ta välja trükitud kuulutuslehe oma ajalehe ilmutamiskamase kohta. Seni pole seda õnnestunud leida ja seepärast on andmed temast kaudsed ning napid. Teame, et 30-realisel kuulutuses lubas Aint "Tartu Eesti Seitungit" välja anda "selges ja puhtas Eesti vaimus", tutvustas oma ajalehe rubriike, andis teada 11 tellimuste vastuvõtjat. Huvitav on tema kavatsus anda koos lehega iga aasta kaasa tasuta kalender, samuti tema enda poolt tõlgitud "seaduse raamatuid", nii et neid saaks hiljem raamatuks kõita ³¹.

See kuulutusleht tõi aga Aintile kaela - veel enne ajalehe väljaandmist! - väikese poleemika ajakirjanduses. Nimelt kirjutas keegi Th. Vinter talle sellega ühenduses avaliku kirja ja saatis "Sakalale". Jakobson vastas, et kiri on ajalikult kirjutatud ja "meie oma ust lukku ei või panna" ³². Vinter leidis kuulutuslehes "terve tosinat" grammatika-, ortograafia- ja murdevigu. Tema poolt toodud konkreetsete näidete põhjal näivad etteheited põhjendatud olevat, kuid kahjuks esitatud kohatu pilkoga. Ka kriitika lõppjäreldus on üleolev: "Sellepärast oleks väga soovida, et Teie enne Eestikeelt tundma õpiksite ja alles siis Eestikeeles oma tubli "Seitungi" välja andma hakkaksite!" ³³ A. Aint puudutas oma vastuses sisuliselt ainult üht küsimust. Vinter oli nimelt avaldanud kahtlust "poliitikaliku ringvaatuse" suhtes. Aint püüdis tõestada, et see

30 Meie vabandus lugijate vasta. - Artiklis on ekslikult 1878. ja 1879.a. asemel vastavalt 1877. ja 1878.a.

31 Th. Vinter, Avalik kiri "Tartu Eesti Seitungi" toimetajale... Sakala 28. X 1878, nr.38, lk. 3.

32 Th. Vinter/ P - s /kirjavastus 285/. Sakala 14.X 1878, nr.36, lk. 4.

33 Th. Vinter, tsit. kirjutis.

on ainuõige varm ja pidas 'poliitika ringvaatust' ebaõigeks. Jakobson tunnistas oma järeldamarkuses mõlemad variid võimalikuks, kuid rõhutas, et seni on ajalehtedes elnud 'poliitika ringvaatus' ³⁴. Nii see küll oli, kuid Ainti seisukoht ühtib rohkem jällegi tänapäevase kasutusviisiga.

Aastal 1878 jätkas A. Aint töötmist Tartu sillakohtu žurnalistina. Oktoobris asus ametisse uus sillakehtunik Alexander von Brasch, kellega Aint hiljem teravalt kokku põrkas. Võib konstateerida, et Adam Ainti töö kantseleiametnikuna Tartu sillakohtua lõppes jaanuaris 1879 - seda on kinnitanud niihästi tema ise kui ka tema kaastöötajad ³⁵. Ajalehe väljaandmise kavatsus viis Ainti ka Eesti Kirjameeste Seltsi, mille liikmeks ta võeti vastu 3. I 1879.a. ³⁶

Aasta 1878 oli lõppenud, kuid oodatud saadetist välismaalt polnud ikka veel. Ajalehe ilmutamiskamine viibis ja Aint leidis endale uue töökohta. Jaanuarist kuni märtsini 1879 oli ta Tartu-Võru kreisikohtu kantseleiametnikuks, kellena tõlkis ja korraldas nimetatud asutuse poolt väljantava ametliku ajalehe "Talurahva Kuulutaja" materjale ³⁷. Nii jõudis Aint siiski enne oma ajalehe ilmutist mõnel määral ajalehetöö juurde. Tõenäoliselt võttis ta osa "Talurahva Kuulutaja" 1879.a. kolme esimese numbriga väljaandmisest.

Samal ajal tundis kiriteeni ja Carl Leopas Peterburis huvi: "Eesti kirjanduse põllult eleks suur uudis kuulda, kas lubatud "Tartu eesti seitung" välja tuleb või mitte - aga siinasaale pole ükaki ajaleht tema elekust sõnakestki lausunud!" ³⁸ C. R. Jakobson, kellele seda kirjutati, vastas ootamatu uudisega: "Nagu meie praegu Tartust kuulda

34 A. Aint, Vastus herrä Th. Vinteri avaliku kirja kohta "Sakala" sees nr. 38. Sakala 16. XII 1878, nr. 46/47, lk. 2-3;

35 RAKA, f. 995, nim. 1, s.-ü. 16 O91, l. 14, 16 ja 34.

36 Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1879. Tartu, 1879, lk. 7 (Lisa).

37 RAKA, f. 995, nim. 1, s.-ü. 16 O91, l. 69.

38 C. Leopas C. R. Jakobsonile 30. I 1879, KM KO, f. 47, m. 24:44.

saime, ei saa "Tartu Eesti Seitung" tänavu mitte välja tulema." ³⁹ Ei tea, kellelt need andmed pärinesid, võib-olla arvas ka Aint ise nii. Põhjust pessimismiks oli. Jaanuaris oli Franke küll lubanud, et asjad on varsti Tartus, kuid endiselt ei saabunud midagi. Ka kirjavahetus ja raha tagasinõudmine ei aidanud ⁴⁰.

Alles märtsis müüs Franke kauplus Danzigis A. Aintile mitmesuguseid trükkimisvahendeid (trükitähti, 2 regaali, 4 rivikut, 1,5 ts värvi jm.) 1077,54 marga väärtuses. Aprilli alguseks oli sellest summast makstud 300 rbl. ehk 585,9 marka, s. o. veidi üle poole ⁴¹. Aprillikuu lõpul jõudsid trükimasin, -tüübid jm. esemed viimaks pärale. Kuid - paljude mittetellitud ning kasutute asjade kõrval oli nii vajalikke tähetüüpe vaid "paar kamaliku täit". Uute tellimine võttis jällegi aega ⁴². Aeg oli aga väga kallis, sest 17. V mõõdus üks aasta "Tartu Eesti Seitungi" ametlikust lubamisest (väljaandmistunnistus kandis 17. V 1878.a. kuupäeva). Seaduse järgi kaotas ajalehe väljaandmisluba oma kehtivuse, kui seda ühe aasta jooksul ei ole kasutatud. Selline oht ähvardas nüüd ka A. Ainti.

Just "Tartu Eesti Seitungi" kavatsitava ilmumahakkamise eelõhtul tabas eesti ajakirjandust ootamatu ja raske löök: kõikvõimsa Varssavi kindralkuberner ja balti mõisniku krahv Kotzebue kaebuse tagajärjel ning survele tegi siseminister Makov 28. IV otsuse sulgeda "Sakala" 8 kuuks ⁴³. 5. V 1879.a. ilmuski selle aasta viimane "Sakala". Kuju-
nenud olukorras muutus vajadus teise samasuunalise ajalehe järele eriti pakiliseks.

39 C. L/eopas/ P/eterburis /kirjavastus 110/. Sakala 24. II 1879, nr.8, lk. 4.

40 Meie vabandus lugijate vastu.

41 RAKA, f. 995, nim. 1, s.-d. 11 489, l. 21.

42 Meie vabandus lugijate vastu.

43 J. Depman, "Sakala" esimene eluaasta. "Looming" 1957, nr. 3, lk. 458-459.

Pärast seda, kui vajalikul hulgal trükitahti oli siiski saabunud, trükiti 11. mail 1879.a. "Tartu Eesti Seitungi" 1. number, kuid see pole kunagi ilmunud, sellest hoolimata, et Aint saatis otsekohe korrektuurpoognad tsenseerimiseks Tallinna üksiktsensorile ⁴⁴. Hiljem seletas Aint oma lugejale asjade kaiku lihtsustatult ja seetõttu ka väärselt: "... zensor sai zensori poogna 18 mail kätte, see oli - üks päev hiljem." ⁴⁵

Tegelikult sai Tallinna üksiktsensor "Tartu Eesti Seitungi" 1. numbri tsenseerimiseks täiesti õigeaegselt (12. või 13. V) ja ajaleht oleks võinud juba maikuu ilmuma hakata, kui aasta tagasi ajaleheloa andmisel poleks unustatud tähtsat probleemi: kes hakkab uut ajalehte tsenseerima. Trükiasjade Peavalitsus ei leppinud Aintiga selles suhtes kokku ega testanud uuest väljaandest ühelegi tsensorile. Väljaandja ise ei taibanud samuti aasta kestel tsensuriküsimust selgeks teha.

Tallinna üksiktsensoril ei olnud seega korraldust tsenseerida Tartu uut ajalehte. Selle põhjendusega saatis ta 13. V "Tartu Eesti Seitungi" 1. numbri korrektuurpoognad tsenseerimata tagasi ⁴⁶. Nüüd avaldas oma mõju õnnetu viivitus trükimasina ja -tähtedega: kui oleks aega olnud, siis oleks jõudnud tsensoriga hõlpsasti asjad joon- de ajada. Nüüd oli aga juba hilja. 15. V 1879.a. saatis Aint Trükiasjade Peavalitsusse telegrammi: "Ajalehe "Tartu Eesti Seitungi" toimetaja palub anda Tallinna üksik- tsensorile telegraafi teel korraldus ajalehte tsenseerida.

⁴⁴ RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, 1. 21.

⁴⁵ Meie vabandus lugijate vastu.

⁴⁶ RAKA, f. 52, nim. 1, s.-d. 27, 1. 10; RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, 1. 21.

Ta keeldus. Pole korralduet." ⁴⁷ Jätk arusaamatuks, kuidas see telegramm sai peavalitsusse jõuda alles ... 18. V. Nii see aga oli ja "Tartu Eesti Seitungi" väljaandmisluba oli kehtivuse kaotanud. See oli esmakordne taoline juhtum eesti ajakirjanduse ajaloos.

Trukiasjade Peavalitsus vastas 28. V Aintile telegrammiga, milles soovitati esitada uus palvekiri väljaandmisõiguse taastamiseks "sel ajal, kui Te tegelikult soovite seda õigust kasutama hakata" ⁴⁸.

Mäikuu viimastel päevadel käis Aint isiklikult Peterburis Trukiasjade Peavalitsuses, võib-olla lootes, et saab ehk siiski läbi ilma uute formaalsusteta. Tal kästi ikkagi esitada uus palvekiri, ühtlasi anti lootust, et luba tuleb kõige lühema aja jooksul ⁴⁹. Tartu tagasi jõudnud, kirjutas A. Aint 1. VI 1879.a. nõutud palvekirja, milles märkis, et "mitmesugused kodused asjaolud" segasid tal seni ajalehe väljaandmist. "... need takistused en müüd kõrvaldatud ja mul on võimalik viivitamatult asuda ajalehe väljaandmisele." Aint palus endale uuesti väljaandmisluba, samuti luba ajalehe allutamiseks Tallinna tsensurile (põhjendus: Tartu ja Tallinna vahel on raudteetühendus, Tartu ja Riia vahel käib post vaid 3 korda nädalas) ⁵⁰.

Kuigi sisuliselt ei olnud siin midagi otsustada, jäi Ainti palvekiri ometi kuuks ajaks seisma. Vahepeal - 3. VI - hakkas Tallinnas ilmuma 9. eestikeelne ajaleht - "Tallinna Sõber" (proovinumber 18. V), mis sisuliselt oli "Tartu Eesti Seitungist" tükk maad noorem. A. Aint kaotas juba igasuguse lootuse ja pöördus viimaks 3. VII 1879.a. otse siseminister Makovi poole. Meenutanud lühidalt juba ülalpool kirjeldatud üpardunud kateet ajalehe väljaandmiseks (muuseas: "Sõjaliste asjaolude tagajärjel oli mul raskusi oma asjadega...), iseloomustas Aint edasi oma

47 RAKAL, f. 776, nim. 11, e.-d. 3, l. 17.

48 Sealsamas, l. 18.

49 Sealsamas, l. 21.

50 Sealsamas, l. 19.

majanduslikku olukorda: "... ma ikka veel ootan luba, pean endale kasutult pidama trükikoda, tõelisi, ei või hakata ajalehele tellimusi vastu võtma ja iga päevaga läheneda ikka enam ja enam pankrotile." Ta palus ruttu teatada, kas "jah või ei". See kiri jõudis ministri kätte 5. VII ja sealt 6. VII Trükiasjade Peavalitsusse, kus kirjutati resolutsioon: "Teatada palujale, et tema palve peale anti luba alles eile, 5. juulil." ⁵¹

Tõepoolest, on olemas peavalitsuse esildis siseministrile, milles kirjeldatakse kõiki Ainti ajalehega seotud asjaolusid ja millel on resolutsioon 5. VII-st ⁵². Me ei tea, kas see oli tõesti kirjutatud enne Ainti teise palvekirja saamist või mõjus selleks just nimetatud kiri. Võimalik on nii ja teisiti.

12. VII 1879.a. testas Trükiasjade Peavalitsus ministri otsusest "Tartu Eesti Seitungi" väljaandmisloa uuendamise kohta A. Aintile ja Tallinna Üksiktsensorile. Samas märgiti ka, et väljaandja palvel allutatakse ajaleht Tallinna tsensorile. Aintile saadeti tagasi väljaandmistunnistus, mille ta oli 1. VI Peterburi saatnud, Tallinna tsensorile aga - ajalehe programmi keopia ⁵³.

x

"Tartu Eesti Seitungi" asutamise periood oli seega lõppenud. Nagu näeme, koosneb see kolmest etapist:

1. Väljaandmisloa taotlemine ja saamine (jaanuar - mai 1878).
2. Väljaandmise esimene katse ja selle ebaõnnestumine (mai 1878 - mai 1879).
3. Väljaandmisloa uuendamine (juuni - juuli 1879).

51 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 21-22.

52 Sealsamas, l. 20.

53 RAKAL, f. 776, nim. 11, s.-d. 3, l. 23; RAKA, f. 52, nim. 1, s.-d. 484, l. 18 ja 19.

Raske periood täis muresid ning keerdkäike oli lõppenud ja viimaks, 18 kuud pärast loataotlemist ei takistanud enam miski Adam Aintil oma ajalehe väljaandmist. "Tartu Eesti Seitungi" 1. number ilmus 24. juulil (u.k.j. 5. augustil) 1879. aastal. Eesti kodanlik-demokraatlik ajakirjandus oli pineva ühiskondliku võitluse ajastul kasvanud uue väljaande võrra.

R I N G H Ä Ä L I N G U S Ü N N I L O O S T E E S T I S

V. L ä ä n,

ajalehe "Põllumajanduse Akadeemia" sekretär, TRÜ eesti
keele kateedri kaugõppeaspirant

18. detsembril 1926 kell 19.15 avas tolleaegne kodanliku Eesti haridusminister J. Lattik ametlikult Tallinna raadiojaama. Seda momenti loetaksegi Eesti Raadio ajaloo alguseks.

Siitpeale on meie vabariigi pealinnast 38 aasta jooksul iga päev eestikeelsed raadiosaated eestrisse jõudnud ¹. Ringhäälingu loomisluгу algab aga hoopis varem.

x x x

Esimesed neli registreeritud raadioaparaati seati Eestis üles 1923.a. (ETA-s, Tallinna Merekoolis, Prantsuse saatkonnas ja Viljandi tütarlastegümnaasiumis). Raadio oli selline haruldus, et korraldati spetsiaalseid demonstratsioone asjahuvilistele.

Praegune tuntum raadioreporter Valdo Pant teab rääkida juhtumist "Grand Marinas", kus mitusada inimest

1 Maha arvatud saatepaus 26. augustist kell 6.16 kuni eestikeelsete saadete alguseni 10. septembril 1941 Leningradist.

tahtis oma kõrvaga kuulda seda imet. Igasugu ponnistuste peale vaatamata ei õnnestunud peale ragina aparaadist midagi välja tuua, mispeale rahvas saadeti laiali põhjendusega, et "polevat raadiokuulamise ilma".

Ametlikel andmetel oli Eestis 1924.a. 103, 1925.a. 525 ja 1926.a. 1. aprillil 931 aparaati, neistki pooled Tallinnas. Seepärast polegi imestada, et vastuvõttude demonstreerimine jätkus maal isegi kahekümnendate aastate teisel poolel.

Ringhäälingu põhimõtteline idee ei olnud eestlastele enam võõras juba enne I maailmasõda. Näiteks kirjutati 1913.a., et Saksamaal olevat traadita telefoni kuulda 600-700 versta taha. Pool tundi olevat ette loetud ajalehte, kusjuures kuuldavus olnud hea.

15. veebruaril 1914 tullakse välja sellise mõttega, et kui seni on traadita telegraaf olnud eraisikute valduses, siis tulevikus kuulub see ühiskonnale. Võib-olla rajatakse kunagi kesklinna traadita telegraafi jaam ja kolm korda päevas pakutakse kõigile uudiseid! ²

Kuna samasse ajavahemikku kuulub ringhäälingu n.-õ. leiutamine, siis see kõik aina kinnitab oletust, et juba enne 20-ndaid aastaid oleks suudetud Eesti territooriumil vastu võtta Lääne-Euroopa algelisi ringhäälinguasasteid. Ent ometi - veel 1921.a. oli Naueni raadiojaama kuulmine Tartus selline sündmus, mis vääris tervet sõnumit "Postimehes". "Vilets oli see grammofooni- ja orkestrimuusika, kuid missugust määratut huvi pakkus igale raadiotelegrafistile selle kinnipüüdmise monotoonse telegraafitöö piuksu-
miste ning surisemiste seast! Needki Naueni saatekatsete jälgijad olid eranditult kaitseväge raadiojaamade telegrafistid," kirjutati albumis "Ringhääling" (1929, lk. 38).

Selles oligi asja tuum - tavaline kodanik ei pääsenudki vastuvõtja ligi. Esmakordselt demonstreeriti raadioaparaate 1921.a. sügisel sõjaväe raadioröodu poolt korral-

2 Vrd. "Kulaline" 21. VII 1913 ja 15. II 1914.

datud näitusel. Kuigi kuuldi peamiselt moodsignaale ja ainult kahel korral nõrka grammofoonmuusikat, oli rahva huvi ääretult suur. Ringhäälingu arengut kammitsesid aga kodanlikud seadused: raadiovastuvõtja võis olla ainult poliitiliselt ustaval isikul, oli lubatud vastuvõtmine ainult teatavatel laine pikkustel jne.

x x x

1923.a. aprillis sai valmis 5 kw-ne Haapsalu raadio-telegraafiasaatja (riiklik vastuvõtjaasus Tallinn-Nõmmel). See võis välja saata laineid diapsoonis 1500-6000 m, normaalne tõõlaine oli 3500 m.

Siit anti eestriisse üldse esimene eestikeelne raadiosaade 11. mail 1924.a. kell 9.35. Selle organiseerijaks oli riigi raadiojaamade ülem E. Laurman. Saates, mis kestis tervelt tundi ja 10 minutit, esines Läänemaa Ühisgümnaasiumi õpilaste segakoor³.

Esimest raadiokontserti lainel 2500 m kuuldi Tallinnas, Pärnus ja isegi Vändras. Järgmistes saadetes 22. juulil ja 27. septembril 1924 olid kaastegevad vastavalt kammerorkester ning muusika- ja lauluselts "Heli". Mikrofoniks kasutati harilikku telefoniaparaadi mikrofoni.

Postiametkonna tõõtaja Laurmani konstrueeritud aparaadiga anti katsesaateid 1925/26.a. juba Tallinnast, postitalituse hoonest Kreutzwaldi tänavast. Algul oli "stuudioks" erakorter, hiljem viidi see üle keldrisse, mis kuidagiviisi presenditükkide ja vooditekkidega drapeeriti.

Nõisama primitiivne oli ka äärmiselt piiratud võimsusega saatja. Teerajajana uudsel alal tegi see siiski suure tõõ ära. Vastuvõtu demonstreerimiseks seati kinode fuajeedesse ja kohvikutesse vastuvõtjad üles, et inimesi ring-

³ "Ringhääling" 1929, lk.71.

häälinguga tutvustada.

Postivalitsusel oli sel ajal kavatsus ehitada riiklikku ringhäälingujaama Tartusse, kuid selleks otstarbeks kodanliku Eesti valitsus krediiti ei eraldanud. Seega läks algatus eraettevõtjate kätte. Kuidas viimastel tekkis üldse ringhäälingu asutamise mõte Eestis, sellest pajatavad o/u. "Raadio-Ringhääling" esimese juhatuse esimees Aleksander Tamm ja esimene asjaajaja-direktor Hans Oll-Reinson järgmist.

"Elasime naabritena Pääskülas ja tõstasime ka mõlemad Reisibüroos, nii sõitsime enamasti koos ja Tallinn-Pääsküla rongis me seda mõtet kaaluma hakkasimegi. Mõtte olid aga pannud liikuma 1924.a. kaubandus-tööstusnäitusel välja pandud esimesed vastuvõtuaparaadid. Millist huvi äratasid need uudsed, salapärased riistapuud, kuigi nendega vaevu midagi eetrist tabati!"⁴

A. Tamm ja H. Oll-Reinson ostsid näituselt ühe tšehhi vastuvõtuaparaadi ja hakkasid sellega demonstratsioone korraldama. Peatelefonidega kuuldi üsna hästi, valjuhääldajasse oli aga väga raske korralikku heli saada - piri- ses ainult. A. Tamm, kes tol ajal oli riigikogu liige, püüdis eriti riigikogu ringkondades oma ringhäälingu asutamise mõttele pooldajaid võita. Soodsa võimaluse pakkus selleks arutusele tulev raadiosesadus, kusjuures Tamm oli aruandjaks. Paljud riigikogu liikmed käisid ka ringhäälingudemonstratsioone kuulamas, et asjaga paremini kursis olla.

Osaühing "Raadio Ringhääling" registreeriti juba 1. novembril 1924.a. Tallinna-Haapsalu rahukogu poolt. Osaühisuse asutajatena kirjutasid põhikirjale alla A.Tamm, H. Normak, H. Oll-Reinson, H. Torokoff, E. Rosenvald ja E. Tranberg, põhiliselt Reisibüroo ringkonna inimesed.

Põhikiri nägi osaühisuse eesmärgina ette raadiokontsertide korraldamist, raadiotarvete valmistamist -müümist

4 "Raadio" 1936, lk. 1186-1188.

ning üldse raadioasjanduse arendamist. Et raadioettekannete korraldamine kujunes organisatsiooni põhitegevuseks, siis muudeti ka 1928.a. algul sellekohaselt põhikirja vastavat paragrahvi (mõiste "raadiokontsert" polnud küllaldane).

"Radio-Ringhäälingu" esimene peakoosolek peeti 20. jaanuaril 1925.a., kus valiti esimene juhatus koosseisus: A. Tamm, H. Normak, H. Lell, A. Kapsi ja A. Kõva. Kahe viimase mehe iseloomustamiseks olgu öeldud niipalju, et A. Kapsi oli firma "Philips" esindaja Eestis. Tema enda ärid asusid Tallinnas (Harju tn. 46) ja Tartus (Suurturg 12). Kõva oli jälle firma "Telefunken" esindaja (kui hiljem kasutati selle asutuse sisesesendeid, olevat A. Kõva ka üht-teist vahelt teeninud). 10. juunil 1927 vähendati peakoosoleku otsusega juhatuse liikmete arvu kolme peale. Et Kapsist sai esimees ja Kõvast tema abiline (töeline entusiast Tamm oli kolmas, kuid ta suruti peagi juhatusest välja rikkamate meeste poolt, nagu ta ise tunnistas 5. märtsil 1948.a. toimunud raadiosaates), siis ongi nende meeste kaasalõõmise motiivid selged: ä r i.

Kui ei oleks olnud oma ringhäälingut, poleks raadioaparatuur leidnud endale Eestis ka turgu. A. Kõva oli liiksaks Tartu telefonivabriku direktor; kommentaarid on üleliigsed, kui arvestada, et see asutus tootis hiljem Eestis kõige rohkem vastuvõtjaid.

Postivalitsuse direktorit G. Jallajast peeti sel ajal selge peaga meheks, kes nägi ette ringhäälingu suurt tulevikku. Ta püüdis 4-5 korda riigikogus läbi viia riikliku ringhäälingu loomise mõtet, kuid põtipõllumeeste veto tõmbas sellele ideele alati kriipsu peale.

Siis olevatki talle tulnud mõte anda asi ersühtingu kätte. Kuid temagi oli seotud A/s Tartu Telefonivabrikuga, nii et nähtavasti tegutseti põhimõtte järgi: "Käsi peseb kätt" ⁵.

5 Vestlusest F. Olbreiga 17. IV 1964.

Ja et Jallajasel polnud mõttes mitte ainult kultuurilised taotlused, seda näitab tema avaldus:

"Ma vastan ringhäälingu kui kultuuri levitamise ja riigikaitse abinõu peale ... Kõik riiklikult tähtsad sündmused ja vajalikud korraldused saab ringhäälingu kaudu ka siis teatada ja edasi anda, kui kas loodusjõud või vaenlane muud sidevahendid on purustanud." ⁶

Siia juurde võib lisada, et metropoliit Aleksander leidis ringhäälingu tähtsaima punkti olevat selle: "...et ta kodus võimaldab kuulata Jumalateenistuse ülekandeid, mis vanadele ja haigetele on suureks rõõstiks ja vaimu kosutuseks" ⁷.

Seega lähtusid juhtivad kodanlikud ringkonnad ringhäälingu rajamisel kas kapitalistliku korra tugevdamise või puhtisiklikelt kasusaamise seisukohtadelt.

1926.a. maikuus sõlmitigi teedeministeeriumi ja o/u. "Radio-Ringhäälingu" vahel kontsessioonleping neljaks aastaks raadiosaadete korraldamiseks Eestis. Hiljem seda lepingut pikendati kuni 1934.a-ni, mil ringhäälingust sai riiklik propagandavahend. Muide, termin "ringhääling" tuli tarvitusele postivalitsuse töötaja J. Rikandi ettepanekul 22. novembril 1923 ⁸.

Tsiteerin mõningaid huvitavamaid paragrahve 16.aprillil 1928 sõlmitud kontsessioonilepingust.

"§7 Ringhääling on kohustatud oma abonentidele iga päev keskmiselt 3 tunni jooksul (nädala peale arvatult) väärtusliku sisuga saatekava korraldama ja abonentide soovide teadasaamiseks saatekava alal vähemalt kord aastas oma kulul vastava ankeedi toime panema.

Ärireklaami levitamine programmina ja programmi vahetel on keelatud, väljaarvatud kultuuriliste, heategevliste ja teaduslike asutuste ja organisatsioonide teadaanded.

6 "Ringhääling" 1929, lk. 55.

7 Sealsamas.

8 "Postisarv" 1940, nr. 3, lk. 55.

Teedeministril jääb õigus saatekava kohta eritingimusi "Raadio-Ringhäälingule" ette kirjutada ja oma poolt vajalisteks peetavate lisapaladega saatekava täiendada."9

Kuigi aktsiaselts oli kodanlik organisatsioon, kar- deti nähtavasti progressiivsete jõudude tegutsemist seda- võrd, et lepingusse selline punkt sisse võeti. Seega dik- teeris kodanliku Eesti valitsus sisuliselt saatekava suunda.

§9 nägi ette, et teedeministril oli õigus nõuda ajakohaseid täiendusi saatejaamades. Teiselt poolt ei võinud nende maksumus ületada ühel aastal saadavast bruto- sissetulekust 5 o/o.

Nähtavasti selleks, et "Raadio-Ringhääling" ei läheks ainult kasumit taga ajama, oli sisse võetud §10. Osadhi- sus ei võinud osakapitali pealt ühelgi tegevusaastal mak- simaalselt üle 20 o/o dividende saada ega tagavarakapi- taliks eraldada üle 10 o/o aastas.

§11 ütles, et kui uut saatejaama ei ehitata, siis kestab leping vaid 29. aprillini 1931. Kui aga ehitatakse vähemalt 3-3,5 kw-ne saatja, siis kehtib leping 29. april- lini 1934. (23. mail 1928 seda punkti täiendati nii: "Üks aasta peale uue kontsessioonilepingu allakirjutamist peab uus 10 kw masinate võimega saatejaam valmis oleme. Kaks aastat peale uue jaama valmimist peab o/u. "Raadio- Ringhääling" jaama võime kahekordseks tõstma. Kui jaam ettenähtud ajaks valmis ei saa, maksab o/u. hankede sea- duses ettenähtud trahvi.)

See-eest kõlas §12 nii: "Riik ei anna kolmandatele eraisikutele ega ettevõtetele luba ringhäälingusaatejaa- made sisseseadmiseks ja kasutamiseks abonentmaksu võtmise õigusega kogu Eesti Vabariigi piirides."

"Kõige ilusamad silmapilgud olid siiski need, kui me rongil ringhäälingu asutamise plaane pidasime," arvas A. Tamm. "Pärfest oli muret vägisi rohkem kui rõõmu. Ring-

9 ORRKA, f. 1354, nim. 3, s.-ü.11, lk. 57.

hääling oli meil tundmatu ala, puudusid tarviliste tead-
miste ja kogemustega inimesed. Ainelised võimalused olid
ka äärmiselt piiratud, kuna kuulajaid oli veel vähe. Nii
tuli asjaajaja-direktoril ja juhatuse esimehel vaheldumisi
täita ka hallowehe kohuseid ning viimasel pidada ka loen-
guid." 10

Oma loengutega võitis A. Tamm kuulajaskonnas suure
poolthoiu, olles ankeetide järele ringhäälingu kolmel esi-
mesel aastal kõige hinnatavamaks kõnelejaks.

"Jah, häda oli ka esinejatega," meenutab H. Oll-Rein-
son. "Keegi ei tahtnud algul ringhäälingusse kõnelema ega
laulma või mängima tulla. Väi kui nõustutigi, siis nii
kõrge tasu eest, mida me maksta ei suutnud. Neid, kes taht-
sid, ei võinud aga enamasti mikrofoni ette lasta. Ühe esi-
nemishimulise lauljannaga ei saanud muidu, kui laskime
tühja mikrofoni laulda.

Aga suurt elevust tekitas oma ringhäälingusaatja t*õ-
lehakkamine. Inimesed jooksid otse tormi raadio*ridele,
nõnda et 1927.a. algul ei olnud üksvahe kogu Tallinnas
saada ühtki aparati." 11

Esimene saatja osteti 1926.a. A/S "Telefunkenilt" (see
firma ehitas ka Haapsalu raadiojaama). Selle aja kohta
täiuslikud sisseseaded pidi kohale toodama 15. oktoobriks.
Jaama sisseseade kättesaamine tollilt viibis, sest see va-
bastati 50 o/o ulatuses tollimeksust. Ilma tollitagi maksis
aparatuur 4,5 miljonit Eesti marka. 40 meetri kõrgustest
antennimastidest oli üks puust ja teine rauast.

Raadiojaama esialgseks asukohaks valiti Kopli posti-
valitsuse rannasaatejaama hoone. Võimsuseks pidi saama
1,5 kw, seega sama tugevus, mis Viinil, Königsbergil, Kie-
lil, Hannoveril, Dortmundil jt. tuntud raadiojaamadel.
Koplist hakati katseid tegema juba 1926.a. suvel. Muide,
hiljem tõsteti võimsus 2,25, siis 2,4 kw-ni lampides ja
0,7 kw-ni antennis.

10 "Radio" 1936, 10. XII.

11 Sealsamas.

Stuudiod, ehk nagu siis nimetati - ettekanderuudid - asusid kesklinnas, Pikk tn. 43. Teisel korrusel asuvas endises Üürikorteris oli neli ruumi. Ühendust saatjaga peeti tavalise telefoniga. Suurimas stuudios oli pind 55 m², seal asusid ka klaver ja mikrofon (parim Reiszi marmorblokk-mikrofon).

Tumesinise paksu riide abil tehti vajaduse korral algest kajaefekti. Kaks tuba olid esinejate (siis nimetati neid ka kunstnikeks) ooteruumiks. Saateseg oli kella 18-21, algul kaks korda nädalas ja hiljem iga päev.

x x x

Ajakirjast "Raadio" 1936, lk. 1189 võib lugeda, et o/ü. "Raadio-Ringhääling" tööst võttis osa ka teisi organisatsioone. K. Reinaste, hilisem Üleriikliku Eesti Raadioühingu tegelane, kirjutas:

"Ka Eesti Ühistegeline Liit, tunnustades ettevõtte tähtsust, astus Raadio-Ringhäälingu osanike ridadesse ja minule langes kohustus Liitu esindada osatüingu peakoosolekul. Mäletan tollest ajast vaid niipalju, et peakoosolekul kuulusin koos ins. F. Olbreiga nende hulka, kes nõudsid ringhäälingu tegevuse kiiremat suurendamist, saatja täiendamist ja ümberpaigutamist Koplist Lasnamäele, kus asjastundjate arvates pidi kostvus olema parem.

Oli tol korral ka osanikke, kes sellistesse kavadesse suhtusid pessimistlikult, kartes kulusid ja vähest tasuvust. Meil aga oli asjasse rohkem usku. Peakoosolek võttiski lõpuks meie seisukoha omaks. Kuid asja läbiviimine ei läinud sugugi libedalt. Kerge oli teha otsust, aga asi oli uudne ja raskusi ning takistusi palju. Ka ei olnud juhatus üksmeelel. Peakoosolekuid peeti mitu korda saastas ja kõigil neil olid arutusaaineks saatjaga ja saatekavaga seotud küsimused. Et ka saatekavaga polnud kerge, järeldasin juba sellest, et kutsed kõnedega esinemiseks ringhäälingus olid üsna sagedased.

Elavalt on jäänud meelde Raadio-Ringhäälingu peakoosolek 1927.a. lõpul. Osanikud olid koos vist saajaprotsendiliselt. Juba alguses oli õhus pinget, kuigi varem ei olnud midagi erilist kuulda. Koosolekul tuli juhatuse vastu ilmsiks tugev opositsioon. Juhatust süüdistati väheses aktiivsuses asja arendamisel ja tehti etteheiteid paljude pisaajade pärast. Opositsiooni juhiks näis olevat härra William Tomingas...

... Juhatuse kaitses end õige tagasihoidlikult ja tulemuseks oli, et juhatuse "tegi kriisi" ja tuli ümbervalimisele täies koosseisus. Uute liikmetena sattusime juhatusse muuseas meie härra Olbreiga, kuigi koosolekul esinesime tagasihoidlikult¹². Küllap meie varematal koosolekutel esiletoodud seisukohad olid põhjuseks ja küllap arvati, las me siis näitame end...

... Asusime esmajoones uuendama kontsessioonilepingut, saades suure kauplemise peale lisaks mõneastase pikenduse, kuigi uue lepinguga riigile minev osa abonentmaksudest veelgi suurenes. Edasi tuli leida saatjale uus asukoht ja tellida saateaparatuur. Enne tuli aga suurendada osaühisuse põhikapitali, mis oli üsna väike."

Täienduseks ülaltoodule "Raadio-Ringhäälingu" n.-õ. "telgitagustest" võib tuua andmed raadiokomitee alamkomisjoni koosolekult 3. oktoobrist 1927. H. Oll-Reinson kurtis, et igakuised väljaminekud olevat juba üle 400 000 marga. Et aga 90 o/o osaühisuse sissetulekuist läks ikka aktsiaseltsile endale, siis koosolijaid see jutt ei sega.

Nad esitasid sellised nõudmised: 1) "Raadio-Ringhääling" peab eraldama stuudiod kõrvalruumidest, kõrvaldama modulatsiooni puudulikkuse, intriigid teenistujate vahel, jaama sisseseade kuritahtlikud rikkumised. Saatejaam viia üle uude kohta 1. jaanuariks 1929. 2) 1. aprilliks 1928 tuleb Tartusse rajada senise Tallinna jaama tugevusega releejaam; 3) alles kahe eelmise punkti täitmise järel võib

12 Et Olbreil endal kapitali aktsiate soetamiseks polnud, siis vajaliku hääleõiguse saamiseks ostis need talle opositsioonileer (hiljem ajapikku maksis tagasi).

ehitada teisi jaamu ¹³.

Nii välis- kui sisemaal polnud Tallinna kuuldavus kiita. Ringhäälingu loomisest peale algas kemplemine - kas Tallinn või Tartu? Sest Tartu asus geograafiliselt soodsamas kohas ja nagu näitas 1928.a. ehitatud vaid 0,5 kw-line (algul tehnik V. Luha poolt ehitatud ajutine 0,35 kw-line) abisaatja, oli selle kuuldavus võrdne Tallinna palju suurema jaama omaga. Pealinn jäi küll peale, kuid ainult kümnekonnaks aastaks. Modernse saatja ehitamine Tüurile 1937.a. oli kindlasti parim lahendus.

Selleks, et senist saatjat üle viia Tartu, telliti Nõukogude Liidu Madalpingetrustilt uus ringhäälingusaatja Läänemäele. See sai valmis 1928.a. oktoobris, kuid nõukogude spetsialistide väheste kogemuste (modulatsioon oli 80 o/o asemel vaid 30 o/o jne.) ja halva asukoha tõttu ei andnud Läänemäe saatja soovitud tulemusi.

Jaama esialgne võimsus oli 5 kw antennis, kuid kuuldavuse tõstmiseks tuli seda tõsta 10 kw-le, siis koguni 20-le. Et modulatsioonipuhtust saada, alandati võimsust jälle 12 kw-le. Antennimastid olid ikka veel puust, kuigi nüüd juba 73 m kõrged.

Et ka saatekavaga polnud kõik korras, siis tekkis pidevate ümberehituste peale vaatamata taas hõõrdumine kuulajaskonna ja o/u. "Raadio-Ringhäälingu" vahel. Kõigile oli teada, et Läänemäe saatja asub pae peal, mis takistab maasühendust, et kaugemal kui 60-70 km tekib feeding ja et osasühisus on raha küljes nii kinni, et pealinnast kaugemale uut saatjat ei ehitata.

Rahulolematuse avaldus isegi raadiokomitee koosolekuil, kus fikseeriti, et raadiojaama võimsus kõigub 20-80 o/o, et ettekannete algus pole täpne, et saatja personal ei kontrolli aparatuuri enne saadete algust jm. Kuressaare autoklubilt saabus kiri, et neid on solvatud ja fakte võltsitud ¹⁴.

13 ORRKA, f. 1354, nim. 3, s.-u. 11, lk. 41.

14 Sealsamas, lk. 64.

Isegi parempoolsed ajalehed "Kaja" ja "Vaba Maa" kritiseerisid ringhäälingujaama asukohta ja pikki saatepause.

x x x

Mõni sõna raadioalasest seadusandlusest. Et raadiot hinnati kodanlikus Eestis eelkõige kui tulutoovat ettevõtet, siis juba pool aastat enne seda, kui esimene ringhäälingujaam saatis oma lained maailmeruumi, tõtati välja andma määrust raadiokuulamistaskside kohta. Aastas tuli näiteks kollektiivaparaadi eest tasuda 6000-24 000 marka, mis oli väga suur summa. See maksti sidekontoritesse pool-aastate kaupa.

Väga iseloomulik on ka siseministri sundmäärus nr. 12 (14. mail 1925), millega keelati eriloata saatejaamade ülesseadmine. Keelust üleastujaid ähvardas vangistus või 300 000 marka trahvi, nii suur oli kartus raadiojaamade ees, mis võisid järsku kodanlusevastast tegevust arendada.

Riigikogus 18. detsembril 1925 vastuvõetud raadioseadusega anti saatejaamade avamise, sulgemise ja tegevuse üle otsustamise õigus teedeministrile. Loata jaamad võis konfiskeerida. Ühtlasi moodustati teedeministeeriumi juurde 12-liikmeline nõuandev raadiokomitee.

Eesti kodanlus soodustas ringhäälingu arengut vaid arvestusega, et see aitab tal tugevdada oma klassiposit-sioone ja raskemaks teha rahakotti. Sellest räägivad ka keskarhiivis leiduvad dokumendid, millistest vanim kannab kuupäeva 9. märts 1926 ¹⁵.

Kes kuulusid raadiokomiteesse? Need olid eise-, sõja-, haridus- ja teedeministeeriumi esindajad, kaks inimest postipeavalitsusest ja kaks raadioühingutest, ringhäälingu (ametlik nimetus oli: raadioettekannete korraldaja) esin-daja (A. Kapsi), samuti olid ühe inimesega esindatud Eesti Inseneride Ühing, raadiotöösturid ning õimehed.

15 ORRKA, f. 1354, nim. 3, s.-u. 11, lk. 1.

Asjatu oleks aga nimekirjast otsida töölisorganisatsioonide või ametiühingute esindajaid. Hea vähemalt, et sõjamehi esindas asjatundja major F. Olbrei (hilisem Riigi Ringhäälingu direktor). Hiljem lisandusid veel välisministeeriumi, mereasjanduse peavalitsuse, kaubandus- ja tööstusministeeriumi, peatolliameti ning kohtuministeeriumi esindajad. Ühe sõnaga: kõik, kel riigis mingit kaalu oli, välja arvatud rahvas.

Et "Raadio-Ringhääling" oli asutatud mitte ainult õilsatel kultuuri laiendamise eesmärkidel, vaid nagu kodanlikus ühiskonnas ikka - ärilistel motiividel, seda suurt ei varjatudki. Juba 31. märtsil 1926 toimunud raadiokomitee koosolekul algas kauplemine kuulamistasu ümber.

Ringhäälingu juhatus tõttas protesteerima, miks detektoraparaadi pealt on maks vaid 600 marka ja nõudis 1000 marka aastas, lampvaatuvõtja puhul olid tüliarvudeks 1800 ja 2400 mk. Sõjaväe aparaadid vabastati järkjärgult kuulamismaksust, ent õppeasutuste puhul keelduti sellistest soodustustest. Miks? Protokoll ütleb lakooniliselt: "Sissetulekut peab ometi kusagilt saama." 16

Kuigi kehtima jäid uue rahakursi järgi vastavalt 6 krooni ja 18 kr., hakkas isegi sellise määra puhul laekuma kuulajatel kirju palvega alandada maksu.

5. mail 1926 võttis raadiokomitee vastu "Eesti Ringhäälingu" (selline oli osatühisuse nimi vahepeal) soovivalduse raadiojaamade kasutamise kohta ringhäälingu otstarbeks. Ent reservatsiooniga, et maksu võib võtta alles siis, kui üritus õnnestub (seepärast hakatigi kuulajaid registreerima ja maksu võtma alles alates 1. jaanuarist 1927). See-eest andis teedeminister välja määruse, kus keelati raadiojaamade tööd segavate seadmete ehitamine ja kasutamine.

Kodanlik raadioseadustik (kümne aasta kestel ilmus igal aastal seadusi ja määrusi küll raadiosaadete, ringhäälingu kasutusmaksude jm. kohta) kammitses nii kuulajat

16 ORRKA f. 1354, nim. 3, s.-u, 11, lk. 5.

kui raadioamatööri (muide, algul loeti amatööriks iga kuulajat!)

Sellest räägib ka salassätejaamade teke. Näiteks tegutses üks neist 1927.a. Tallinnas lainel 400 m, teine 1200 m. Mõlemad olid hästi kuulda.

Nende tekke põhjustas o/u. "Raadio-Ringhäälingu" keeld tegelda saatekatsetega, tema käes oli ju monopol. Seda nähtavasti kartusest konkurentide soetada, ehkki ära öeldi isegi naistele (Viljandi Naisseltsi Ühisgümnaasiumi palve märtsist 1928). Ametlikult lubati vaid ühel entusiastil - ajakirja "Raadio" toimetajal Karl Kesal - tegelda raadiosaadetega.

Ja just sama ajakirja 1928.a. kolmandas numbris, lk. 97 võib lugeda: "Tallinnas ja tema ümbruses hästi tuntud salajase "Tallinna amatöör-ringhäälingusaatja nr.4" omanikud on meile avaldamiseks saatnud oma saatja kirjelduse, kuna see oma lihtsuse ja odavuse poolest on amatööride hulgas huvi äratanud. Peale selle kirjutise saamist tabas kirjeldatavat saatjat kurb saatus - ta paljastati ja konfiskeeriti."

Seega andis ametlik raadiotehniline kuukiri salassätejaamade loomiseks lausa moraalset ja sisulist toetust. Algelise detektorvastuvõtjaga kuuldi kriminaalpolitsei poolt tabatud Oskar Wichmanni salasaatjat 2 km, lampvastuvõtjaga 40 km kaugusel ja isegi Helsingis!

Selliste saatejaamade ehitamine oli üheks elanikkonna protestivormiks valitseva olukorra vastu, samuti nagu loata raadiokuulamine (nn. "raadiojäneseid"). Kuulajad üritasid tihti organiseerida streike ja saatsid protestikirju valitsusele.

Ebakindlust suurendas alatasane lainepikkuste vahetus: lainete jaotamisega Eestit kui väikeriiki aina peteti. Juba 1926.a. saadi varem ettenähtud 285,7 m asemel 440 m. Hiljem jäi stabiilseks lainepikkuseks 296 m, mis 1932.a. kevadel vahetati ümber 298,8 m vastu ja 1934.a. 410 m vastu.

Üldse oli sellega kurioosne lugu - eesti muusikat

ja sõna kuuldi Nõukogude Liidus, Šlesvig-Holsteinis, Tšehhoslovakkias, Šveitsis, Taanis, Inglismaal, isegi USA-s ja Kanadas, kuid Eestimaalt saabus aina kirju, et ei kuulda korralikult Tallinnat. Lisaks tõstas näiteks fašistlik Torino raadiojaam aastail 1930-1931 kaus aega Tallinna lainel. Alles siis, kui eestlased läksid kättemaksuks üle Rooma, Napoli ja Milano lainepikkustele, jõuti mingile kokkuleppele ¹⁷. Tallinnat segasid veel algul Hollandi ja Tšehhoslovakkia jaamad, Tartut Brüssel. Raske oli aga mingit korda üldse sisse seada, sest laine-
pikkusi vahetati teinekord üle nädala.

Kõiki ülaltoodud põhjusi arvestades on raadioklubide teke päris mõistetav. Need klubid kujutasid endast juriidilist organit, kes ühelt poolt tegid raadioalast propagandat ja teiselt poolt võtsid enda peale raadiokuulajate huvide kaitsmise. Klubide loomine oli võimalik aga ainult sel juhul, kui ei taotletud poliitilisi ega ärilisi sihte.

Juba 9. aprillil 1926 avati Vallikraavi tn. 23 Tartu Raadioklubi (esimees H. Thomson, kirjatoimetaja K. Kesa, laekur K. Tüür). Klubi tegi raadioalast propagandat - korraldas välismaa raadiojaamade, hiljem ka Tallinna ühis-
kuulamist, peeti loenguid, millele järgnes tants r a a -
d i o m u u s i k a saatel ¹⁸.

Tartu eeskujul alustasid samal aastal tööd Viljandi, Paide ja Kuressaare raadioklubid. 1927.a. lisandusid veel klubid Pärnus, Narvas jm.

Suurejooneliselt oli mõeldud Eesti Raadiotarvitajate Ühingu, mille põhikiri ütles, et ühingu eesmärgiks oli:

"A) Raadioasjanduse edendamine ja kõigi raadioasjan-
dusest huvitatute koondamine.

B) Raadiokursuste ja näituste korraldamine.

E) Eestikeelse raadiokirjanduse väljaandmine.

17 "Raadioharrastaja tähtsaamet" 1932, lk. 31.

18 "Postimees" 1935, 13. X; "Raadio" 1926, 17. IV.

F) Raadiosaatejaamade asutamine ja kontsertide ning ettekannete korraldamine." 19

Kuid tutvudes ühingu juhatuse protokolliraamatuga avaneb kurb pilt: peale paljulubava telegraafiaadressi "Eestiraadio" võtmise arutati esimesest koosolekust alates vaid rahalisi küsimusi. Valmistati küll 50 (ainult!) propagandistlikku üleskutset ühingusse astumiseks, kuid need kaotavad oma mõtte - 22. märtsil 1927 asutatud ühing lõpetab oma töö tegelikult 27. septembril samal aastal (ametlikult 6. märtsil 1932).

Kuigi asutajate seas olid tõelised raadioentusiastid, nagu E. Laurman, A. Põdrus jt., ei olnudki mõeldav, et seitse meest oleksid suutnud vabariigi ulatuses midagi ära teha. Hiljem kasvab ühingu liikmete arv 17-ni (ainult üks väljaspool Tallinnat), kusjuures soovivaldusi saabus veel Kohtla-Järvelt, Tartust, Türit, Aegnaalt, Tapalt jm.

Nagu selgus kirjavastusest H. Kiisale Tapal, oli ka vas klubide koondamine üle Eesti, et kaitsta radiohuviliste õigusi 20.

x x x

1926.a. levitati saatekava ainult 14 päeva jooksul (26 tundi muusikat ja ligi 13 tundi sõnalisi saateid), nii et siin ei maksa veel kõnelda mingist "oma näost" või saadete vahekorrast.

1927.a. saatekava võib iseloomustada järgmiselt: muusikat oli üle 60 o/o, sõnalisi saateid umbes 25 o/o ja segasaateid ligi 15 o/o; arvudes vastavalt 780 05, 353 20 ja 151 tundi 10 minutit. Keskmine saatekava pikkus päevas oli 3,5 tundi.

Lõviosa muusikast andsid heliplaadid. Ringhäälingu orkester oli algul vaid kolmeliikmeline: H. Schütz (viul), A. Vaarmann (tšello) ja N. Sivitski (klaver). Üsna pea

19 ORRKA f. 118, nim. 1, s.-ü. 1, lk. 1.

20 ORRKA f. 118, nim. 1, s.ü. 3, lk. 262.

lisandusid triole harmoonium (Fr. Nikula, hiljem tuntuks saanud dirigent Priit Nigula) ja obligaatviiul (Schütz).

Hugo Schütz täitis algul ka kontsertmeisteri ja ringhäälingu muusikajuhhi ülesandeid. 1927.a. algul täiendati koosseisu klarneti ja kontrabassiga, seejärel flöödi ja trompetiga. H. Schütziist sai "Estonia" teatri orkestri kontsertmeister, ringhäälingu orkestri juhtideks tulid aga sellised silmapaistvad muusikamehed, nagu Juhan Aavik ja helilooja Enn Võrk (1928-1929).

Orkestrit täiendati oboe ja trombooniga. Nüüd võis kõnelda ringhäälingu orkestrist juba ilma jutumärkideta, sest oli kujunenud püsiv salongikoosseis. Üritati mängida isegi Beethoveni esimest sümfooniat, kusjuures hea tahe tulemuse muidugi kaugelt üles kaalus. Peamiselt oli orkestri repertuaaris endastmõistetavalt vaid kerge ajaviitemuusika .

Kuidas Eesti kõigi aegade kuulsaim raadiomees Felix Moor sattus ringhäälingusse tööle ja milline see algul välja nägi, sellest jutustab ta kirjutises "Minu esimene tutvus ringhäälinguga":²¹

"Kahjuks ei langenud mulle osaks õnne, et oleksin võinud kaasa valutada meie ringhäälingu saamisvõlusi, kuid tema hälli juurde jõudsin siiski kaunis varakult, nimelt siis, kui ta oli ainult viiskümmend päeva vana.

Sammusin ühel veebruarikuu õhtupoolikul 1927 mõõda Pikka tänavat sadama suunas. Jõudnud Vaimu tänava nurgale ühe igivana maja ette, peatusime. Mu kaaslane hoiatas, et asutus, kuhu varsti sisse astume, on nagu "püha paik", kus kõrvalistelt isikutelt nõutakse täielist vaikust jne.

Sammusime halvasti valgustatud treppi mõõda teisele korrale. Ukse taga seistes kuuldus seestpoolt muusikahelid. Kaaslane vajutas ukse kõrval olevale nupule ja nüüd kostis muusikahelide hulka mingi hoopis määritlematu heli, midagi parmu põrisesemise taolist, kuid palju valjem.

21 "Raadio" 1936, lk. 1190.

Mõni hetk hiljem avas meile ukse keegi prillides vanahärra, kes pani sõrme suule, märgiks, et "vaikust". Vabanenud siinsamas esikus üleriietest astusime vanahärra juhitud hiirvaikselt seestpoolt eesriidega kaetud ukse kaudu saalitaolisse ruumi, mille seinad olid drapeeritud sinise riidega ja põrand kaetud vaibaga. Ruum oli ruudutaolise põrandapinnaga umbes kuus korda kuus sammu.

Ühes nurgas oli klaver, sellest vähe eemal teise seinas ääres harmoonium ning põranda keskel kaks viiulit ja täpello. See oli kogu orkester. Ettekanne tundus kaunis tugevasti sumbutatud. Kui muusikapala lõppes, astus vanahärra kärmesti keelpillide ette seinas äärde asetatud statiivi juurde, mille tipus oli metallrõngas keskel asetseva marmorblokiga. Taipasin: mikrofoni. Samasse marmorblokki hüüatas vanahärra kaunis energilise häälega: "Üks minut vaheaega," astus siis tagumistesse tubadesse viiva ukse juurde, vajutas seal ühele nupule, mille järel kustus ukse piidal olev punane elektrilamp ja süttis roheline.

Nüüd pääsesid keelepaelad valla. Tutvusin vanahärra ja puhusime mõne sõna head juttu, kuni vestleja leidis, et "üks minut" on juba kestnud küllalt kaua ning sammus jälle ukse juurde, vajutas nupule. Punane tuli osutas, et mikrofoni on avatud. Samal ajal hakkas esikus põrisesema parmu lennu heli meenutav ese. Vanahärra nimetas kiiresti järgmisena etteksentava orkestripala ja sammus esikusse.

Nii viibisin selles primitiivses stuudios umbes tund aega, kui vanahärra mu juhtis ettekanderuumi kõrval olevasse tuppa, mis oli ühtlasi büroo- ja ooteruumiks (meeles pidada, et sinna pääses ainult stuudio kaudu!). Mõne viivu pärast ulatas ta mulle kimbu masinal kirjutatud teadaandeid, mis järelevaastusel osutusid ETA telegrammideks; pidin need varsti mikrofoni ees ette lugema.

Olin varem juba 8 aasta kestel esinenud publiku ees näitlejana ja deklamaatorina. Mul üteldi olevat selge, kõlav hääl ja puhas diktsioon, niisiis nõutavad eeltingimused ringhäälingus esinemiseks. Nõustusin: "Hea küll, katsu-

me. Loen."

Telegrammide ettelugemiseni oli aega umbes kolmkümmend minutit. Mäletan, et mida lähemale saabus mikrofoni ette astumise moment, seda suuremaks läks ärevus, hoopis erinev senisest esinemis"palavikust". Ja enne mikrofoni avamist õhetasin üleni, pulss võis olla vist üle 120 löögi minutis, süda oli nagu kurgus. Olin endale päris pahane, et nii hõlpsasti andsin oma nõusoleku.

Aga imelik! Niipea kui olin lausunud esimesed sõnad, saavutasin rahu ja enesevalitsuse, hääl sai tagasi oma tavalise kindluse ning lugemine läks ladusalt. Ettekande lõpul sain stuudios viibijailt väikese aplausi. Vanahärra, kelleks osutus "kuldsuu" Aleksander Tamm, tegi mulle ettepaneku hakata eesti ringhäälingu esimeseks palgaliseks konfereerijaks. Seni olid konfereerija kohuseid vaheldumisi täitnud juhatuses esimees ja asjaajaja-direktor. Mul polnud põhjust vastu väielda. Ja nii sai minust 6. veebruaril 1927.a. "halloomees".

Äsja kirjeldatud pisioludes töötasime kuni 1. novembrini 1927.a. Siis kolisime üle "Estonia" teatrimajja, kus töötame praegugi. Alul oli meil "Estonias" vaid üks stuudio, - praegu on nende arv kasvanud juba viieni."

Felix Moori sobivust raadiotööle näitavad juba esimese ankeedi tulemused, mille ringhäälingu juhatus korraldas 1927.a. suvel. Populaarseima kõnemehe tiitel jäi küll veel A. Tammele, kuid Moori poolt anti vaid 3 o/o vähem hääli (kokku kogusid nad kahekesi 84,7 o/o häälest!). Muidugi tuleb arvestada seda, et vaid 1/4 kuulajast võttis osa ankeedist.

Ankeet näitab kuulajaskonna küllalt head maitset. Soolistidest said kõige enam hääli Netty Kanarik-Puusepp, Helmi Einer, Aleksander Arder, Karl Ots (kuigi viimane oli esinenud vaid mõne korra), hinnatud olid ka Alfred Sällik, Ludmilla Hellat-Lemba, Benno Hansen, Bruno Lukk jt.

Kõnedest (meie mõiste järgi loengud) sooviti kõige enam kuulata esinemisi arstiteaduse-tervishoiu teemadel.

Sellele soovile aga vastu ei saanud tulla, sest Eesti Arstide Selts keelas oma liikmetele ringhäälingus esinemise ära.

Põllumajanduslike kõnede jaoks valiti pühapäev, sest siis oli masinimestel kõige rohkem aega raadiot kuulata. Üks päev nädalas oli pühendatud juriidilistele jutuasjamistele, üks päev naiskuulajatele ja üks päev üldteaduslikele ettekannetele (viimaseid sooviti tegelikult kõige rohkem). Laupäeviti oli lastetund; ankeedi põhjal otsustati tösta aga lastesaadete arv kahele nädalas.

Seni olid raadios esinenud kirjanikest vaid Aleksander Antson ja Karl Rumor-Ast, nüüd otsustati hakata kirjanduslikke ettekandeid korraldama kolm korda kahe kuu jooksul, s. o. 18 korda aastas. Varsti jõudsidki kuulajateni veel F. Tuglase, M. Metsanurga ja E. Hiire hääled, esinema lubasid tulla ka M. Jürna ja A. Gailit.

Ankeedi üks küsimus kõlas nii: "Kas soovite riigikogu koosolekute edasiasandmist?" E. R. Seim oma artiklis "Ringhäälingu I ankeedi tulemused" kirjutab vastuseks:

"Sellega on neid, kes jagavad ühe kuulaja arvamist, et miks ei peaks majesteet teadma, mis ta sulased teevad, 84,2 o/o. Enamuse soov täidetakse. Riigikogu juhatus on nõusoleku andnud ja vabariigi 10-a. juubelipäeval 24. veebruaril võimaldub rahval esimene kord oma kõrvaga kuulda, mis ta valitud mehed teevad." 22

Ette rutates võib öelda, et see lõppes fiaskoga. Nii näiteks valmistas ringhäälingu kuulajatele rohkesti nalja 1928.a. kevadel riigikogu koosoleku kuulamine, kus puhkes suur kätatsemine mikrofoni ees, mille põhjustas konflikt sotsialistide ja potipõllumeeste vahel.

Albumist "Ringhääling" võib lugeda: "Kuna lootust ei olnud kõra vaigistamiseks ja koosoleku edasipidamiseks, kuulutas juhataja vaheaja. Sellest hoolimata ei lahkunud aga rkl. hr. K. Ast mikrofoni eest kõnetoolilt, vaid jätk-

22 "Raadio" 1928, nr. 2, lk. 69.

kas raadiokuulajatele oma seletusi skandaaali üle, kuna tema ümber erakonnamehed omavahelist sõnasõda suure käraga edasi pidasid.

Seda märgates käsutas riigikogu esimees juuresviibivale ametnikule mikrofoni poole näidates poolsalaja:

"Viige see siit ära!"

Õeldu oli aga tugev küllalt, et lobisev mikrofon selle kogu ka raadiopublikule kuuldavaks jaksas teha.

Sest saadik otsustati riigikogu juhatuses - mikrofoni riigikogusse lubada üles seada ainult pidulikkude koosolekute puhuks." ²³

Ankeedist selgub ka rahva rahulolematuse ringhäälinguga. Nii pidasid saatekava heaks ainult 8,5 o/o vastajaist; masseltsid kaebasid kalli maksu üle; kurdeti igasuguste seagjate üle; nõuti uut ringhäälingujaama ja releejaamu.

Ringhäälingu juhatus vastas sellele nii: "Ringhääling on ärriline ettevõtte ... Kõrgeväärtuslik saatekava nõuab head tasu ... Seepärast peab osatama kalkuleerida k r i - l i s e l t." ²⁴

Iga kümnes vastajaist soovis kuulda sõnalavastusi. Sellele soovile tuldi lõpuks vastu ja rajati vundament raadioteatrile. Esimene eestikeelne kuuldemäng jõudis eetrisse 24. veebruaril 1928 kell 18.30.

Selleks oli A. Tammani kuuldemäng "Koidik" (lavastaja Felix Moor), (mitte aga Tšehhovi "Karu", nagu kirjutatakse "Raadio ja Televisiooni Saatekava" nr. 2, 1961). Seda esimest kuuldemängu - meie mõiste järgi küll rohkem näidendit - korrati veel 11 aasta pärast. Poolteist tundi kestvat kava täitsid draamastuudio näitlejad.

Muide, algul oli raskusi raadionäidenditele nime leidmisega. Pakuti välja küll saatemäng (seda nime kandis ka esiklapp), kuulend (võrdle näidend!) ja kuunelm (soomekeelse "kuunnelma" järgi). Näitejuhile taheti nimeks anda

23 "Ringhääling" 1929, lk. 59.

24 "Raadio" 1928, nr. 2, lk. 71.

kuuldejuht, lavastajale muidugi kuuldestaja, isegi sõna "mikrofonistama" sai ajutiselt eluõiguse. Oletatakse, et sõna "kuuldemäng" pakkus välja teatritegelane Voldemar Mettus.

Teiseks kuuldemänguks oli E. Vilde näidendi järgi kohandatud "Pisuhänd". Üldse oli ringhäälingus 1928.a. neli kuuldemängu.

Esimesed pätsukesed ei teonud veel kevadet. Kuigi aja- kirjanduses räägiti palju sellest, et välismaa eeskujul peaks meilgi rohkem olema kuuldemänge (kvaliteedist keegi esialgu ei rääkinudki), ei järgnenud sellele tegusid. Murrang saabus alles pärast ringhäälingu riigistamist 1934.a. suvel. Kuuldemängude osatähtsuse kasvu näitab järgmine tabel:

=====

Aasta	Arv	Koguaeg	o/o-des aasta saatekavast
1930	8	6 tundi 50 min.	
1931	5	4 tundi 20 min.	
1932	1	25 min.	
1934		19 tundi 55 min.	1,6
1935		44 tundi 55 min.	1,66
1936		50 tundi 50 min.	1,81
1937		44 tundi 50 min.	1,59

Suurimaks takistuseks kahekümnendate aastate lõpul ja kolmekümnendate algul oli vastava kaadri puudumine. Felix Moor oli hulk aastaid ainuke lavastaja ringhäälingus. Et ta lisaks oli veel reporteriks, teadustajaks ja tegutees ilma igasuguse teoreetilise ettevalmistuseta ja asjatundliku abita, siis oleks raske olnud temalt rohkem nõuda.

Teiseks põhjuseks võib pidada heade kuuldemängude puudumist, rääkimata originaalsetest kodumaistest tšöödest. Oli vaja testavat hoovõtmise ajajärku, et luua sel alal vastavat kirjanduslikku kaadrit.

Kolmas põhjus oli kindlasti finantsiline - o/u. "Raadio-Ringhääling" sai isegi küllaldast kasumit ja teda ei huvitanud kulutused kuuldemängude hulga ega taseme tõstmiseks. Teame, et 1930.a. läksid kuuldemängud kuus maksma 105 krooni ja seda peeti koletult kalliks, otsiti odavamaid žanre, kärbiti rahalisi väljaminekuid.

Rahva seas valitses igatahes kuuldemängude vastu suur huvi ja need meeldisid isegi algelisel kujul. 1930. ja 1931.a. "Raadio-Ringhäälingu" poolt läbiviidud ankeetidest (millised, tõsi küll, läbi kukkusid: 1931.a. saabus vaid 1500 vastust ja 1930.a. oli neid veel vähem) nähtub, et sõnalises osas pooldati peaaegu eranditult kuuldemänge.

1932.a. läbiviidud ankeeti võib pidada juba õnnestunuks: vastuseid tuli kokku 4700 ligi 9000 kuulaja nimel (võrdluseks olgu öeldud, et 1927.a. saabus ainult 500 vastust). Neist endisel hulgal soovis kuuldemänge kuulda 2597 abonenti, rohkem aga koguni 2082 kuulajat! See oli parim näitaja, mis ühelegi saateliigile sel ankeedil osaka sai.

Esimese lastekuuldemängu lavastas Felix Moor 1.septembril 1928. Järgmisest aastast peale me vahetevahel küll leiame saatekavas laste kuuldemänge, kuid nende arv ja teematika oli ülimalt juhuslik.

Nagu öeldud, oli repertuaari nappus suur. Et kodanliku aja ringhäälingus oli üldse suur tähtsus ajaviiteosal, siis esines suhteliselt palju kergesisulisi operette. Tasakaalustamiseks võeti teiselt poolt kava jälle kiriklik-müstilisi tükke (V. Nemirovitš-Dantšenko "Jõulupuu" jt.). Seepärast tunnistati ka avalikult oma mahajäämust naabrite Soome ja Lätiga võrreldes, rääkimata enam arenenud ringhäälingumaadest.

"Estonia" teatri majas asus üks väike ruum mikrofoni ja klaveriga, kus sündisidki kuuldemängud. Esimesteks osalisteks olid muidugi Felix Moor ise, Ly Läsner (kellest sai agar kuuldemängutegelane juba aastakümneteks), Els Vaarman-Kaljut, Hilda Gleser, Arnold Vaino, Hugo Laur (kes 1933. aastaks oli ringhäälingus esinenud kokku üle 100

korra), Albert Üksip, kellest sai peagi kuuldemängude dramaturg ja konsultant jt.

x x x

"Raadio-Ringhäälingu" ettepanekul moodustati 9. mail 1927 "Ringhäälingu Eeskava Järelevalve Komitee", mis hiljem sai saatekavakomitee nime. Eisislu koosnes see vaid kolmest mehest: muusikatundjast (Reimund Kull, asetäitja Juhan Asvik), raadiokomitee esindajast (ins. Paul Etruk) ja Eesti Raadiouhingu esindajast (ins. E. Maltenek) ²⁵.

Ringhäälingu asjaajaja pidi esitama saatekavakomiteele kõik eeskavaplaanid. Üks kord nädalas vaadati läbi järgmise nädala saatekava. Koosolekust võisid osa võtta ka ringhäälingu esindajad ja orkestri juht.

Ringhääling maksis igale komitee liikmele istungi pealt 500 marka (1928.a. otsustati hakata raha maksuma ka kõigile raadiokomitee liikmeile). Seega olid ringhäälinguga seotud inimesed materiaalselt huvitatud raadiotööst.

x x x

Kahekümnendate aastate ime - ringhääling - ei jäänud kõrvale ka perioodikast. Esimese ajakirja "Raadio" väljaandjaks oli 1924.a. Eesti Raadioklubi. Et aga polnud oieti klubi ennastki, siis oli tegemist surnult sündinud lapsega.

Sama pealkirja kandis ka kaks aastat hiljem ilmuma hakanud Tartu Raadioklubi häälekandja. See raadioasjanduse ajakiri (põhiliselt tehnilise kallakuga) ilmus järgmistel aastatel juba kirjastuse "Raadio" väljaandel Tallinnas (trükiti aga endist viisi Tartus). Toimetajateks olid raadiopioneerid K. Kesa ja A. Põdrus.

25 ORRKA, f. 1354, nim. 3, a.-ü. 11, lk. 38.

Sama kirjastus andis veel 1928.a. välja 16 numbrit "Raadio-Nädalat". Tartus hakkus samal ajal Hermann ja Arnold Illissoni ajakiri "Raadiolained", mida ilmus vaid kolm numbrit.

1927.a. hakkas lõpuks ilmuma "Raadio-Nädalleht", millest kujunes kodanliku Eesti ainasaastavasisulise regulaarse nädalalehe eelkäija. 1928-1930 ja 1937-1940 ilmus ta "Raadiolehe" nime all, aastatel 1930-1938 ja 1941 "Raadiona".

Kirjastuse "Ringraadio" asemel sai hiljem väljaandjaks 1930.a. asutatud Üleriiklik Eesti Raadioühing, mis rajatigi selleks, et soodsamatel tingimustel kirjandust välja anda. Väljaandel oli ajakirja ilme ning sisult oli see üsna tihe.

x x x

Trastringhäälinguni kodanlikus Eestis ei jõutud. Üksikuid eraviisilisi katseid tehti, kuid ainult ühe asutuse piirides. Esimeseks neist tuleb lugeda 1926.a. mais Tapa lähedal asuva Udriku kooli ja koloonia personali üritust, kus juhtmete abil viidi raadio kõigisse ruumidesse.

Ka esimene valjuhääldaja ("kõnede võimendusseade") muretseti Eestisse alles 1928.a. Tegemist oli inglise firma "Western Electric" 1923.a. mudeliga, kuid sellegi jaoks polnud ringhäälingul asetatundjaid ega ruume ja nii hooldas aparatuuri hoopis sõjaväe sidepataljon.

Sellise suhtumise üle pole midagi imestada, sest "Raadio-Ringhäälingule" kui kodanlikule organisatsioonile ei tulnud mõttessegi laiu rahvahulki raadio hüvedega varustada. Nii oli see ka mujal Lääne-Euroopas. Seepärast on ka arusaadav, miks enam kui miljoni eestlase kohta oli 1929.a. vaid 15 000 raadiokuulajat (selline väike arv püsis kuni ringhäälingu riigistamiseni 1934.a.). Eriti võrreldav on sellele mõelda täna, mil meie vabariigis loendatakse 400 000 raadiot ja translatsioonipunkti.

Raadia ja televisioon

FOTO- JA TELEVISIOONI- KUNSTIST

P. P u k s,
diplomand

Kuhu püüda?

Niihästi foto-, filmi- kui ka televisioonikunst püüavad eelkõige selle poole, et leida inimest, tabada ta elus momente, mis oma olemuselt hetkelised olles, jutustaksid ka eelnevast ning eelseisvast. Igaüks nimetatud kunstiliigist viib maailma ning inimese kahemõõtmelisele tasapinnale. Ja et fotograafia ning kinematograafia on televisiooni-ga võrreldes juba traditsioonilised kunstid, siis tuleb televisioonižurnalistil paratamatult tunda ka nende aluseid. Seda enam, et kaasajal on kunstiliikide piirid väga paindlikud, liikuvad, nende vastastikune mõju aga vältimatu.

Tänapäev esitab ajakirjanikule - töötagu ta siis sule, mikrofoni, foto-, kino- või telekaameraga - väga

suuri nõudeid.

Kas pole Lenini preemia saanud Vassili Peškov ajakirjaniku-fotokunstniku tõeliseks eeskujuks? Sõna ja kujutis on tema käes liitunud, täiendavad teineteist, suurendavad vastastikku reportaažide, lüüriliste mõtiskluste ja publitsistlike arutluste mõjujõudu. Ükski žurnalist ei suudaks sõnadega edasi anda neid J. Gagarini abikaasa Valentina Gagarina tundeid ajal, mil kosmoses tegi esimese tiiru inimene. V. Peškov aga tõi miljoneile lehelugejale sisemisest dramatismist tulvil foto, mis kehastas kogu inimkonna tundeid sel ajaloolisel päeval ja ainult lisas sellele oma mõtted kirjasõnas.

"Wilson, Grean, allohvitser Evans ja mina tõmbasime eile selga oma kelguretke-varustuse ja lõime Pontingi ja ta kaamera auks jäämägede juures laagri üles; ta väntas terve seeria filme, mis tema kollektsioonis kõige huvitavamad peaksid olema." Nii kirjutab oma päevikus kapten R. F. Scott¹. Jutt on esimese suure dokumentaalfilmi väntajast, fotograafist-kinoooperaatorist Herbert G. Pontingist. 1912. aastal nägidki vaatajad tema filmi "Scotti ekspeditsioon Lõunapoolusele" (ehk "Igavene vaikimine").

Ka sellised kuulsad dokumentaalfilmi meistrid, nagu Joris Ivens ja Roman Karmen alustasid oma loominguteed fotoaparaadiga käes. Esimene neist meenutab: "Oma maailma ilmumise esimesest tunnist olin ma igavesti seotud fotograafiaga."² Karmenilt aga ilmus esimene reportaažvõte "Ogonjokis" juba 1923. aasta septembris, kui ta oli alles seitsmeteistkümne-aastane töölisfakulteedi üliõpilane. 1927. aastal sai ta Nõukogude võimu kümnendale aastapäevale pühendatud fotonäitusel audiplomi "kaadri dumaamilise ülesehituse ja töö kõrge tehnika eest".

Enamik televisiooni tulnud ajakirjanikest on varem teatanud ajalehtede või raadio juures. See aga tähendab,

1 Scotti viimne ekspeditsioon, Tallinn 1959, lk. 349.

2 С. Дробашенко, Кинорежиссер Йорис Ивенс, Москва, 1964, lk. 8.

et osataks tšötada sõnega, vähem aga - kujutisega. Filmikunst oma rohkete slalapäraste võimalustega ahvatles sajandi algul endale maailma head fotograafid. Paraku pole aga televisioon veel saanud kinematografistide unistuste-
maaks. Praeguselt ning tulevaselt televisioonajakirjanike kaadrikt nõutakse head pildilise mõtlemise oskust, sest saate kujutuslik lahendamine ei ole ainult režiibrigaadi mure, vaid see on oluline ka autori ning toimetaja tšõs.

Õppida ei ole mitte ainult foto- ja filmikunstilt. Kinotšõtajad on suurt tähelepanu pšõranud maali ja graa-
fika suurte meistrite väljendusvahendite rikkusele. E. Faure, prantsuse kirjanik, kriitik ja kunstiteoreetik kirjutab raamatus "Kino funktsioon", et Tintoretto nägi oma 1588.-1590.a. loodud "Paradiisis" ette kino sündi. Lõuendi loomisel kasutas ta elemente, mis jõudsid hiljem meieni koos kinematograafiaga ³.

S. Eisenstein tundis sügavat huvi El Greco loomingu vastu, kelle lõuendeid on võrreldud magnetväljaga, mis on tulvil energiat ning kutsuvad igas vaatajas esile vastu-
erutuse. Eriti tundis S. Eisenstein huvi kuulsa hispaan-
lase valguse kasutamise võtete vastu, nähes neis "remb-
rantliku valguse" eelkäijat. Mõlemad kunstnikud kasutasid valgust "täpselt nii, nagu sõnakunstnik, kellele rembrant-
lik vari on ... lihtsalt tühik, võib kasutada kirjeldust. Rembrandt valgustab seda, mida kirjanik kirjeldaks ja va-
jutab pimedusse ning teeb silmale kättesaamatuks selle, millest kirjanik mõõda läheks, arvestades, et just valitud joonte ühendamine annab kujule aktsendi, mille poole ta püüab" ⁴.

Huvitavas tšõs "Klassikaline maal ja montaaž" ana-
lüüsib S. Eisenstein V. Serovi maalitud näitlejanna M. Jermolajeva portreed ja toob järelduse: "... montaaž pole mitte niivõrd rea lõikude j ä r j e s t i k k u s ,

3 Д. Дакзи, Кино- наша профессия, Москва, 1963, lk. 18.

4 С. Эйзенштейн, Классическая живопись и монтаж. Вопросы киноискусства 7, Москва, 1963, lk. 249.

kuivõrd nende ü h e a e g s u s: vastuvõtja teadvuses langeb lõik lõigule ja nende värvi, valguse, kontuuride, mõõtmete, liikumise jne. mittekokkulangevus annabki selle dünaamilise tõuke ning hüppe, mis on aluseks liikumise aistingule - lihtsalt f u u s i l i s e l i i k u m i s e vastuvõtult üleminekuks mõiste s i s e m i s e l i i k u m i s e keerulistele vormidele, kui meil on tegemist metafoorsete, kujutuslike või mõistelistel vastandite montaažiga." ⁵

Et õigustada televisiooni kohta kunstimuusade seas, tuleb televisioonitõõtjail õppida nägemismeelele mõjuvalt vanemalt kunstidelt.

Veidi ajalugu

Fotograafia hälli juures seisavad prantslased Joseph Nicéphore Niepce (1765-1833) ja Louis Jacques Mande Daguerre (1778-1851) ning inglase William Henry Fox Talbot (1800-1877). Neist esimene leiutas esimese fotograafilise protsessi - mida ta nimetas heliograafiaks (kujutise saamine bituumenile). Oma esimese heliograafilise võtte tegi ta 1826. aastal ning sellel võime näha vaadet Niepce aknast. L. Daguerre leiutas teise fotograafilise protsessi - dagerrotüüpia, milles 1837. a. tehtud esimest fotot - natüürmorti - hoitakse praegu Prantsuse fotoühingus Pariisis. F. Talbot avastas 1835.-1841. a. kolmanda, kaasaegsele hõbeda halogeensoolade toimel rajatud negatiiv-positiiv protsessi - kalotüüpia (kr. kalos - ilu ja typos - jäljend) e. talbottüüpia. 1835. a. tegi ta õnnestunud võtte oma maja võretatud aknast.

7. jaanuaril 1839. aastal esitas prantsuse füüsik ning astronoom Francois Arago Prantsuse Teaduste Akadeemia istungil ametliku ettekande fotograafia leiutamiseest.

Seel samal, 1839. aastal istus prof. J. Drapperi

5 Sealsamas, lk. 253.

puuderdatud nāoga assistent kolmkümmend minutit liikumast lōõmava päikese all. Sai teoks esimene portreevōte fotograafia ajaloos.

Fotokunstnikud alustasid oma loomingulisi otsinguid maalikunsti kui iseloomult kõige lähedasema kunstiliigi väljendusvahendite võimalustest lähtudes. Kuid samal ajal on fotograafia - nagu kino ja televisioongi - oma tekke- ning arenguprotsessis alati olnud seotud teaduse ja tehnika edusammudega. Paljude eri maade ning aegade teadlased on uurinud meeleorganite füsioloogiat ning füsioloogilist optikat, rakendusmehhaanikat ja täpispaparaadiehitust, optikat ning fotokeemiat, krono- ja momentfotograafiat, elektro- ning valgustehnikat.

Iseloomulik on, et üks suuremaid portreevōtete pioneere, Soti maalikunstnik David Octavius Hill (1802-1870) tōõttas käsikāes noore keemiku Robert Adamsoniga (1821-1848). Kunstnik ja teadlane - koos valmistasid nad viie aasta jooksul rohkem kui 1500 fotot, millest paljud āratavad tähelepanu oma kompositsioonilise lihtsuse ja täiuslikkusega. Pūudes kasutada XVII-XVIII sajandi klassikalise maalikunsti vōtteid olid "fotograafia Tiziani" (nii kutsuti Hilli) otsingud eriti edukad valguse kui kunstilise väljendusvahendi kasutamisel.

Ei tohi unustada ka esimest ajalehefotot - daggerro-tūūpiat tulekahjust, mis tekkis 5. juulil 1853. aastal. See nāitas teise suuna algust fotograafias - soovi dūnasmikale, pūudu jõuda kõikjale.

1850. aastate keskel tegi huvitavaid katseid fotomontaažiga rootslane Oscar Gustav Rejlander (1813-1875), kes lōi keerulisi fotokompositsioone (30 ja isegi 67 negatiivist).

1863. aastal kasutas esimest korda kunstlikku valgust prantslane Gaspard Felix Tournachen-Nadar (1820-1910), kui ta pildistas Pariisi katakombe.

1878. aastal jõuti juba momentvōtteni (sāritusaeg 1/200 sek.), mis vōimaldas fikseerida kiiret liikumist.

28. detsembril 1895. aastal demonstreerisid aga venned August (1862-1952) ja Louis (1864-1948) Lumière'd Pariisi Grand Café's esmakordselt avalikult kinematograafi.

Märkigem lühidalt kino arenguetaapid. Tuntud prantsuse kinoteadlane George Sadoul kirjutab, et kino muutus kunstiks aastail 1909-1914⁶. Ajavahemik 1926-1929 on Suure Tumma luigelauluks, 1935.-1941.a. luuakse stereoskoopiline kino, 1942.-1945.a. - värviline kino mitmekihilisel filmilindil, 1951.a. - lalekraanikino, 1952.a. - panoraaamkino, 1959.a. - ringpanoraamsüsteem.

9. mail 1911.a. on elektroontelevisiooni sünnipäevaks. Sel päeval demonstreeris Boris Rosing edukalt laboratooriumis kujutise edasiandmist, vastuvõtul kasutas ta aga elektronkiiretoru.

Esimene avalik televisioonisaade toimus aga 1925.a. Londonis. Seda demonstreeris J. Baird. Kolm aastat hiljem näitas ta ka värvilist telesaadet.

Esimesel televisioonisaatel Nõukogude Liidus, mis toimus 29. aprillil 1931.a. Moskvas, võisid vastajad näha vaid mõningaid fotosid.

Televisiooni arengu peamised etapid esitavad A.Rohlin ja V. Šastin järgmiselt:

I. XIX saj. lõpp - XX saj. 30. aastad - televisiooni leiutamine.

II. 1930. aastate lõpp - 1950. aastani - televisioonitõõstuse ja -stuudiote loomine.

III. 1950. aastate algusest meie päevini - massilise televisiooni kiire areng⁷.

See areng on tõepoolest kiire olnud. Nii on Ameerika Ühendriikides 80 o/o perekondadest televisiorid, mis tõõstavad kõige vähem 6 tundi päevas.

Nõukogude Liidus tõõvad õhtuti helendama kaheteist-

6 Ж. Садуль, Всеобщая история кино, Т.3., Москва, 1961, lk. 542.

7 А. Рохлин, В. Шастин, Телевидение как искусство, Москва, 1962, lk. 8.

kümne miljoni televiseeri ekraanid territooriumil, kus elab 85-90 miljonit inimest.

3du saladusi

Inimelu põhijoonteks on vari ja valgus. Nende äärmuste vahele mahub võrratult pooltoone, loendamatu varjun-deid - intiiimseid minuteid, karakterite ovaldumise täie-likke hetki. Nende jäädvustamisele püüabki fotokunstnik. Nende ilmumisel teleekraanile haaravad nad järgitult vaa-tajet.

Ajalehelugejat huvitab eelkõige fakt, teda haarab toimunud sündmuse reportaaž. Ajakirjaniku kangelaseks on alati konkreetne inimene. Fotokunstis, dokumentaalfilmis ning televisioonis jääb aga inimene paljudel juhtudel ano-nümseks ning tõuseb samal ajal - Inimeseks. See aga esitab pildilise publitsistika meistreile erilisi nõudeid objekti valikul, nõuab alalist leidmist sageli väga lühi-keste ajavahemike vältel, reageerimiskiirust, kujutise vastavust montaažiks. Fotograafiat, kino ja televisiooni seob ühine püüe otsida kõikjalt e l a v a t inimest.

Pole ülearune meenutada kunagisi portreid fotokunsti ajaloost. Neilt vaatavad meile vastu tardunud ilmega oma spetsiaalsetesse pea- ja kehahoidjatesse aheldatud ini-mesed. Kas ei ole ka dokumentaalfilmil tulnud ületada oma "peahoidmise" ajajärk? Küllap on, sest ega praegu asjata püüta varjatud kaamerate ja mikrofoniide ning pikaajaliste kinojälituste poole. Ning kas ei ela televisioon praegu üle kaamerate suhtelisest liikumatusest tingitud "mitte liikuda" -perioodi?

Fotograafia ning kino pidid ootama oma tänapäevast tehnilist edu. Tundub, et TV muutub siis suureks kunstiks, kui telesilm muutub oma haardelt (sügavuselt nõutakse seda juba praegu) tõeliseks kunstnikusilmaks.

Moment, mil fotograaf vajutab avajale, muutub iga-veseks. Ta jätab kõrvale hetke jooned ning muutub oma aja,

inimkarakteri, tšš, inimese kunstilise kuju peegelduseks. Seejuures seda, mida me näeme heal fotol, me looduses, tegelikus elus tavaliselt ei märka (autori režii ja ajaühik sekundi mürdosa vältel). Autor kadreerib tegelikkuse, väldib ebaolulisi üksikasju ja detaile, mis tõmbavad tähelepanu kõrvale peamisest. Üksiku juhtumi momendi põhjal püüab fotograaf anda edasi kõige tüüpilisemat ja seda - läbi oma vaatenurga ning suhtumise. Vaatajat aga võib eelkõige dokumentaalsus, teadmine, et fikseeritu pidi tingimata aset leidma otse aparaadi objektiivis ees.

Ka televisioonivaatajat haarab eelkõige toimuva dokumentaalsus. Ta on tänulik saate eest, kus kaob ebaloomulik aupaiste esineja pea ümbert, kes seda teadlikult või ebatadlikult endale püüab luua (kes meist ei tahaks endast jätta ilusamat muljet fotol ja targemat - telekraanil!). Kuidas saavutada loomulikkust?

Fotograaf tabab inimese iseloomulikus elukorras. Televisioonijärnalistid peavad praegu veel suures osas elukorras ise looma. Just sellepärast õigustavad end Läänes praktiseeritavad otsetulekanded kodudest, ateljeedest, laboratooriumidest - võimalikult lähemale harjunud miljöle, kus inimene tunneb end vabana, sest see paneb teda unustama saadet. Kramplikkuse põhjustab ju eelkõige stuudio võõras õhkkond, üksiolek kaamerate, nähtamatu suurearvulise auditooriumi ees. Meenutagem, et tulekannete puhul tänavalt ei pööra enamusi inimesi tähelepanu kaameraile, neid ei häiri nii väga mikrofoni. See aga tähendab, et nende käitumine on loomulikum ja kõne vabam. Ühel puhul istumisest tingitud liikumatus, teisalt aga võimalus loomulikeks liigutusteks. Stuudio piiratud tingimustes on halb, kui vähest ruumi veel vähesema - toolipõhjaga - piiratakse. Seepärast ei istu USA telesaadete juhid kunagi kaua ühel kohal.

Huvitava lahenduse kramplikkuse ületamiseks on leidnud ameerika fotograafid, kes kasutavad nn. "jumplogy": nende modellid hüppavad või vähemalt liiguvad pildistamisel. Nii

olevat raske üheaegselt ahendada näe- ja liigesteliha-
seid.

Liikumiseküsimate loomulik lahendamine võlub vasta-
jat stuudio viktoriinide puhul, kus esinejad just tänu
tegevusele unustavad tegelemise iseendaga.

Fotograafi töö nõuab erakordset reaktsiooni õige
võttemomendi tabamiseks. Huvitava võtte saamiseks võib
kuluda väga palju aega. Kuid fotokunstniku käsutusse jääb
vaataja piiramatult aeg vaatlemisel, võimalus foto juurde
ikka ja jälle tagasi tulla, et tungida autori sügavaima-
tesse mõttesse.

Kunstnik, kelle maali ees me seisame, jääb meile
paljus saladuslikuks. Me peame ise läbi tungima tema
mõtete ja tunnete keerdkäikude. Fotograaf on oma töös
sirgjoonelisem, sest tal on tegemist objektiivse tegelik-
kusega, mida jäädvustab aparaadi objektiiv. Televisiooni-
kunstnikud (ja seda režissöör ning operaatorid kindlasti
on) peavad olema veelgi täpsemad, kuigi ka nende loomingu
mõistmine nõuab rohkem kui ainult äratundmist. Nende me-
tafoorid ja vastandamisid peavad olema kergesti mõistetava-
d, sest vaatajal on väga vähe aega neisse süvenemiseks.

Kunstnikelt on aga "... õppida ümbritseva maailma
vahetut tajumist ... See omadus - näha kõike nagu esma-
kordselt, ilma harjumuste raske koormata, näha alati nagu
uuesti - see on omane lastele ja kunstnikele ... Nii
saab iga inimene, iga ta tegu, žest, sõna, iga asi uudsus-
se, avastuse jõu." ⁸

Televisioonikunstnik ei loo oma kangela, kes astub
vaataja ette kõigi oma vooruste ja vigadega. Ja kui ta
juba kord vaataja ees on, siis saab esineja ainsa hetke-
ga kõige karmima ühiskondliku hindamise osaliseks. Tema
väärtsusi kaaluvad memendiga tuhanded vaatajad. Fotograafi
käsutuses on aga võimalus matta ebaõnnestunud võtte igave-
seks laboratooriumi pimedusse. On aga kord foto vaataja

8 Н. Паустовский, Поэзия прозы. О писательском Труде,
Москва, 1955, lk. 166-177.

ees, saab ta samuti kindla sotsiaalse tähenduse ning ühiskondliku tähtsuse. Televisioonitöötajad töötavad pidevalt sotsiaalselt tähtsa kujutisega. See nõuab neilt eksimatust, sest nende auditorium on alati suurem ning kriitilisem. On ju nende kujutise taga alati inimene. Vea tundmine jõuab üheasegelt nii vaatajani kui televisioonitöötajani. See nõuab erilist tööd ja silma objekti valikul, tema ettevalmistamisel saateks.

Kas ei tuleks televisioonitöötajail vaadata veelgi süvenenumalt ringi praeguses stuudios, kust lähevad saated eetrisse, et ette mõistatada esineja üleelamusi saate ajal. On ju need nii paljuski sarnased. Tuntud prantsuse fotokunstnik Henri Cartier-Bresson on avaldanud ühe loomingu töötrüanduse saavutamise saladuse: ta kattis kõik aparsadi läikivad osad tumeda paberiga ja selle tulemusena pöörasid pildistatavad tunduvalt vähem tähelepanu sellele, et nad on fotograafi fookuses. Küllap annab ka stuudios leida selliseid pealtnäha lihtsaid, kuid väga efektseid katmise, peitmise ja varjamise võtteid, mis parandavad esineja enesetunnet ning aitavad kaasa loomulikkuse saavutamisele.

Veel üks tegur mõjub kaasajal takistavalt televisiooni arengule - analüüsivõimaluste piiratus. Ekraanil oleva hindamiseks jääb aega vaid nii palju, kui kaua on kujutis sellel. Kuid kogu loominguline grupp elab pidevalt kogu saatele, ta mõtleb rohkem sellele, mis on ees, kui sellele, mis on juba ekraanil. See piirab veelgi hindamisaega. Hilisemal saate analüüsil puudub aga võimalus olnu väga detailseks taastamiseks. Ka näeb iga loomingulise brigaadi liige saadet oma individuaalse nurga alt, mis võib vägagi erineda vaataja omast. Veel raskem on saadet taastada neil, kes seda pole näinud ning kes võivad tutvuda vaid selle stsenariumiga. Praktiliselt peab nii igaüks toetuma omaenda kogemustele. Teiste kogemusi, otsimisi ja leidmisi ei saa praegu nii kasutada, nagu nad seda väärivad. Lisaks saadakse kogemusi alati otse saatest, see tähendab - vaataja silma all, kes ei tee vahet, kas kaamera ees on uustulnuk

või kogunud esineja kas loomingulises brigaadis töötab
algaja või vilunud esineja.

Operatiivsusest on fotograafia ees kinokroonikast.
Televisioon on omakorda kiirem fotograafiast - see on
tema suur eelis. Kuid fotokunst on televisioonist veel pal-
judel juhtudel ees inimtunnete skaalale ligipääsemises. Ta
ei suuda aga enam leppida sinise võtte võimalustega, vaid
läheb üha sagedamini üle reportaažidele, fotoelukirjeldus-
tele ja -seeriatele. See tuleb püüdest olla täpsem, süga-
vam, avardada foto ruumi ning aega. Meenutagem, et väga
head reportaažvõtted paistavad sageli silma oma mittekül-
laldase kompositsioonilise täpsusega. Nii püütakse saavu-
tada muljet, et pildil toimuv tegevus areneb tunduvalt väl-
jaspool kaadri piire, et see jätkub nii ajas kui ruumis, et
edasi on antud vaid üks, kuid kõige olulisem detail toimu-
vast. Sel teel püütakse vähendada ka fotograafi osa pildil,
rõhutades nagu tema vahelesegamatust.

Seeriatel oli suur tähtsus ka tänavusel üleliidulisel
fotonäitusel "Seitse aastat tegelikkuses 1964". Meenutagem
nende hulgast esimese järgu diplomi saanud M. Alberti
"Tamina Adil esineb ülemaailmsel naiste kongressil" - suu-
repäraseid portreevõtteid, inimese sisemaailma avamist, vaa-
taja mõttemaailma avardamist. Või märkigem A. Malkini poee-
tilist seeriat "Külmapiirus". Tähelepanu äratasid ning täit
tunnustust leidsid foto-olukirjeldused N. Rahmanovilt,
E. Tihhanovilt ja L. Porterilt. Palju oli esitatud ka trip-
tühhone⁹. Kõigilt neilt fotokunstnikelt on õppida eelkõige
maailma vahetut loomingulist tajumist, selle sügavat lahti-
mõtestamist oma kunsti vahenditega.

Vaadates samal näitusel eksponeeritud ja suhinnatud
fotosid tahaks märkida veel üht küsimust - käte küsimust
- teleekraanil.

Inimese näoplaani, käitumismaneeri jm. kõrval on tema
sisemaailma avamise üheks tähtsaks teguriks ka käed -

9 "Советское фото" 1964, № 8.

individuaalsed ning kordumatud. Nad kõnelevad elukutsest, eest, temperamendist, füüsilisest ning vaimsest olukorrast. Tuletagem meelde Auguste Rodini kivisse raiutud "Looja kätt". Kätele on maalikunstnikud (näit. I. Repin ja M. Wosterov) pööranud suurt tähelepanu. Käte liikumise esatähtsusele näo väljendusrikkuse täiendamisel juhtis tähelepanu Lessing.

Märkigem, et tihti pole fotoportrees oluline mitte käte liikumine, vaid tähtsaks jääb nende asend. Vaadelgem käsi juba mainitud M. Alberti seerial - selle 8 võttel on neljal oluline osa ka neil. Või käed maal näitusel eksponeeritud J. Ivanovi portreel "Helilooja Kabalevski" või V. Maslennikovi tööil "Dolores Ibarruri" või V. Minkevitši portreel "John Steinbeck".

Süvenegem 86. ja 118. fotosse Rita Maaksi raamatust "Frauen der Welt fotografieren" ning me mõistame, kui olulist osa nende emotsionaalses ning sotsiaalses mõjus etendavad käed - poisikeste ning aastates naise käed.

Vaadelles mistakes fotoalbumi, näeme, et käte õigele ja sügavalt psühholoogilisele kujutamisele pöördetakse suurt tähelepanu. Ja küsigem: kui tihti me näeme ekraanil esineja käsi, on teil meeles kellegi käed teleekraanilt? Kas ei vähende televisioonitöötajad nii võimalusi inimekarakterit detailsemaks avamiseks ekraanil?

Tundes huvi fotoalbumite vastu, leiame neis ka lihtsaimaid montaažielemente, vastandamist. See on eriti huvitav E. Prehmi ja L. Kannbley "Mosaik aus drei Buchstaben", milles erinevate fotode vastlemisel tekkiavad mõtteid suunatakse omakorda veel sõnaga, tekstiga.

Oluliseks erinevuseks fotokunstniku ja televisioonitöötaja loomingulises töös on esimesel juhul selle individuaalsus, teisel - kollektiivsus. Fotokunsti puhul on kunstnik niihästi stsenaarist, režissöör, operaator, laborant kui ka kommentaator. Televisioonisaate ettevalmistamine ja selle läbiviimine on alati kollektiivne, suure, erinevate vaadete ning maitsetega inimeste grupi töö, mida peavad loominguliselt juhtima toimetaja ning režissöör.

Seetõttu on ka televisioonitöötajal hea, kui ta oskab teinekord kontrollida oma mõtteid töös, kus saab otsida, katsetada ning veenduda oma vaadete õigsuses või vääruses fotoaparaadi taga, mitte aga tuhandete vaatajate silmapaari riisttules. Nii saab ühe teena arendada pildilist nägemist.

Kuid ei tohi unustada veel üht momenti: 1960. aastal tehtud arvestuste järgi leiti, et fotoamatöörid tegid selle aasta jookul kaks ja pool biljonit võtet. See õpetab ja nõuab ka neilt kujutuslikku nägemist kui üht vahendit looduse ja inimese elemuse sügavamal mõistmisel ning edasiandmisel. See tõstab nende huvi televisioonisaadete režiitöö vastu just tabatud momentide ning kaadri kompositsiooni suhtes.

Televisioonirežiitööstri ahendab ekraan oma jäkva suurusega. Kuid ta teostab oma loomingulisi kavatsusi mitmelt samaaegselt töötavalt kaameralt antava kujutise montaažiga. Fotograafil on vabad käed võtte formaadi valikul, negatiivi kadreerimisel. Ta saab seda teha märkamatuks ning operatiivselt. Taoline formaadivaliku võimalus televisioonis puudub, seda asendab plaanide vahetus, millega varieeritakse kujutise suurust ning eraldatakse ebaoluline ja tähelepanu häiriv tähtsast.

Kirjandus tungib inimhinge kõige varjatumatesse soppidesse, kuid ta vajab selleks kirjeldust. Foto või telekaader kõneleb oma spetsiifilises äkkkõnes ja nad mõlemad on seotud kaasaja kunsti tõelise relva - alltekstiga. Kui palju mõtteid tarkab, kui vaatate tütarlast ning noorukit Ursula Zernicke fotol Klaus Fischeri raamatust "Das neue Porträt" (lk. 172). See on vaid üks näide.

Ei saa märkimata jätta ka Läänes avaldatud mõtet, et televisioon avaldab halba mõju fotožurnalistikale, sest ajakirjade toimetajad ja kunstilised juhid rikuvad oma maitset ebateravate ja ülevalgustatud kujutistega, mida nad näevad iga päev teleekraanidel. Seetõttu avaldatavat tihti peale tehniliselt ebatäiuslikke fotosid. Kuid nii-

hæti foto- kui ka televisioonikunst pûuavad tehnilist ebatkuislikkust ûletada piltliku publitsistika suurema mõjukuse nimel.

Uus kunstiliik

Kas televisioon on kunst? Ûks hiljuti ilmunud teatmeteos esteetika alalt fikseerib televisiooni ûhe kunstiliigina arhitektuuri, dekoratiiv-tarbekunsti, maalikunsti, skulptuuri, graafika, muusika, koreograafia, kirjanduse, teatri, kino, tsirkuse ja estraadikunsti kõrval. Siin märgitakse, et televisioon on "ûks uutest tekkimisjãrgus olevatest kunstiliikidest, mis sýnteesib endas selliste kunstiliikide, nagu kino, teatri ja estraadi iseãrasusi ning on tihedalt seotud kirjanduse ja muusikaga, kuid millel on rida spetsiifilisi iseãrasusi, mis ilmnevad televisiooni objektis ning vormis." ¹⁰

Samas lisatakse, et "selliste spetsiaalsete vôtete kasutamine nagu kaamera liikumine, ûldiste ja suurte plaa-nide ûhendamine ûlekaaluka tãhelepanuga viimastele, rakurside vahetus, samaaegne ûlekanne mitmest punktist, elava kujutise montaa% kinokaadritega jne. soodustab vaataja emotsionaalset-estetiilist mõjutamist" ¹¹.

A. Rohlin ja V. Sastin märgivad, et toimuv vaidlus "kunsti poolt ja vastu" on seotud "... kunsti piiride, uue, paljus veel tundmatu nãhtuse eraldavate joonte" määramisega ¹².

V. Sappak kirjutab: "Televisioon seisab selle lãvel, et olla realiseeritud kui kvalitatiivselt uus esteetiline võimalus... Televisioon ootab oma Dziga Vertovit, ta ootab oma Eisensteini, oma Urusevskit. "Alusepanija" koht on vakantne..." ¹³

10 Краткий словарь по эстетике, Москва, 1963, lk. 366.

11 Sealsamas, lk. 36.

12 А. Рохлин, В. Шастин, tsit. teos, lk. 3.

13 В. Салпак, Телевидение и мы, Москва, 1963, lk. 95.

Ja ta lisab: "Meie silme all sünnib kunst, mis ei võta vastu, mis nagu ise paljastab ebatõde. Täpsus, dokumentaalsus, ehtsus on siin ... tema enda aluseks, moodustavad otsekui tema esteetika lähtepunkti. "Absoluutne tõekuulmine" - vast' mille sai televisioon looduselt." Ja edasi: "Üleüldse, mõelda televisiooni tulevikust - see tähendab mõelda kaasaaja kunsti teedest, selle esteetilisest protsessidest, selle kujutuslikust keelest." ¹⁴

R. Iljin aga kinnitab: "Tehnika kiire areng tegi selle (televisiooni - P. P.) kohe "kunstiks kõikide jaoks" ja juba praegu, täna peab ta lahendama ülesandeid, milleks teistel kunstidel läks vaja kümneid ja sadu aastaid." ¹⁵

Fotograafiatki vaadati tema hälliperioodil kui tehnilist vahendit elulise materjali fikseerimiseks. Selleks andis alust mehhaaniline instrument - aparaat, mille optilise süsteemi abil saadud kujutist tõõdeldi keemiliselt.

1910. aastal ilmus Joh. Parika artikkel "Päevapilt ja kunst", mille ta lõpetas järgmiselt: "Nagu iga kunsti tõõde saamiseks kõige pealt kunstnikku vaja on, nii ka päevapildi juures - ja teiseks:

Kunstnik võib praegusel ajal ka päevapildi abil kunstitoodet soetada." ¹⁶

Tänapäeval kahtlevad aga väga vähesed selles, et fotograafia tõõsti kunst on.

USA fotoajakirja "US Camera" küsimusele: "Kas fotograafia on kunst?" vastas 100 ühendriikide muuseumi järgmiselt: 62 o/o - jah, 3 o/o - ei, 6 o/o - käsitõõ ja 29 o/o - üks suuremaid kunstivorme. Iseloomulik on seegi, et üks vastajaist, suur fotograafia vihkaja, tunnistas, et kõigist fotograafidest on kunstnikud vaid mõned,

¹⁴ Sealsamas, lk. 98.

¹⁵ Р. Ильин, Телевизионное изображение, Москва, 1964, lk. 7.

¹⁶ "Perekonnaleht" 1910, nr. 9, lk. 71.

kuid need on - suured kunstnikud.

Huvitav on aga märkida, et eespool mainitud esteetikasõnastik ei ole fotograafiat kunstide hulka arvanud (?).

Raske on mõista, miks see nii on juhtunud, sest tundub, et televisiooni tunnustades on jäänud suuremaid kunstilisi võite saavutanud fotokunst asjatult kahe silma vahele.

Kuid üks on kindel: niihästi televisioonis kui ka fotokunstis on praktikud jõudnud kaugele ette teoreetilistest üldistustest ning edaspidiseks arenguks läheb nii ühel kui teisel vaja tugevat teoreetilist baasi. Selle baasi arendamist oodatakse eelkõige praktikult endilt.

INTERVJUU JA REPORTAAŽ^x RAADIOAJAKIRJANDUSES^x

I. T r i k k e l,

Eesti Raadio kommentaator, TRÜ eesti keele
kateedri kaugõppeaspirant

Ajakirjanduse arengut on saatnud läbi sajandite võitlus operatiivsuse eest. Seda teed tähistab trükitehnise baasi täiustamine kunagisest käsipressist kaasaegsete võimsate rotomasinatega ja fototrukiini (36 miljonit kirjamärki tunnis). Sellegipoolest oli vaja raadiot, et ajakirjanduslik informatsiooniteenistus jõuaks oma unistatud laeni: suudaks olla sündmustega samaaegne. Raadioajakirjanduse tekkimisega sai see teoks. Momentaansus ajas ja piiramatus ruumis on raadio eeliseks kõigi homiku- ning õhtulehtede ja nende eriväljaannete ees.

Operatiivsus on aga ainult üks medali pool. Raadio tõstis uuele kõrgusele ka elunähtuste vahendamise tõepärasuse. Ajakirjaniku sulejõule astus lisaks sündmuste dokumentaalne helipilt, mis koos asjaosaliste endi mõtteavaldustega muudab informatsiooni senisest veenvamaks. Oma silm on kuningas ja oma kõrv ei peta.

Seepärast kujuneski algul raadio- ja hiljem ka tele-

^x Käesolev ja kaks järgnevat kirjutist on kokkuvõtted Tallinnas 1964.a. kevadel peetud esimese raadio- ja televisioonilase teoreetilise konverentsi ettekannetest.

visiooniajakirjandus kaasaja kõige suurema auditooriumiga ajakirjanduse liigiks.

1. Raadioajakirjanduse žanridest. Ringhäälingusaateid võetakse vastu kuulates. See tõde ei vaja ületõestamist. Piisab, et keerata raadionuppu ja ...

Lihtne aabitsatarkus, kuid see seab raadiožurnalistikale hoopis erilised nõuded oma tarbijaga kontakti leidmisel ja selle hoidmiseks kogu saate jooksul. Revideerimisele tuleb võtta koguni traditsiooniline trükisõnalise ajakirjanduse žanriskasla. Osa žanre, nagu ajakirjanduse ülevaade, aruanne, artikkel ei tule raadiosaadete vastuvõtu eripära tõttu üldse kasutusele; teised, nagu intervjuu, reportaaž, olukirjeldus, säilitavad küll oma sisulise eesmärgi samasuse, kuid muutuvad vormilt raadiopärasteks, kuulatavateks.

Raadioajakirjanduslikke materjale kannavad inimehääled ja sündmustiku helipilt. Seepärast on raadiožurnalistika aluseks mikrofonimehe suuline jutustus või vestlus kirjeldatava sündmuse, probleemi asjaosalisega.

Neist spetsiifilistest iseärasustest tuleks lähtuda ka raadiožanride analüüsimisel. Raadiopärased on niisugused vormid, mis oma olemuses sisaldavad võimalusi elava kõne vahetuks edasiandmiseks ja sündmuspildi loomiseks reporteri sõna ning kuulaja kujutlusmeele kaasabil.

Praktikas kasutusel olev raadioajakirjanduslike žanride skeem on üsna laialivalguv ja erinevatest traditsioonidest väljakasvanuna küllaltki eripalgeline.

Tšehhoslovakkia raadioajakirjannik M. Kotsourek, eelades, et kõik elav dokumentalistika on reportaaž, annab järgmise žanride liigituse:

1) sündmusreportaaž; 2) reporteri sõnavõtt (iseloomustamiseks ei kasutata helitaustu); 3) kahe inimese vestlus; 4) kollektiivne vestlus (sündmuspaiga helitaustal või ilma); 5) reportaaž-olukirjeldus (reporteri kirjutatud

tekstide ja kohapeal lindistatud dokumentaalsete helilõikude kombinatsioon); 6) reportaažloeng (vahetult uue seadme juures); 7) reportaaž-kommentaar (koos dokumentaalsete helilõikude ja sündmuste helitaustaga või ilma); 8) raadio-kompositsioon (eelnenud vormide kombinatsioon kirjanodusliku teksti ja muusikaga) ¹.

Nõukogude teoreetikutest toob L. S. Marhasjev aga hoopis tagasihoidliku žanriskaala: 1) sõnavõtt; 2) vestlus; 3) reportaaž; 4) olukirjeldus ².

Üleliidulise raadio ja eesti raadio tööpraktikast võiks eelloetletule veelgi lisa leida. Kuulajale teadustatakse sageli raadiojutustusi, raadionovelle, vesteid jne., kuigi neile vastava teooria loomist ei saa seni kordaläinuks lugeda.

Nii või teisiti, pikk žanride loetelu, mille põhjalik analüüs ei ole kkesoleva kirjutise eesmärgiks, on taandata raadioajakirjanduse žanride põhielementidele. Need oleksid: reporteri jutustus, vestlus ja reportaažlik kirjeldus dokumentaalsete helitaustadega. Nende kolme elemendi omavaheline seos ja proportsioonid saate ulatuses piiritlevad žanri. Määravaks on selle juures: kirjeldatava, uuritava objekti iseloom; tunnetuse viis (kas kunstipärane, teaduslik või nende süntees); faktide uurimise, hindamise, üldistamise määr; esitamise vorm (kompositsioon, keel, stiil) ³.

Raadioajakirjanik on vahendaja ühelt poolt informatsiooni allika, esineja ning teiselt poolt kuulaja vahel. Selles nn. ajakirjanduslikus kolmnurgas on raadioreporteril ajalehemehega võrreldes erinev osa. Tarbijani jõuab

- 1 Vt. kogumik Радиовещание и телевидение в социалистических странах, Москва, 1960.
- 2 Л. С. Мархасев, Журналистика и радио. Проблемы газетных жанров, Ленинград 1962, lk. 126.
- 3 Л. Г. Шувалова, За научную разработку проблемы газетных жанров, Уч. зап. ЛГУ № 245, вып. 43, Ленинград, 1957.

mitte ainult ajakirjaniku informatsiooni allikaga suhtlemise lõppresultaat, trükkisõnas kirja pandud sõnum, intervjuu, reportaaž, vaid ka see suhtlemine ise kõigi oma nüanssidega. Kuulaja poolt informatsiooni hankimise käigu ja sündmuse arengu jälgimise võimalus teevad eriti kuulatavateks raadiointervjuu ja -reportaaži. Nende lähem analüüsimine ongi käesoleva kirjutise eesmärgiks.

2. Intervjuu raadios. 2.1. Žanri olemusest. Intervjuu on oma olemuselt dialoog, kahekõne, inimestevahelise suhtlemise igivana vorm. Juba kauges minevikus oli kõneluseta võimatu niihästi informatsiooni hankimine kui ka selle levitamine. Tänapäeval on nn. ühiskondlikul intervjuul meie elus asendamatu koht. Sellela on mõeldamatu arsti, juristi, pedagoogi jne. elukutse, ajakirjaniku omast rääkimata.

Niisiis, intervjuu on kõigepealt ajakirjaniku töömeetod informatsiooni hankimisel, vestlus usuteldavaga nelja silma all, alles siis žanr.

Intervjuu väärtus kaasaegses ajakirjanduslikus praktikas tuleneb eelkõige tema suurest veenmisjõust, sest tegemist on esimese allika informatsiooniga, faktide edasiandmine ja sündmuste kirjeldus toimub selle inimese nimel, kes annab ajakirjanikule intervjuu ⁴.

Raadiointervjuule lisab külgetõmbejõudu tema kui vestlusžanri vastavus raadio spetsiifikale.

Milles on dialoogi tugevus? Vormiliselt on see raadiokuulajale hõlme vaheldus, mis hõlbustab jälgimist. Sisuliselt on dialoogi tugevus selles, et mõtte areneb väite ja vastuväite kaudu uuele kõrgusele. Mõtte niisugust arengut on kergem ja loomupärasem jälgida kui tihedat teksti, mida keegi raadios jutustab. Kodanlikud teoreetikud, kes uurivad ühiskondlike suhtlemisvahendite mõju üksikisikule,

4 Н. Богданов, Б. Вяземский, Справочник журналиста, Ленинград, 1961, lk. 245.

väidavad, et kuulaja samastavat, identifitseerivat ennast kergemini dialoogis, draamavormis esinevate tegelaskujudega⁵. See on probleem, mis nõuab eraldi analüüsi raadiokunsti valdkonnas, kuid päris kindlasti tunneb kuulaja ennast ka intervjuu puhul küsimuste esitajana, eriti veel, kui reporter seda mõista annab.

Eeltoodu põhjal võime väita, et intervjuul kui eriti raadiopärasel informatsiooni ja ideede levitamise vormil on raadio saatekavas asendamatu koht.

2. 2. Intervjuude klassifikatsioon. Trükiõnalise ajakirjanduse praktikas on välja tõõtatud küllaltki ammen-dav intervjuude tüübigistik⁶. Osa neist tüüpidest on kasu-tatav ka raadios, kuigi mitte päris adekvaatses tähenduses.

Raadiointervjuusid jagatakse Eesti Raadio praktikas sisulist eesmärki arvesse võttes:

- 1) uudise-intervjuu,
- 2) arvamuse-intervjuu,
- 3) isiku-intervjuu.

Kõneluse laadi järgi võib intervjuusid jagada:

1) Klassikaline intervjuu (protokollintervjuu), mille käigus saadakse vastus kuulajaskonda huvitavatele konkreet-setele küsimustele. Tavaliselt ei vaja need küsimused läh-emat selgitamist, kuivõrd probleem on kuulajale tuntud. Küsimused ei pea loogiliselt välja kasvama eelnenud vas-tustest, vaid puudutavad erinevaid probleeme ja sündmusi. Iseloomulik on esitatud küsimuste kitsam piiritlemine ja kõneluse üldine lakooniline laad. Selline vorm on sagedas-ti kasutatav vestlustes poliitikategelaste ja välisküalis-tega, mistõttu niisugused usutelud kannavad ametlikku ilmet ega pretendeeri meeleolukusele, kirjelduslikkusele. Reporter ei avalda oma isiklikku suhtumist, see ilmneb vaid küsi-muste valikus.

5 E. Barnouw, The History of mass communication, Toronto 1956, lk. 159.

6 H. Grannich, Die wichtigsten journalistischen Genres in der Presse. Journalistisches Handbuch der Deutschen Demokratischen Republik, Leipzig 1960, lk. 199.

2) Intervjuu-vestlus ehk seostatud intervjuu, mille puhul küsimused tulenevad varem saadud vastustest. Eesmärgiks on lahendada mingi konkreetne probleem.

3) Intervjuu-kirjeldus erineb eelnenud vormist vaid selles, et reporter ei ole mitte ainult vestluse suunaja, vaid täiendab arutelu omapoolsete vahemärkustega, vestluse paiga, usuteldava ja õhkkonna kohta, milles kõnelus toimub. Sellised keskustelud lähenevad oma kirjeldava elemendiga reportaažile, kuid neis puudub dūnaamikast sisaldav sūndmus, mis laseks reportaažlikul elemendil määra- vaks saada.

4) Ümmarguse laua vestlus, mis võib toimuda mitme esineja vahel kas reporteri juhtimisel või ka ilma. Selliste vestluste käigus lahendatakse ulatuslikke probleeme, mis sageli on oma iseloomult diskussioonilist laadi.

5) Intervjuu-portree, mille eesmärgiks on kas usuteldava enda abil või ka tema tuttavate kaasabil luua portree üldist huvi paeluvast inimesest. Selline vorm on raadio saatekava praktikas eriti teretulnud, kuivõrd see välistab juba oma olemuselt reporterliku ülepakkumise, kõlama jääb kangelase enda hääletoon ja ütlemise laad, tema tagasihoidlikkus ja ellusuhtumine.

6) Ankeet, mis raadio praktikas tähendab üht küsimust mitmele ja on sellisena paljude maade raadio- ning televisioonisaadetes väga laialt levinud vormiks. Ankeet võimaldab teada saada üldsuse arvamust mingit üldist huvi pakkuva probleemi, sūndmuse või isiku kohta.

7) Pressikonverents, mis ei erine sisuliselt kuigivõrd analoogilisest ajalehevormist. Tegemist on ainult veelgi autentsema helidokumendiga.

Bulgaaria teoreetik M. Minkov jagab intervjuusid veel ka teostuse laadi arvesse võttes kas ettevalmistat- või improviseeritud intervjuudeks ⁷, sakslased kas sūnd-

7 М. Минков, Журналист с микрофоном, София, 1961.
(venekeelse tõlke käsikiri Üleliidulise Raadio Teaduslik-Metoodilises osakonnas - edaspidi: ÜR TMO).

paiga või stuudiointervjuudeks ⁸.

Viimane on küllaltki arvestatav komponent, kui võrd raadiostuudio pingelises õhkkonnas on reporteril märksa rohkem vaeva, et kindlustada esinejale psühholoogiline tasakaal. Esinejale omasel sündmuspaigal edeneks vestlus aga märksa vabamalt, kusjuures sündmuspaiga detailid võivad inspireerida ka vestlejate mõttekäike.

Klassifikatsioonisüsteemi killustamiseks sellise liigitusega ei peaks aga vajadust olema. Niisamuti on otstarbetu jagada intervjuusid ettevalmistatuteks ja improviseerituteks. Kuigi treenitus annab esinejale suurema esinemiskindluse, surmab see loomuliku vaba mõtlemise. Küll kaib aga intervjuuks valmistumine reporterite kohta.

Kõigi rahvademokraatiasaade raadio-alases kirjanduses eitatakse reporteri küsimuste eelnevat tutvustamist, kui võib arvata, et saaja suudab neile vastata (ei sisalda erilist täppisinformatsiooni, ülevaateid ulatuslikest teemadest). Ameerika ja inglise teoreetilises kirjanduses kõneldakse seevastu peamiselt teksti järgi toimuvatest intervjuudest ⁹. Põhjus on ka arusaadav. Nende jaamade töö on minutite järgi arvestatud ja kapitalistlik elulaad ei pea vajalikuks, et mikrofoni juures ka mõeldakse ja mõtlemise pausidele aega antakse.

2. 3. Millal kasutatakse intervjuud? Intervjuu kasutusala on väga lai ja kõiki võimalusi meil vaevalt õnnestub loetleda. Üks neist paljudest võimalustest tuleb ilmsiks aga juba käesoleva peatüki pealkirjast ja järgnevast tekstiosast. Autor seab kõigepealt küsimuse ja siis annab vastuse. Intervjuuvormis on üles ehitatud paljud raadio tekaatilised materjalid, kui võrd siisugune kompositsioon võimaldab teema paremat liigendamist ja kuulajale selgitamist.

Aga intervjuu kui žanr?

⁸ Г. Шейман, Работа с микрофоном. "Работа радио" № 3, 1961.

⁹ Джонет Данбар, Как писать для радио, Лондон, 1954.
(venekeelse tõlke käsikiri ÜR TMO-s).

Varem esitatud sisulise liigitusskeemi alusel võiks teha järgmise järelduse. Intervjuu poole pöörduakse alati, kui on vaja vahendada informatsiooni, mille veenvus oleneb intervjuueeritava isikust, kui on vaja teada saada arvamusi või tutvustada inimest.

Intervjuu on peamine probleemide tutvustamise ja probleemiliste küsimuste korral ka nende lahendamise võimalus raadiosaadetes. Intervjuu poole pöördume, et anda autoriteetne hinnang ükskõik missugusele laiu hulki huvitavale küsimusele, või et selgitada nende suhtumist probleemi.

Kuivõrd on tegemist väga raadiopärase žanriga, kasutatakse intervjuud koostisosana kõigis peamistes raadioprogrammides: reportaažides, olukirjeldustes, kompositsioonides.

2. 4. Intervjuu teostamine. Intervjuu tulemus sõltub sellest, kuidas usutelu läbi viidi. On ju tegemist kahe või rohkema hulga inimeste keskusteluga, mille käigus küsituleja taotleb mingit kindlat eesmärki (uudise ilmsikstulekut, arvamuse-suhtumise avaldumist jne.). Tulemusele jõutakse aga ainult siis, kui intervjuueeritav seda soovib, kui reporter oskab luua õige vastastikuse mõju-sfääri ja suudab seda säilitada kogu vestluse kestel. Sundimatu õhkkonna loomine on vestluse õnnestumise olulisemaid psühholoogilisi eeldusi.

Õige mõjusfääri loomisel on eriti tähtis, kuidas suhtub usuteldav vestluse teemasse. Kui see ei ole talle meelt mõõda, ei saa ka head vestlust.

Olulise psühholoogilise momendina tuleb arvesse reporteri isik, tema välimus, käitumise laad ja teadmiste pagas ning professionaalne meisterlikkus inimestega suhtlemisel ja usutelu läbiviimisel.

Vähe edu on loota intervjuuerijal, kes oma võhiklikkusega bravuurselt välja tuleb (kuigi mõnikord tuleb tarbiija huvides ka asjatundmatust teeselda). Seevastu piisab mõnest arusaamist peegeldavast vaherepliigist ja usuteldav on võidetud.

Eeltoodust järeldub, et vestluse mõjusfääri kujundab terve hulk tegureid, mida mõned Ameerika teoreetikud on püüdnud ka klassifitseerida ¹⁰.

1. Tagapõhjalsed tegurid, mis märkamatuvalt avaldavad mõju vestluse käigule, kuigi neist sõnagagi ei kõnelda. Siis rühma kuuluksid mõlema vestluspartneri vanuseline vahekord, sugu, haridus ja üldine kultuuritase.

On ilmne, et väga noor reporter ei sobi usutlemaks eakat teadlast, naisreporter sõjaväkelast jne. Nende vestlusele tekib ebakõla, piinlikkuse noot ja kontakt on halvatud.

Eeltoodud seisukohtadele lisaks peaks siinkohal kindlasti rõhutama ka esineja tagasihimõju reporterile, mis oleneb nendest samadest komponentidest.

2. Psühholoogilised tegurid. Siia kuuluksid eelarvamused, eellootused, muljed küsitlejast, kartlikkus, et ei suuda küllalt hästi esineda jne.

3. Reporteri käitumismaneerist tingitud tegurid. Kontakti rikuvad vead küsimuste esitamisel, ebameeldivad või taktitud, rumalad küsimused. Olulise momendina tuleb kõne alla motiveerimise tähtsus (miks peab kõnelema just tema ja mitte keegi teine).

Kõik need, esimesel pilgul võib-olla vähe tähtsatena näivad kõrvalseisjad põimuvad vestluse käigus ja loovad nn. vestluse sisemise dünaamika.

Intervjuu sisemiseks dünaamikaks nimetatakse kõiki vestluse käigus ilmnevaid sisemisi protsesse, mis võivad selle kulgu kas soodustada või takistada ja mis ühtekokku avalduvad vestluse meeoleolu ja rütmia, selle välises dünaamikas.

Kui ei leita õiget kontakti, hakkab lonkama ka vestluse rütm, langeb meeoleolu. Hilisema montaaži käigus on võimalik tihendamise teel küll üht-teist pakkuda, kuid mitte kunagi halvast toormaterjalist head vormida. Seepärast

10 R. L. Kahn, Ch. F. Cannell, *The Dynamics of Interviewing*, New York 1957, lk. 179 jj.

peab püüdma juba vestluse ajal kõiki kõrvalmõjusid miinimumini vähendada. Tagapõhja ja psühholoogilised tegurid ei ole vestluse käigus kõrvaldatavad, küll aga juba varem reporteri valikul. Käitumisevad olenevad aga ainult mikrofonimehest endast ja need mõõdalaskmised on vältitavad.

Olenevalt intervjuu käigule mõju avaldavatest kõrvalteguritest, küsiteldava isikupärast, tema temperamendi tüübist ja kõnekusest, tuleb eesmärgile jõudmiseks kasutada erinevaid intervjuuerimise tehnikaid.

Anne Fenlason kõneleb 64 intervjuuerimise tehnikast¹¹. Paraku tuleb arvata, et suure osa sellest arvust moodustab pealiskaudne lähenemine probleemile. Kuid on ilmne, et intervjuuerimise tehnika on täiesti erinev, kui tegu on kas silmapaistva ühiskonnategelasega või argliku noore emaga sünnitusmajas. Erinev on küsitluse tehnika kriitiliste palade puhul, mille eesmärgiks on nagu kohtu-uurijal riskküsitluse teel süüdlane paljastada, võrreldes kasvõi jutupuhumise võtetega, mida reporter kasutab õngemeestega kalavetel jutuotsale saades.

Olenevalt kaasvestleja temperamendi tüübist on kord vaja ainult nuppe, suunavaid või täpsustavaid küsimusi, teinekord aga ulatuslikumaid vestluslikke repliike, et esinejal oleks aega ennast koguda, et ta ei tunneks ainuüksi endal kogu vestluse koormat. Mõelik kaasvestleja tingib ka küsimuste esitamise ja kogu vestluse mõtliku rütmi. Muhedale kaasvestlejale on vaja pakkuda võimalust suutäieks naeruks, mis nagu võlukepiga kaotab pinevuse ja loob usalduse õhkkonna.

Intervjuu kulgu võib jagada neljaks elemendiks. Need oleksid algus, kuhu kuulub vestluse eesmärgi selgitamine ja motiveerimine, vastastikuse mõjusfääri loomine; põrdepunktid vestluse käigus, kus peituvad vihjed, eeldused üleminekuks uuele küsimusele, probleemile, teemale; psühholoogilised hetked, mis kujutavad endast reageerimise

11 A. F. Fenlason, Essentials in Interviewing, New York 1952, lk. 106.

puhkepause, mille vältel vestlejad saavad ennast koguda täpsustusteks ja vabalt muuta teemat või vestluse suunda; ja neljandaks kokkuvõtte, milles reporter ühendab vestlusi niidid ja pärast seatud eesmärgi, s. o. informatsiooni saavutamist, lõpetab intervjuu.

Sellise skeemi puhul on reporteri osa tagasihoidlik. Tema ülesandeks jääks vaid vestluse suunamine ja vajaduse korral täpsustamine. Nn. heade kaasvestlejate puhul kasutataksegi praktikas peamiselt sellist usutelu laadi.

Kuid usutelu võib kujutada ka spiraalina. Küsimus annab tšuke vastuseks, millele tekib reaktsioonina uus küsimus ja uus vastus, kuid iga etapiga ikka kõrgemal, eesmärgil lähemal. Sellise vestluse korral võib usutleja olla oma seisukohti esitavaks vestluskasslaseks, kes koos usuteldavaga kerivad üheskoos mõttelõnga, teineteist vastastikku täiendades ja vestlust edasi viies.

Eriline olukord tekib poleemiliste intervjuude puhul. Siin areneb vestlus väite ja vastuväite konfliktiks ületades kuni tõe väljaselgitamiseni.

Kõige eeltoodu põhjal peaks võima järeldada, et intervjuu läbiviimine on loominguline, psühholoogilist taipu ja kiiret reageerimist nõudev protsess. Seda eriti raadioreporterile, kuivõrd raadiointervjuu on suuteline tarbijani viima vestluse kõigu kõigis selle üksikasjades, toonivarijundites ja meeleolu muutustes.

Intervjuu loomise raskuspunkt langeb seega vestluse ajale, millal usuteldav ja usutleja asuvad vastastikusel mõjusvõrre (inter action). Et aga selles olukorras pere-meheks jääda ja vestlust juhtida mikrofonimehele vajalikus suunas, on vaja intervjuuks põhjalikult valmistuda. Iga usutelule peab eelnema kulssidetagune tšõ probleemi ja esinejaga tutvumiseks, mille alusel luuakse intervjuu stsenaarium, märgitakse ära usutelu eesmärk ja teed selle saavutamiseks. Ilma kindla kavata valgub vestlus paratamatult laiali, kujunedes tavaliseks jutuajamiseks, nii nagu neid igapäevases elus ette tuleb. Selline vestlus areneb

edasi assotsiatsioonide varal, mis tekivad seoses eelkõneleja mõtetega. Nii sugust kõnelust iseloomustavad kõige ootamatud pöörded ja eesmärgi puudumine. Ajakirjandusliku intervjuu käik on aga suunatud ühe kindla eesmärgi saavutamisele.

Varem ettevalmistatud kava ei saa aga dogmana võtta, mis tuleb tingimata läbi suruda. Vestluse käigus on tarvis alluda selle hoovustele, jälgida usutelu jooksul tekkivaid ja arenevaid tendentse, uusi võimalusi, mis viivad välja uute informatsioonideni, samal ajal iga võimalust kasutades oma plaani realiseerimiseks.

3. Reportaaž raadios. 3. 1. Reportaaži mõistest.

Reportaaž on võitnud endale ajalehtedes, raadio- ja televisiooniajakirjanduses juhtiva positsiooni. Tegemist on väga loetava, kuulatava ja vaadatava ajakirjandusliku žanriga. Sellegipoolest on žanri nimetuse tõlgitsemises palju erinevusi.

Algselt nimetati reportaažideks Inglise parlamendi istungitelt antud informatsiooni, mille autoriteks olid kohalviibivad ajakirjanduse esindajad-reporterid.

Ladina reportare tähendab teatama, ette kandma. Selle järgi fikseeritakse paljudes teatmeraamatutes tänaseni, et reportaaž tähendab toimetusele mitmesugustest sündmustest sõnumite toomist, mis sageli kandvat sensatsioonilist iseloomu ¹². Kaasaegses saksa teatmekirjanduses peetakse reportaaži võrdtähenduslikuks informatsioonilise sõnumiga ühelt poolt, teiselt poolt aga ilukirjanduslikuks žanriks, mis on võrdne meie olukirjeldusega ¹³. Ameerika terminoloogias reportaaži ei nimetata, kuigi mitmed žanrid, nagu

12 Larousse du XXe siècle, Pariis 1928-1933, 5.kd., lk. 1024.

13 Theorie der Reportage, Praxis des Reporters. Verband der Deutscher Presse, Berlin 1957, lk. 4 ja 10.

intervjuu, feature story, fact story, sisaldavad suurel määral ka reportaažlike elemente ¹⁴.

Kuivõrd erinevad on eelloetletud žanripiirid praktikas, on neile kõigile siiski võimalik leida üks ühine nimetaja: autor kui toimuva vahetu pealtnägija, kes seda kirjeldab, kirjeldust oma isiklike muljete ja tähelepanekutega täiendades. Siit jõuame reportaaži kui sündmuskirjelduse määrangu juurde, mis on reportaaži põhiliseks tunnuseks. Reportaažid on informatsioonilised materjalid, mis annavad lugejale (ka kuulajale) piltliku ettekujutuse toimunust läbi žurnalisti pealtnägija-ossavõtja pilgu ¹⁵. Siingi, nagu intervjuu puhul, on väärtuseks pealtnägija, s. o. esimese allika informatsioon.

Žanri spetsiifiliste tunnuste hulka tuleks seega lugeda:

- 1) sündmuste kõigu pidevat valgustamist;
- 2) reporteri juuresolekut.

Kui sõnum ja korrespondents teatavad, siis reportaaž oma kirjeldava laadiga loob niihästi ajalehelugejale kui ka raadio-televisioonisaate jälgijale kohaloleku illusiooni. Selles peitubki reportaažižanri suure populaarsuse saladus. Kes ei tahaks kohal olla, kus midagi paaluvat toimumas on!

Reportaaž on olemuselt informatsiooniline žanr. Sellega seoses tahaks aga peatuda ühel tendentsil, mis on omane kaasaegsele nõukogude ajakirjandusele. See on publitsistika elementide tungimine informatsiooni valdkonda. Intervjuudes ja korrespondentsides taotletakse ikka enam publitsistlikku veenmist ja emotsionaalsust. Selle teenistusse rakendatakse ilukirjanduslik ütlemisslaad ja otsene pöördumine aadressaadi poole. Analoogilist arengutendentsi

¹⁴ H. Borland, How to write and sell non fictions, New York 1956, lk. 153.; T. E. Berry, Journalism today, New York 1958, lk. 64. T. E. Berry, Ph. D., Journalism today, its Development and Practical Applications, Philadelphia 1958, lk. 110.

¹⁵ А. Н. Захаров, Репортаж. Жанры советской газеты, Москва, 1959, lk. 24-25.

võime jälgida ka paremates ajalehe- ja raadioreportaažides. Reportaaži tulekski pidada niikasti informatsiooni-
liseks kui ka publitsistlikuks žanriks. Oma paremates
ja ulatuslikumates teostustes tõuseb ta kindlalt publitsistika tasemele. Seda iseloomustab aktuaalsete sündmuste kajastamine, julge tendentslikkus tarbija aktiivse mõjustamise taotlus, faktide olemuse avamine reporteri arutelu näol, emotsionaalsus.

Teoreetikute on publitsistliku reportaaži tunnustamiseni jõudnud poola autor M. Szulczewsky, kes oma klassifikatsioonis selle ka ära toob ¹⁶.

Kaasaegsel on kõige suuremaid kogemusi reportaaži žanri viljelemises raadiol.

3. 2. Raadioreportaažide liigitamisest. Tšehhoslovakkia raadioajakirjanduses nimetatakse reportaažiks kõike, mis on seotud dokumentaalsete helikaadritega (vt. peatükk "Raadioajakirjanduse žanrid"). Seetõttu leiamegi M. Kotsoureki klassifikatsioonist selliseid meile tundmata termineid, nagu reportaaž-vestlus, reportaaž-loeng, reportaaž-olukirjeldus jne.

Sellele vaidleb vastu bulgaaria raadioteoreetik M. Minkov, väites, et publitsistlikke elemente sisaldavaid tõid ei võivat reportaažideks nimetada ¹⁷.

Nõukogude raadio tööpraktikast tulenevates teoreetilistes järeldustes ei võeta aluseks Kotsoureki klassifikatsiooni, kuivõrd meil ei kasutata "reportaaži" üldnimetusena dokumentaalsete elavloikudega raadioajakirjanduslike žanride kohta, vaid konkreetse sisuga žanrina, millest järgnevalt põhjalikumalt.

Raadioreportaaži olemuse selgitamisel tahaks toetuda E. Rjabtšikovi definitsioonile, mis ütleb, et reportaaž on sünteetiline žanr, mis ühendab endas olukirjelduse, intervjuu, ülevaate, aruande elemente, kaunistab neid

16 M. Szulczewsky. Publicystika. Warszawa 1961, lk. 46-51.

17 М. Минков, Журналист с микрофоном, София, 1961.
(venekeelse tõlke käsikiri UR YMO-s, lk. 3).

emotsionaalselt ja annab piltliku ettekujutuse sündmuste arengust¹⁸.

Reportaaž on tõepoolest sünteetiline žanr. Kuid see sünteetilisus ei avaldu mitte ainult teiste žanride elementide kasutamises, vaid ka erinevates tegelikkuse peegeldamise meetodites. Reportaaž veenab ühtaegu nii fakti enese tähendusjõuga kui ka reporteri isikupärase suhtumise ja sellele vastava sündmuse interpretatsiooni emotsionaalse jõuga. Reportaaž mõjustab kuulajat oma täpse kirjeldusega, andes ettekujutuse sündmuse arengust ja osavõtjast, samal ajal aga esitab ka sündmusest tulenevate probleemide analüüsi ja üldistusi. Sellepärast ongi väär M. Minkovi väide, et reportaaž ainult informeerib. Ka reportaažis analüüsitakse probleeme ja tehakse üldistusi. Küsimus on ainult analüüsi sügavusastmes, mis suuremas osas reportaažides ei suuda võistelda analüüsiva raadio-sõnavõtuga, loenguga (artiklile vaatav materjal), ega ka olukirjelduse üldistustega.

Kelnevalt jõudsiime järeldusele, et reportaaž on oma olemuselt mosaiik, sündides mitmete žanride elementidest. Absoluutselt puhtaid ajakirjanduslikke žanre ei ole tänapäeval aga mõtet otsida. Žanrid lähenevad üksteisele, võtavad üle paremaid elemente, toimub mitmepoolne vastastikune rikastamise protsess. Kuid igal žanril on siiski oma iseloomulikud tunnused, millest ta lakkaks olemast see ajakirjanduslik žanr, ja mitte teine.

3. 3. Reportaaži iseloomulikud tunnused:

- 1) uude sündmuse olemasolu (aset sündmuseta lakkaks reportaaž olemast);
- 2) sündmuse omapoolne interpretatsioon reporteri poolt;
- 3) reporteri-pealtkõigi ja kunstipärane jutustus toimumust (ilukirjanduslikkusele pretendeerivad keele- ja stiililelemendid);

18 В. Рубчиков, Репортер экрана. Советское радио и телевидение, 1961, № 3, lk. 8.

4) liikumine, tegevus (sest žanri olemus on dünaamiline).

3. 4. Reportaažide liigitamise aluseid on mitmeid. On liigitatud vormi, sisu ja teostamisviisi järgi. Eesti Raadio praktikas on kasutusel järgmine, teostuse erinevusi aluseks võttes klassifikatsioon:

A. Reporterit sõnavõtt sündmusest (lindilt või otse).

B. Helilindistatud reportaažid.

1. Raadioinformatsioon (ознакомительная), mis sisaldab sündmuspäigalt salvestatud dokumentaalseid helikilde (sageli Moskva raadiost), millele diktor või reporter loeb stuudiost selgitava teksti juurde. Seesugune informatsioon ei tohiks pretendeerida kohaloleku illusioonile!

2. Lühireportaaž sündmuskohalt, kas täielikult sündmuskohal lindistatud või hiljem täiendatud dokumentaalsete taustade ja reporteri kirjeldava tekstiga. Sisaldab intervjuusid, loob kohaloleku tunde.

3. Temaatilist liini mõõda arenev reportaaž, nimetatakse ka laiendatud reportaažiks, mis sisaldab erinevaid sündmuspäiku. Neid ühendab reporteri jutustus.

4. Reportaaž-põimik, mis koosneb lühisündmuste ja vestluste kildudest, see on lühipalade kett, mida ühendab üks teema. Väga tõsirohke vorm, sest suurem osa lindistatud materjalist jääb kasutamata. Oma filigraansuse tõttu naudinguga kuulstav vorm.

5. Reportaaž-kompositsioon, milles kasutatakse lisaks dokumentaalistele helilõikudele ka muusikat, näitlejate või diktori loetavaid edasiviivaid vahetekte, ilukirjanduslikku kujundlikku keelt jne.

C. Otsereportaažid.

Moodustavad omaette ja kõige raadiopärasema rühma, kui võrd ülekanne on sündmusega samaaegne.

Otsereportaaži iseloomulikud tunnused oleksid:

Sündmusega samaaegsus, mis on teatavasti ajakirjandusliku operatiivsuse kõrgeim aste. Sündmusega samaaegsus ei ole aga eesmärk omaette, kuigi ainuüksi see teadmine

on paaluv. Sellise reportaazi puhul tunneb kuulaja ennest maksimaalselt sündmusest osavõtjana. Helitaustad ei ole siin ainult täpkrasuse kinnitajateks, vaid need tõõtaved. Sündmuse erutus haarab ka kuulajat. Erinev on ke reporteri esinemiselaad. Sedasama reportaaži mõne tunni pärast helilindilt eestrisse andee on kuulamise situatsioon juba teine.

Täielik dokumentaaleus oleks kolmes oteereportaazi iseloomulik joon, mis tagab auditooriumi poolehoidu.

Oteereportaazi antakse peamiselt kolmel juhul:

1. spordivõistlustest;
2. rahvapidustustest, demonstratsioonidest;
3. tähtsete külaliste visiitidest.

Võimalusi oleks aga märkea rohkem (näituste avamised, esietendused, ülekanded tehastest, kauplustest jne.).

Oteereportaazide liigitus:

1. kommenteerimata ülekanne;
2. kommenteeritav reportaaži (spordivõistlused, paraad);
3. kombineeritud oteereportaaz, mille puhul kasutatakse lisaks reparteri kommentaarile varem lindistatud helilinte (paraadi-reportaazid) või vestlusi kohapeal (sportlaste ja pidulistega).

3. 5. Reportaazi elemendid. Reportaazi koostisosadeks on:

1. Elav sõna, niisiis reporteri kirjeldav teket ja vestlused toimuvast osavõtjatega.
2. Tegelikkuse helipilt, toimuva helikarakteristika. Reporteri sõnapruuk reportaazis on kirjeldav, pilti loov, mis kuulaja fantaasiale mõjudes peeb koos helitaustadega kohalviibimise illusiooni esile manama.

Tegelikkuse helipildid. -taustad jagunevad kolme rühma:

- a) tegutsevad (auruhaamri löõgid, saabuva veduri vile jne.);
- b) täiendavad (tehese müra, tänavakära, kui jutt toimub väljas);

c) parasitlikud (näit. trammimüürin abielu registreerimise talituse ajal).

Kuulajale arusaadavuse seisukohalt jagatakse helitaustad veel kahte gruppi:

a) taustad, mis ei vaja selgitamist (hobuse kapjade plagin, tramm, rong jne.);

b) taustad, mis nõuavad sõnaga selgitamist, enne kui nad kuulaja kõrval kõlama hakkavad. Siia kuulub enamus tööstuslikke häälti.

Viimasel ajal peetakse helitaustade üle üsna palju vaidlusi. Raadio käidud teele heidetakse ette liialdamist taustadega, nendega mängimist, erilisele kohale seadmist, mis kipuvad sõna mõju vähendama.

Tõepoolest, taustade, häältega edvistamist ei saa õigeks pidada, kuivõrd selline raadio spetsiifika rõhutamise kuulajat enam ei üllata. Raadio on lapsekingadest välja kasvanud. Teiseks tuleb arvestada raadio tinglikkust. Igaühele, kes on vabrikus käinud, on selge, et käreva tööpingi juures ei kuule karjadeski teise inimese häält. Aga raadioreporter vestleb seal! Sellises seoses esineb taust kui dokumentaalsuse kinnitaja, ja ei ole midagi loomulikumat, kui et ta pikema vestluse kestel hoopis hajub, sest kuulaja tähelepanu peab ju kuuluma sõnale.

Teine on olukord töötavate taustadega. Uue mootori esimesed häälled. Siin kuulatakse just neid häälti, sest need kõnelevad ise enda eest.

Taustad tulevad arvesse ka psühholoogilise mõjutegurina. Kiirabisireen häältestab kuulaja vajalikult ilma reporteri sissejuhatusega. Kella tiksumine psühholoogiliselt pingelisel kohal teeb oma töö paremini kui ühegi tekstiga suudetakse edasi anda.

Kokkuvõtteks: helitaust ei tohi olla eesmärgiks omaette, vaid see tuleks välja mängida nagu trump.

3. 5. Muusikast raadioreportaažides. Raadio spetsiifikast kõneldes kahetsetakse tavaliselt, et puudub võime-

lus näidata (kuigi selles on sisuliselt ka üks raadio eeliseid) ja rõhutatakse, et sõnale aitab värvil anda muusika.

Raadio programmis on muusikal asendamatut koht iseseisva saateliigina ja kunstiliste saadete koostisosa. Raadio informatsiooniliste saadete, informatsiooniliste reportaažide juurde muusika sisulise komponendina ei kuulu. Vklja arvatud siis, kui teema ise on muusikast. Sellisel juhul on muusika dokumentaalne element.

Kõige sagedamini kasutatakse reportaažlikes saadetes muusikat üleliiva elemendina, millega eristatakse või ühendatakse erinevad tegevuspaigad, vestlejad, teemalõigud, sündmuste toimumise ajad.

Publitsistlikule emotsionaalsusele pretendeerivate reportaažides kasutatakse muusikat kujundusliku abinõuna, kuivõrd muusika võib mõne sekundiga luua vajaliku meeleolu või kustutada eelmise meeleolu, rütmi, tempo ja tuua sisse hoopis uue. Sellistes seostes on muusika asendamatut.

Muusika asendab jutustajat üleminekutel, täidab tühemiku helitaustade vahetumisel, testud olukordades loob pinge atmosfääri.

Siiski peaks arvestama, et dokumentaalsete saadete puhul on muusika kasutamine piiratud, kuivõrd on tegemist tegelikkuse pildiga.

3. 6. Reportaaži kompositsioon. Juba varem oli kõnet, et dialoog on märksa radiopärasem kui lihtne jutustamine. Ühest küljest häälte vaheldus, teisest - kergem jälgitavus. Dialoog on aga iseenesest draamakunsti element, temaa on peidus konfliktivõimalus. Vastuolu aga sünnitab omakorda liikumist ja arengut. Kõik need elemendid on raadio spetsiifika seisukohalt väga olulised kuulame paeluvad komponendid.

Konflikti, liikumise ja arenemise võimalused on peidus ka reportaaži olemuses. Küsimus on vaid selles, kuidas neid osatakse äratada ja kõnelema panna. Suur osa sündmusi kätkeb

endas võitlust oma teoks saamiss aast (tõeliste loov mõte, majanduslikud takistused, nende ületamine, inimeste aiasmine kasvamine aalle protsessi kaisus). Siit järeldub, et reportaaži juba oma olemuselt nõuab draamakunsti reegleid arvestavat kompositsiooni.

Tegelikkuses võimegi märgata paremate reportaažide puhul süsteelisust, reporteri kindlale kavatsusele allutatud teema arendust, mis algab huvi äratava sissejuhatusega, sellele järgneb sündmuse kulminatsioonile tõusev kõverjoon (kui graafiliselt kujutada), mille jookaul võidetakse raskused ja lõpetuseks on reporteri kokkuvõtte, mis kaalub üles toimunu head ja vead.

Muidugi ei ole võimalik iga reportaaži puhul sellisest miniatuursest draamavormist kõnelda, kuid sissejuhatust, teema arendust ja kokkuvõtte on neis ikkagi.

Reportaažil kui dünaamilisel aasetvormil on eriti head võimalused kuulaja köitmiseks. Seepärast püütakse neile sageli leida intrigeerivat algaat, aasada probleeme, mis ammendatakse alles reportaaži finaalis. Reportaaži püütakse läbi viia tõusva pingekõvera (huvi!) joones.

Kompositsioon annab reportaažile tema rütmil. See peab kokku langema reportaažia kasutatavate veatluste rütmiga, et need aulaksid üheks tervikuks.

4. Reporteril sõnapruugilist, improviatsiooni ja raadio stiililist. Ajalehtede ja raadio ühenimelisi žanre lahutavad nende erinevad väljendusvahendid. Ühel - trükitud mõtted, teisel - tagasipöördumine inimeste vanima suhtlemisviisi, elava sõna juurde. Inimkõne oma loendamatu nuanseidiga, mille vahendamine käib üle jõu ka kõige andekamale sulemehele, on raadioajakirjanduse trump trükiõõna ees.

Vaba kõnelemine on kõige raadiopärasem mõtete väljendamise võimalus tarbiija aspektist, aeat see aasab kuulaja temale kõige loomupärasemasse situatsiooni, olukorda,

milles ta on iga päev kümneid kordi. Vaba inimkõne on kõige raadiopärase ja raadioajakirjanduse eesmärkide poolest. Ei ole paremat visiitkaarti ühelagi mõttele, kui nende esitaja hääletoon ja kõnelemise laad, kuulajani kanduv kirglikkus, dokumentaalne rõõm või viha. Trüki sõnas peaks nende tunnete edasiandmiseks kulutama hulk ridu, siin ei ole vaja ühtegi sõna.

Seepärast on ka loomulik, et raadioreportaažide ja intervjuude loomisel lähtutakse vabast, tekstita kõnest. Sest kui autor on olemas ja võib ise rääkida, muutub kirjutatud tekst suhtlemise takistuseks ¹⁹.

Seda printsiipi ei saa aga rakendada lõpuni järjekindlalt ulatuslike publitsistlike reportaažide puhul, kus eesmärgiks ei ole ainult loomutruu sündmuse situatsiooni ja vestluse õhkkonna edasiandmine, vaid kuulajatele elamusliku kunstipärase pildi loomine. Ettevalmistatud tekstid on sellisel juhul asendamatud. Kuid needki ei ole tavalised tekstid, mis võiksid niisama hästi ka ajaleheveergudel avaldamisele tulla.

Kui võrd raadios puuduvad kõik kirjavahemärgid, tuleb need edasi anda lause selge mõtteühulise struktuuriga, mis võib erineda normeeritud grammatilisest sõnajärjastusest. Kõrvallauseid ja kiillauseid püütakse vältida. Oskussõnu kasutatakse mõõdutundega.

Ka ei saa raadio tekstid oma sisuliselt laengult olla nii kontseentreeritult tihedad, nagu see on mõeldav trüki sõnas. Kuulajale peab jääma mõtlemise ja meeldejätmise aega. Intensiivset sisulist koormust kandvad tekstiosad vahelduvad vähem koormatud lõikudega.

Ülatasulikumate intervjuude ja reportaažide puhul on meil tegemist kahte liiki elava sõnaga:

1) reporteri sissejuhatavad ja üleviivad tekstid (sest esitatakse need ju elava sõna näol), ja

19 И. Андронников, Слово написанное и сказанное. Репортаж в радиовещании и телевидении, вып. 2-й, Москва, 1961, lk. 55-56.

2) vaba improvisatsioon nii vestluse käigus kui ka sündmuse kirjeldamisel.

Improvisatsioon on väga vana mõiste. Kord algas sellega teater. Kuid teater sai kunstiks, kui ta lakkas lootmast ainult improvisatsioonil sülvatustele ja rajas oma dramaturgia. Analoomilise tee on läbi käinud ka kino ja raadio.

Aegade käigus on avaldatud arvamust, et heaks otse-reportaaziks on vaja oraatorit, mikrofoni ja klaasi vett. Mõnel pool nimetatakse otsereportaazke tänaseni improviseeritud reportaazideks.

Praktik peab siiski ütlema, et ettevalmistuseta ei sünni ühtki head reportaazi. Iga aade nõuab oma ideelist selgroogu, eesmärgi seadmist ja selle saavutamist raadio spetsiifiliste võtete ja väljendusvahenditega. Mis puutub improvisatsiooni, siis ei iseloomusta see nõukogude ajakirjanduses mitte raadiosaate kui terviku sündi, vaid ainult üht osa sellest, vestlusi ja sündmuskirjeldusi, mis oma vahetute muljetega reportärit inspireerivad.

Improvisatsioon, sõna sündimine ühel ajal mõttega, on vaba kõne lahutamatu kaaslane ning kõigi raadio elavsaadete peamine koostisosa. Kuid mitte kunagi raadioajakirjanduse loominguline meetod.

Seoses raadio tekstide ja improviseeritud elavõikude kokkusulatomise vajadusega, tuleb peatuda ka intervjuu ja reportaazi stiilil.

Raadiosaadete stiili tervikuna (seega ka intervjuude ja reportaazide stiili) määrab raadioajakirjanduse spetsiifika, mille põhjuseks ameerika žurnalist Eric Barnow peab kaht asjaolu:

1) raadiosauditoom pole teatrissaal, need on isoleeritud kuulajad mugavas koduses olukorras;

2) raadios puudub nähtav element ²⁰.

Nendest tunnustest tuleneb, et raadioajakirjanduse

20 Vrd. 3. Барноу, Как нистъ для радио, Москва, 1960, lk. 8.

stiil peab olema intiimne. Nii esituslaad (kõnemaneeer) kui ka materjali ülesehitus, kompositsioon ning sõnapruuk peavad taotlema lihtsust, et kuulajaga tõepoolest lähedast kontakti luua.

Raadio materjalid on kirjeldavat laadi, kuid need ei tohiks olla pealiskaudsed. Nende kirjelduste eesmärgiks peab olema kuulaja fantaasia äratamine. Stanislavski ütleb, et mõte peab olema mitte ainult kuuldav ja arusaadav, vaid ka nähtav ja tunnetatav. Mida rikkam on kuulaja fantaasia ja tema nn. afektiivne mälu, seda täiuslikuma ja nauditavama ettekujutuse saab ta saatest. Selleks peab teda arendama raadiomees.

Mõttepildi loomise vajadus jätab oma jälje ka raadiosaadete stiilile.

Lisaks üldisele raadio stiilile võib märgata stiililisi erinevusi ka žanriti. Kui intervjuu stiil on žanri olemusest tingituna intiimsem, siis reportaaži stiil on rohkem dünaamiline. Tekstid on lakoonilisemad, vestluste tempo ja nende vaheldumise kiiruse määrab sündmuse areng.

Iga konkreetse saate stiilile avaldab mõju intervjuu või reportaaži teema, seatud eesmärk. Sellest sõltub reporteri tekstide laad, nende ilukirjanduslik või informatsooniline stiil, sellest tuleneb vestluse maneeer (kas rangelt sejalik või hubaselt meeleolukas):

5. Kokkuvõtteks. Raadioajakirjanik peab kogu saate käigus võitlust kuulaja eest. Seepärast peavad tema materjalid olema värsked nii ütlemise kui ka mõtlemise ja elu kujutamise vastsete vaatenurkade poolest. See kõik seab reporterile suuri nõudeid. Tema keelepruuk peab olema teadusmehelikult täpne, kirjanduslikult väljendusrikas ja rahvalikult mahlakas. Tal peab olema midagi õelda ka omalt poolt ja oma moodi, sest ükski inimene ei armasta, et tema tuttavad oleksid kõik ühetaolised. Niisugused ei tohiks siis olla ka reporterid.

Selleks aga, et saada heaks ja omanäoliseks mikrofonimeheks, on kõigepealt vaja läbi ja lõhki tunda oma ametiliiste, sedasama žanride teooriat, millest mõningane skeem on püütud intervjuu ja reportaaži osas eeltooduga visandada.

ZANRISKAALAST SAATESKAALANI,
DEFINITISIOONIST REPORTAAŽINI

V. P a n t,
Eesti Raadio kommentaator

Raadiožurnalistika kullalt rohkete kogemuste üldistamisega on kogu maailmas asjalood tagasihoidlikult õeldes halvad. Isegi nii halvad, et päris tõsist ja lõpuni viivat juttu saab sel teemal kõnelda ainult ühe või paari rahvuskultuuri piirides, sest laiemalt puudub meil tänapäeval veel ühine keel. Me nimetame samu asju erinevate nimedega ja erinevaid asju kokkulangevate nimedega. See on umbes midagi taolist, nagu katse kokku kutsuda kogu maailma koduperenaised ja küsida nendelt, kuidas on kõige otstarbekam valmistada leiba. Vaevalt on üldistaja ülesanne eriti tänuväärne, kui üks mõtleb leiva all musta leiba, teine valget, kolmas saia, neljas haput, viies hapendamata leiba, soomlased oma kuivikut, berliinlased kuklit, armeenlased lavaši-kooki.

Raadioreportaaži alal toimime praegu nimelt nii. Me vahetame vahetevahel teiste vabariikide ametivendadega kogemusi ja mõtteid reportaažist. Kui oleme pool tundi juttu vestanud, näidatakse meile viimase, tihti aga isegi tulevase "reportaaži" teksti (viisad nurgal ja templid peal), mille esimene rida algab sõnadega "Üelge, palun..." ja kõik järgnev on ametlik sõnavõtt. Kui see on reportaaž,

siis on iga asi siin maailmas reportaaž.

Kunagi lugesin Moskvas maidemonstratsiooni ülekanne stsenaariumist ühel real žanritunnusena sõna "raadionovell". Palusin üht sellist novelli näha. Selgus, et "novell" oli lihtsalt poolteist lehekülge kommentaatori sõnavõttu. Teisel oli märgitud "radiojutustus". See oli reportaaž ristlajalt "Aurora". Peatun nendel näidetel sellepärast, et reportaaži nimetuse varjus võib olenevalt traditsioonist peituda nii põlvauudis silotegemisest kui ka C. W. Cerami paks raamat "Jumalad, haukambrid, õpetlased". Nii on see Saksa FV-s. Põhja-Ameerikas aga ei pruugita seda sõna üldse.

Nii et traditsioonid on erinevad, sest teadusharu on väga noor. Ta alles sünnib. Meil kõigil on võimalus olla tema ristiisaks¹. Väidetakse, et kaasaegne keemia sisaldab umbes 500 000 ainet ja ühendit, kuid teaduseks kaasaegses mõttes muutus keemia alles siis, kui loodi alfabeet, mis lubab kõiki neid ühendeid kindlalt märkida pisut rohkem kui 100 märgiga. Žurnalistikas sellist autoriteetset alfabeeti veel ei ole. Seepärast ei ole imeks panna, et I. Trikkeli poolt esitatud žanridesüsteem on mõnes osas veel vaieldav. Arvan, et järjekindluse huvides ei ole otstarbekas jaotada **reportaaže** kahte suurde alaliiki, nimelt: 1) helilindistatud ja 2) otseülekanne reportaažideks. Näiteks ka lühireportaaži, mis kuulub selle süsteemi järgi esimesse kategooriasse, võib otse üle kanda, samuti intervjuud peaaegu kõigis tema vormides. Ja samal ajal on täiesti võimalik mitte anda otse eetrisse teise kategooriasse arvatud reportaaži-alaliike, näiteks paraadi- või spordireportaaže. Praktikast me teeme tihti nii. Olenevalt tehnilistest tingimustest või programmalastest kaa-

1 Pärast teoreetilist konverentsi võttis ENSV Aja-kirjanike Liidu juurde moodustatud raadio- ja televisioonižurnalistika sektsioon ühe esimese üritusena tööplani saatežanride definitsioonide ja vastava terminoloogia väljatöötamise. Skeem saadetakse välja kõikidele RT Komiteedele palvega näidata, kuidas nimetatakse loetletud saatevorme teistes vabariikides. Seejärel võib tulla kõne alla terminoloogia üleliiduline ühtlustamine.

lutlustest salvestame parasdi või jalgpallivõistluse lindile ja anname eetrisse hiljem. Sel juhul ei ole otse-reportaazi nimetus enam põhjendatud. Liialtigi tehakse sellistel juhtudel mõnikord lindi juures veel kergelt tihendustööd ja nii tekib jälle mingi hoopis uus nähtus reportaažiskaalas. Taolisi näiteid leiab otsija teisigi.

Näeme, et klassifitseerimisel ei ole määrav eetrisse andmise tehniline lahendus, vaid ajakirjanduslik lahendus, vorm, n.-õ. Žanriline lahendus. Seda on I. Trikkel oma Žanrikskaalat koostades üldjoontes ka silmas pidanud. Võiks soovitada ainult lõpuniminevat järjekindlust.

Sealjuures ei taga eespool rõhutatud järjekindlus meie vastava töö praegusel algetapil kaugeltki veel seda, et erinevate autorite poolt kirja pandud žanrilise jaotuse skeemid kattuksid. Raadio- ja televisioonisaated ja nende elemendid kujutavad endast väga laia skaalat telegrammist suurejoonelistele kompositsioonideni. Kõigi nende nähtuste ja nende üleminekuvormide grupeerimisel tuleb paratamatult arvesse süstematiseeritud ja individuaalne ettekujutus teatud saatevormide olemusest (sest ka saatevormide üldomaksvõetud definitsioonid puuduvad veel). Seda enam on aeg vastavat tööd alustada, et luua baas järgneva: arutamiseks, võrdlemiseks, ümbergrupeerimiseks definitsioonide ja terminoloogia täpsustamiseks.

Et näidata meie süstemaatika-alase tööpõllu laiust, esitan alljärgnevalt ühe mõeldava žanrikskaala. Siin on toodud meie tööpraktikas enam või vähem esinevad "elavsaadete" žanrid. Gruppidesse on nad asetatud olulisemate vormitunnuste alusel. Järjekord on valitud ajakirjaniku (autoripilgu) osatähtsuse ning kirjandusliku, vormilise ja tehnilise teostuse keerukuse tõusu joones.

Eesti Raadio žanrikskaala 1964

1. Diktoritekst, uudised, telegrammid (tekst + neutraalne esitus).
2. Sõnavõtt, raadiokõne, ülevaade, loeng, veste, kommentaar, järelreportaaz (tekst + autoripärane esitus).

3. Heli-illustratsioonidega ülevaade, loeng, veste, kommentaar, järelreportaaž (primaarne tekst + sekundaarsed heliülevõtted).
4. Kommentaarideta ülekanne või heliülevõtte (mitting, aktus jne., reporter puudub).
5. Konfereeriv reportaaž (mitting, aktus jne.; primaarsed on sündmuspäiga hääled, reporteri põhifunktsiooniks on järgneva teadustamine).
6. Protokoll-intervjuu (ametlik küsitelu, seostamata küsimused, järelduste ja arenduseta vastused; reporter on ainult küsituleja).
7. Pressikonverents (protokoll-intervjuu mitme või paljude reporteritega).
8. Intervjuu (küsitelu põhitüüp; seostatatud küsimused, väljaarendatud vastused, reporteri järeldused, oletused, kokkuvõtted; primaarne on vastaja).
9. Ankeet (korduva küsimusega intervjuu paljude vastajatega).
10. Vestlus (seostatud jutuaajamine; küsitelu sekundaarne või puudub täiesti, esineja ja reporter võrdväärsed vestluspartnerid).
11. Grupivestlus, diskussioon, ümmarguse laua konverents, foorum (suurema osavõtjaskonnaga grupiesinemine; vestluse, intervjuu, ankeedi, sõnavõtu, kommentaari süntees ja kombinatsioon).
12. Intervjuu või vestlus sündmuspaigal (sissajuhatus + intervjuu + sündmuspäiga atmosfäär, hääled, meeleolu; primaarne on küsitelu).
13. Informatsiooniline lühireportaaž (reporteri jutustatud uudis + lühintervjuu või lühisõnavõtt + sündmuspäiga atmosfäär; primaarne on reporteri tekst, intervjuu funktsioon on kinnitav või puhkateeriv).
14. Kommenteeriv reportaaž (paraad, spordivõistlus jne.; (primaarne reporteri tekst + sündmuspäiga atmosfäär, intervjuu-vestlus võib ka puududa).

15. Reportaaž-ülevaade, loeng-reportaaž (tootmisprotaesa, näitus, ajalooline paik, arhitektuuri mälestusmärk, laboratoorium; reporter + spetsialist + sündmuspaiga atmosfäär; primaarne en esineja, reporteri funktsioon kattub kuulaja omaga + kirjeldavad-edasiviivad elemendid).
16. Reportaaž (reporter + sündmuspaiga atmosfäär + esinejad; kuulaja kohalviibimise efekt maksimaalne; sündmuspaiga atmosfääri funktsioon aktiivne; vestlused, meeolelu, intervjuud informatsiooni edasiasundamiseks; süžee dünaamiline, lõpp puhtteeritud; primaarne on reporteri individuaalne lähenemine toimuvale ning selle lahtimõtestamine teksti, jutustamis- ja sündmuspaiga häälte abil).
17. Laiendatud reportaaž või intervjuu (avareportaažist või intervjuust arenev temaatiline reportaažide-intervjuude ahel erinevatel sündmuspunktidel).
18. Lühipalade põimik või "kett" (temaatilise, ajalise, meeoleolulise, esinejate vms. ühise tunnuse alusel liidetud lühireportaažide v. intervjuude-vestluste põimik, tavaliselt seotud edasiviiva muusikaga).
19. Dokumentaalne kompositsioon (ühtse konfereansi ja kujundusega seotud kompositsioon mitme dokumentaalanri elementidest).
20. Raadio-olukirjeldus, raadiojutustus, kunstilis-dokumentaalne kompositsioon (dokumentaalsetele vormielementidele lisanduvad kirjanduslik-kunstilised elemendid: muusika, draama, proosa, poeesia kui võrdväärsed komponendid).
21. Siit algab juba raadiokunst.

Arusaadavalt ei pretendeeri ka see süsteem täiuslikkusele. Ta võib paremal juhul ainult kaasa aidata a) praktikas esinenud, b) praktikas esinevate, c) teoreetiliselt tuntud ja d) teoreetiliselt võimalike saateanride ühtse liigitelu koostamiseks. Kõigi nende nelja komponendi

arvessevõtmine näib olevat hädavajalik. Sest ainult siis, kui meie Žanriskala näitab mitte ainult o l e m a s - o l e v a i d, vaid ka meie oludes v õ i m a l i k k e saateŽanre, hakkab loodav Žanriteooria kõige kiiremas korras avaldama tagasimõju raadiotõõ praktikale. Selliselt koostatud Žanriskala näol saavad meie toimetajad ja reporterid enda käsutusse midagi tüüpprojektide kollektsiooni taolist. See võimaldab juba saadet plaanides päris konkreetselt kõnelda tema vormist, mis seni on tihti piirunud üsna ebamääraste vihjetega. See säästab mõnelegi reporteritõõs algajale jalgratta uuestileiutamise vaeva. Lõpuks paljastab sellisel printsiibil koostatud Žanriskala iga päev meie vormivaesust ning virgutab tooma saatekavasse uusi, ununenud või veel kasutamata vormilahendusi. Töenäoliselt arenevad sel teel ühtlasi välja saatevormide "tüüpprojektide" erisuunalised variandid, mis aja jooksul saavad eluõiguse asuda iseseisvatena seniste vormide kõrvale. Siit järeldub, et lõplikku Žanriskaalat ei ole olemaski, et ta muutub ja täiustub pidevalt koos raadioajakirjandusliku mõtte arenguga, kusjuures skaalal endal kui momendi olukorra ja arengutendentside fikseerijal on selles erakordselt tähtis koht.

+ +
+

Niisiis, Žanriline liigitelu on meil üldjoontes olemas ja Žanrid paberil samuti. Kuid küsigem, kas on need Žanrid kõik olemas ka raadios?

Vastus on lühike: enamikul nendest ei ole saatekavas mingit olulist osa. Meie pikk Žanriredel on tegelikult kolme pulgaga redel, millega kuigi kõrgele ei tõuse.

Kogu saatekavas tervikuna on märgatav reportaažlike vormide taandumine intervjuudeks, s. t. sündmustele autori pilguga keesaelamine on taandunud nende hilisemaks neutraalselt-registreerivaks meenutamiseks. Sealjuures ei ole see

tendents kummalisel kombel kaasa toonud ka küsitelu-vormide erilist arengut, vaid pigem vastupidi: domineerivaks küsitelu vormiks on intervjuu teatud kallakuga protokoll-intervjuu suunas. Väga vähe esineb kavas seostatud vestlust (seda eriti reportaaži sobivat intervjuu alaliiki), grupivestluse vorme, ankeete, lühipalade põimikuid, raadio-olukirjeldusi, kunstilis-dokumentaalseid vorme jne. Reportaaži ja intervjuu kõige massilisem levitaja "Päevakaja," mis ühendab ka kõige suuremad sellealased jõud, piirdub elavatest saatevormidest peaaegu kommentaariga, protokoll-intervjuuga, intervjuuga, intervjuuga sündmuspaigal ja informatsioonilise lühireportaažiga. Kui vaadata nende vormide asendit eespool esitatud žanriskaalas, siis torkab silma, et sel kombel leiavad praktiliselt kasutamist niisugasti vestlusvormide rea kui ka reportaaživormide rea esimesed, lihtsakoelisemad, vähema töömahu ja mõjukusega vormid. Niisugasti "Päevakajas" kui ka muus saatekavas kohtab järjest harvemini reportaaži tema dünaamilises ja kirjanduslikult väljaarendatud vormis (vt. skaala, žanr 16!), mida sõsaržanridest eraldamiseks ka klassikaliseks reportaažiks on nimetatud. See on Eesti Raadio traditsiooniline saatevorm, pärit juba Felix Moori aegadest ja ühtlasi ka rahvusvahelise raadio vanemaid žanre, kuigi ta kannab erinevatel maadel erinevaid nimetusi. Väga töömahukas, kuid ka väga elav ja veenev saatevorm. Žanr, mis nõuab palju, kuid ka annab palju. Sest kui intervjuulikkude saadete kuulatavus rajaneb raadiokuulaja tervele uudishimule k i k e k u u l d a, siis reportaaž toetub veel tugevamale soovile k i k j a l o l l a, kus midagi huvitavat sünnib, n ä h a sündmust reporteri silmadega. Arvan, et ei ole mõtet klassikalise reportaaži vooruste loetelu jätkata. Seda mõtlemapanevam, et just see saatevorm on juba aastaid teinud Eesti Raadios järjekindlat vahikõiku. Vorm, mille sündimatu elavuse pärast veel 1957. aastal Moskva kolleegid meid kadestasid.

Kuid jutt pole õieti ainult ü h e s t saatevormist.

Kui me edaspidi peatume pikemalt selle kadumisel saatekavast, siis tuleb seda mõista laiemalt. Võime põhjendatult võrdsustada reportaaži saatuse raadiopärasuse saatusega üldse. Sest iga klassikalist reportaaži saab teatud kahjuga taandada informatsiooniliseks reportaažiks või intervjuuks sündmuspäigal, neid aga edasi (jälle teatud kahjuga) intervjuudeks, intervjuusid (samuti kahjuga) protokoll-intervjuudeks, neid omakorda kommentaarideks, uudisteks, telegrammideks. Kahjuks olemegi seda tihti teinud. Niisiis on reportaaži saatusega õieti vastluse all kogu teendents asendada elavamad žanrid ametlikumatega, emotsionaalsed mõistusalikumatega, kirjanoduslikumad informatsioonilistega. See kõik kokku ongi raadiopärasuse asendamine ebaraadiopärasusega. See on juba tõsisem kaotus kui ühe žanri kaotamine laiaast vormiskaalast. Seda tasub tõepoolest üksikasjalisemalt analüüsida.

Miks vähenes elava reportaaži osatähtsus Eesti Raadio kavast?

Nähtavasti mõjusid siin kaasa kolm rühma objektiivsemaid ja subjektiivsemaid tegureid.

Esimene nendest oli täiesti subjektive. Seoses Eesti Raadio enneolematu laienemisega saabus Raadiomajja palju uusi inimesi, kelledest 9/10 olid pärit ajakirjandusest, lehemehed. Oleme kaugel sellest, et mingil määral alavääristada nende teeneid Eesti Raadio ees. Kuid enda tahtest sõltumata tõi uus kaader kaasa ajalehepärase mõtlemise. Ja võib vist öelda, et raadiopärasusel ei ole hukutavamast vaenlast, kui seda on ajalehelikkus. See, mis ajalehele on kullatükk, võib raadiosaates osutada otseseks vastupropagandaks iseendale. Mõnikord ongi see nii kujunenud (näit. mõne autoriteetse isiku ebaraadiopärane sõnavõtt). Mis on raadios "tõeline rosin", nagu vahel räägime, seda ei saa stenogrammi järgi avaldada, seda on võimatu ära trükkida. Mida raadiopärasem on esitatu, seda võimatum on seda ümbertõõtamata kujul trükkis avaldada. Siin on, välja arvatud puhttekstilised lühinformat-

sioonid, tegemist kvalitatiivselt täiesti erineva mõtlemisega. Kus üks näeb veerge, lehekülgi, pealkirju, vinjette, pilte, seal kuuleb teine sündmuspäiga hääli, inimkõne intonatsioone, ritsika sirinat, lause rütmi, pala meeololu, seoseid, kompositsioone. Need kaks gruppi nähteid on sama erinevad nagu tabel ja orel. Me vaatame kahekesi vedurit, kuid üks näeb tema numbrit, teine kuuleb vilet. See on erinev nägemine ja erinev mõtlemine. Siin ei aita muusika allamängimine statistilisest materjalist üleküllastunud tekstidele. Siin ei aita mitte miagi. Ka see mitte, kui paneme Hugo Lauri seda materjali lugema. See on juba sündides surnud materjal. Kui ajaleht tuleb mikrofoni ette, siis sureb raadio; täpselt samuti, nagu raadio telekaamera ees tapab televisiooni. On otse seaduspärane, et reportaaž - elavaim vorm, saab mõlemal juhul esimese hoobi.

Vestlesin ühe raadiomehega, kes varem töötas pikka aega ajalehe juures. Ta kõneles, kuidas ta kirjutas kord üles enda vabavestluse lihtsate töömeestega. Ta lugenud seda hämmeldusega: kõik, vähemalt palju, enamik materjalist on täiesti uus ja värske! Kirjutuslaua taga poleks ta ilal tulnud mõttele valida just neid sõnu. Ja ta tundis äkki, kuidas mõtted vabanesid teksti tardunud raamidest, muutusid lihtsateks ja veenvateks. Friedebert Tuglas on öelnud, et millest see ometi tuleb, et tunnetes on kõik parimas korras, mõttes juba kahvatub pisut, kui aga hakkad kirja panema, läheb kõik käest ära ja tulemuseks on vale. Mikrofonitöö suurim eelis nähtavasti selles ongi, et enamik meie mõtteist läheb kuulajani ilma viimase vaheastmeta. Nii meisterlik kui kirjamees ka on, olen kindel, et ühe mõldri, õllepoodniku või margikorjaja juttu kogu tema lopsakuses ei ole seni õnnestunud kellelgi kirja panna, ka kõige suurematel kirjanduslikel geeniusel mitte. Seda ei taotletagi, sest see on võimatu. Ka Oskar Lutsu tagahoovidialoog on ikkagi kirjandus, mitte vaba inimkõne. Tegemist on erinevate nähtustega.

Nende nähtuste kokkuvõrget nägimegi mõne aasta eest Raadiomajas. Melle tuli juurde palju ajakirjandusrahvast ja need küllalt nõrgad raadiopärasuse eod, mis olid olemas - kollektiiv oli väike, mikrofoni käes tõstas ainult paar-kolm inimest - need lahjendati ära ajalehelikkuse ja kirjesõna suuremas massis. Lahjendati seda kiiremini, et võistlus ei toimunud võrdsete partnerite vahel. Õigupoolest ei saa loominguliste suundade võistlusest kõnelda-gi, sest "uus kursus" reportaažikunstis kehtestati peasegu administratiivsel teel (toimetuste struktuuri muutmise, "Päevakaja" töökorralduse jne. kaudu). See toimus ajal, millal uuel kaadril, selle hulgas ka ametlike hinnangute andjatel reportaažidele, oli raadiopärasusest ja raadio-žanride spetsiifikast võrdlemisi ebamäärane ettekujutus, mis ilmselt ei ületanud keskmise raadiokuulaja oma. Kuid see on õigupoolest keerukas küsimuste ring, mida ilma pikema süvenemiseta ja praktilise tööta ei lahenda.

Niisiis kadusid reportaaži ja intervjuu teoste - t u s e küsimused päevakorralt ning asemele asusid uued probleemid, samuti vajalikud, kuid eeltoodut mitte välis-tavad ega lahendavad. Loomulikult ei tekkinud saatekavas mingit vaakumit: kus nõrgenes raadiospetsiifika, sinna astus asemele ajalehespetsiifika. Sõna "reportaaž" kadus peagi käibelt ja sendus sõnaga "pala" või "nupp". Omamoodi põhjendatult, sest 4 minutit on tõesti liiga lühike aeg, et millelegi kaasa elada ja teisi seda tegema panna. Niisiis asendus reporter kui sündmusest osavõtja tema kiirkõnes registreerijaga, kes hirmuga kella vaatab: kui pala läheb pikemaks, lüüakse lõpp gongilõõgiga maha ... Aga võib-olla oleks 5-6 minutiga suudetud raadiokuulaja tööpoolest kaasa tõmmata? Aga võib-olla pole elus üldse kõik sündmused ja teemad "4-minutilised"? Kuid põhiküsimus polegi selles. Ju on mõnel juhul (siiski ainult mõnel) ka 4 minutiga võimalik tõeliselt elavat reportaaži anda. Kuid vaevalt siis, kui aastaid on reportaaži teostust hinnatud ainult teema ja sündmuse kellaaja aspektist. Operatiivsus

on mõistagi raadio suur seadus. Kuid ka raadioajakirjandus ei koosne ainult informatsioonist. Ja isegi informatsiooniline intervjuu on mitte ainult teatavaks tehtud fakt (selleks piisab telegrammistki), vaid samasegsest ka midagi rohkemat. Meile pole ükskõik, kas fakt jõudis kuulaja teadvuseni või mitte. Me tõotame mitte aruannete, vaid kuulajaskonna jaoks. Ajalehelikkus mikrofoni ees sellepärast halb ongi, et kuulajal on ajaleht juba olemas. Nüüd tahab ta kuulata raadiot. Ka meie vihasime, kui meile hambaharja asemel antakse saapahari. Iga asi omal kohal!

Umbes niisugustena näen subjektiivseid põhjusi, mis tingisid reportaaži vähenemise saatekavas. Nendega kaasnepid juba objektiveemat laadi nähtused, mis sedasama tendentsi süvendasid.

1. Teenindava aparadi - liiklusvahendite, teatmeosakonna, montaažitehnika, ULL-aparatuuri, ülekandeparatuuri jne. otse armetu mahajäämus kollektiivi "ajakirjanduslikust võimsusest" on viinud miinimumini reporterite (ja toimetajate) tõõviljakuse. Pool tõõaega kulub igasuguse produktiivsuset a ootamisteks, operaatorite, kujundajate jne. funktsioonide täitmiseks. Ülejääv aeg on ebapiisav nõudlikumate ülesannete täitmiseks. Sunnitud väljapääs - lihtsustada teema lahendust, asendada tõõmahukam reportaaž intervjuuga, sündmuspaik stuudioga. Seegi nõuab tihti ponistusi, sest tehnilistele osakondadele pole siiani selgeks tehtud lihtsat tõõde, et neid on vaja ainult selleks, et teenindada Raadiomaja kirjanduslik-kunstilist ja ajakirjanduslikke osakondi, mitte aga ümberpõõrdult.

2. Peatoimetuste senised ametkondlikud barjäärid, mis ajuti ulatuvad ebaterve kiivuseni, ei soodusta "Päevakaja" reporteritel ulatuslikumate kirjanduslikkude ülesannete täitmist teistes toimetustes. Kuid et kõrgemale hüpata, tuleb aegajalt tõõta hüppelatti.

3. Informatsiooniliste lühipalade paratamatu temaatiline korduvus ja sellest tulenev rutiin, millele lisandub

piiratud teostus- ja saateas, nõrgendab reporterite huvi raadiopärase temaatika ja nende tõõmahukamate lahenduste vastu.

4. Raadioreporterite kutseväärikus ei ole võrreldavgi näiteks filmioperaatori või režissööri kutsealase seisundiga filmistuudios, kuigi reporter ühendab endas mõlemad loomingulised funktsioonid. Algaja toimetaja võib panna tundideka tegevusetult ootama kõige meisterlikuma reporteri, veel enam - lõigata suvaliselt tema palast välja kõige õnnestunuma minuti, mille otstarvet ta pinnapealsel kuulamisel ei talpa. Mikrofoni usaldamine valikuta igale algajale aktivistile kisub alla ka professionaalsete korrespondentide väärikuse kuulajate ja esinejate silmis.

5. Loomingulise taseme ja tõõmahu alusel diferentseerimata autorihonorar, mis võrdsustab kõik saatevormid. Veel enam - esinejate rohkus (elavam pala!) vähendab reporterite tõõtasu (!!!). Siia lisandub autorikeitse puudumine kordussaadete osas ning teised finantsalased kitsendused ajakirjanduslikuks tõõks raadios.

See ebakohtade loetelu ei pretendeeri täiuslikkusele. Ta taotleb ainult näidata, et kunagine t e n d e n t s ajalehelikkuse, isegi telegraafiagentuuri poole on kasvanud tugevaks s ü s t e e m i k s, mis samas suunas edasi arenedes võib muuta üldse küsitavaks vajaduse reporteri kui kirjandusliku tõõtaja järele.

Eksiarvamuste vältimiseks rõhutaksin siinjuures, et eespool on loetletud ainult praeguse tõõkorralduse n e - g a t i i v s e d jooned. Vastamata sellele, et pooled neist on seotud "Päevakajaga", ei ole põhimõtteliselt tehtud kahtluse alla panna "Päevakaja" üldse. Õhtune päevastundmuste ringvaade oli ja on seitse korda parem ja progressiivsem saatevorm kui kunagised nädalaringvaated. See on ilma jututa selge, tema voorustest on kõneldud küll ja sellel pole vaja peatuda. Küsimus on ainult "Päevakaja" t e o s t u s e s ja o m a h i n n a s. Operatiivsus ei korva veel hallust, päevakajaline teema kroonulikkust,

saate pikkus tema monotoonsust. Ja "Päevakaja" pole veel kogu saatekava. Kui Eesti Raadio juba mõnda aega maksab t h t elavamas vormis saadet kinni k o g u saatekava (ka "Päevakaja" enda) elavate, raadiopäraste žanride allakäigu hinnaga, siis on see liiga kõrge hind. Maksime seda seepärast, et saataid on saatekavale vaadatud ametkondlikult või isegi isiklikult määttalt, kust silm ei ulatu harrama kogu programmi. On aeg anda reportaažile, s. o. dokumentaalžanride maksimaalsele raadiopärasusele tagasi talle kuuluv koht saatekavas.

Vaadelgem nüüd nende žanride taandarengu kolmandat, objektiivset põhjust.

Kaasaegset kirjandust ja kunsti iseloomustab žanripiiride lõtvumine ning mitmesuguste vormialaste vaheastmete ja kombinatsioonide tekkimine. Teame, kuidas teater puudleb tihti kino poole, film jälle teatri poole ("Laterna Magica", "12 vihast meest"). Proosa läheneb noorte autorite käes luulele ja luule kipub vabavärsi poole, mis on sageli tulpa laotud proosa. Symfooniaorkestrisse murrab sisse saksofon ("Concerto grosso"), kujutavasse kunsti isegi tapeet (abstraksionism).

Samaaegselt toimub nende nähtuste sees veel teinegi protsess. Kunst pöördub dokumentaalse, dokumentaalsed vormid kunsti poole. Mäletame kunstilisi filme "Normandia-Neemen" ja "Neli vaprat", kus stsenaarium on võetud tegelikust elust ja stseene korratakse peaaegu punktipealse täpsusega. Muidugi ei ole see foto, see on kunstiline üldistus ja elus endas leiduva üldistusliku kasutamine. Kuid tendents dokumentaalsuse poole on ilmne. Ja vastukaaluks - dokumentaalkinos on tihti selliseid meeleolusid, mis tõesti puudutavad inimese hingekeeli. Seda isegi kõige tavalisemas tõstuspanoraamis, kui see on hästi võetud, looduslühirikast kõnelemata. Näiteks kujutatakse prantsuse dokumentaalfilmis "Elavate ballett" ilusate noorte hobuste karja, kes jooksevad (aeglubis!) mõõda toredat maastikku,

siis läbi liiva, hüppavad kõrgeist kaldast jõkke ja ujuvad üle jõe. Filmile on kirjutatud spetsiaalne muusika ja elamuslikkusest ei jää film maha ühevaatuslikust balletist. Tähendab, ta kõneleb inimestest ja inimestele, kuigi filmi ti hobuseid.

Raadiol kui noorel loomingulisel alal ei olnud sel-listki žanripuhtuse vastupanu, žanride piirid lähenesid, segunesid ja töid kaasa tohtu kirevuse. Sellise, et üle 15 aasta kerkis teas küsimus: kas raadios ongi olemas žanrid? On. Ainult neid on rohkem, kui oleme neile jõudnud nimesid panna. Ja neid tuleb aina juurde.

Klassikaline suhtumine žanridesse üldse tõstis esi-plainile liigipuhtuse. Nii ka meil, raadios. Kui kellelegi oleks 1948. aastal tulnud mõttesse keset dokumentaalset reportaaži ikki kujunduslikku muusikat mängima hakata, oleks ta otsemaid välja villistatud. Sest see lõõb jalad dokumentaalsusel. Õigus. Arvame praegu samuti. Kuid ka siin on üks väike "aga". "Vereturu" juubeli ajal olin mikrofoniga Rahumäe kalmistul. Seal istus vanem naine, kellel lasti sel 1905.a. verisel päeval maha mees, vend ja poeg. Vestlesime haudade juures. Meeleolu oli eriline - sissejuhatuse ja vestluse toimus teatud sordiini all. Äkki naise hää katkes, jutt takerdus, ta ei suutnud edasi kõnelda. Lindile jäi pikk paus ja linnulaul. Olin sunnitud jätkama millestki muust, mäletan, et vist puudest, mis vahepeal on suureks kasvanud. Hiljem reportaaži monteerides säilitasin kogu pausi. Ainult mängisin teatud pausihetke järel vaikselt, paisumisega sisse revolutsioonilise leinamarsi. See jutustas kõik lõpuni, mis vanakesel kõnelemata jäi, arvatavasti rohkemgi. Selliseid näiteid on teisigi. Kas see pala jäi ka nüüd reportaažiks, mille põhitunnuseks on ikkagi dokumentaalsus? Jah ja ei. Asi on selles, et klassikaline reportaaž kui žanr asub kahe tendentsi taakaalujoonel. Mitte-väljapeetud reportaaž taandub väga lihtsalt intervjuuks sündmuspäigal või informatsiooniliseks reportaažiks. Suure üldistusjõuga reportaaž aga võib

vastava töötluse korral kalduda teisale ja kujuneda raadio-olukirjelduse eriliigiks, seega läheneda juba balletistika sfäärile. Kõik sõltub teostuse tasemest, üldisuse astmest; loomulikult ka temaatikast, materjalist. Praktiliselt tähendab see üleminekuastme võimalikkust meie žanriskaalas reportaaži ja olukirjelduse vahel. Samuti aitab see kinnitada varem esitatud väidet reporterite ajapuudusest (pluss muud organisatsioonilised puudused) kui reportaaži vähenemise objektiivsetest asjaoludest.

Kombinatsioon või süntees dokumentaalsest ja kunstilisest on raadios leidnud teisigi avaldumisvorme. Näiteks olgu saade "Päev ilma keemiata", mis koosnes 11-st draamankitlejatega lavastatud kuuldepildist, mida ühendas kommenteeriv vestlus reporteri ja spetsialistide vahel (samuti uudne vorm!). Tagatipuks kohtusid viimases stseenis niihästi fantaasiast võetud kui ka tegelikkuses esinevad tegelased, nende hulgas reporter. Vaatamata saate kõrgele tinglikkuse astmele ei tekkinud tema komponentide vahel mingit ebakõla ning kokkuvõttes võitsid mõlemad pooled. Veel näitas vaadeldud katse, et kirjanduslik-dokumentaalsete vormide tegevusruum, mis seni piirdus põhiliselt estraadisaadetega, on märksa avaram. Ja žanriskaalas se lisandus veel üks vaheaste.

Neid on viimaseil aastail ilmunud teisigi, nende hulgas mõned ka "Päevakaja" kaudu. Näiteks vorm, mis eespool tinglikult on informatsiooniliseks reportaažiks nimetatud (reporteri poolt jutustatud uudis + mõni sõna sellekohast edasiviivat või puñnteerivat vestlust). Selle "kiirreportaaži" tõi "Päevakajasse" J. Miller.

Veel pole nimetust ega täpsemat kohta süsteemis nähtusel, kus ca 4-5 minuti jooksul esitatakse muusikat, diktori- ja reporteriteksti, helitaustu, arhiividokumente, intervjuud ja muud. Vorm on üsna välja kujunenud ja leiab tihti kasutamist tähtpäevade, juubelite jms. märkimiseks.

Suhteliselt uus vorm on ankeet, mille ulatuslikumaid rakendusi toimus alles 1. dets. 1962. ("Kui kaugel on

Aafrika?").

Võib täheldada ka intervjuuvormide edasist diferentseerumist, näiteks loeng-intervjuu, isegi olukirjeldus-intervjuu väljakujunemist.

Kõik see on seaduspärane, tervitatav ja korvab osaliselt isegi klassikalise reportaaži taandarengut (kuigi ainult osaliselt). Missugustest uutest suundadest tulevikus arenevad välja uued iseseisvad elujõulised žanrid ja millised nendest jäävad vaid juhuslikkudeks kõrvalpeõigeteks üle žanripiiride, seda näitab aeg. Skaalas ruumi leidub. Kaldun ainult arvama, et meie saatekava oleks juba praegu olnud märksa värvikam, kui ei oleks olnud eespool märgitud pidurdavaid tegureid raadiopärasuse, eriti reportaaživormide arengu teel.

+ +
+

Lõpuks lubatagu lühidalt kokku võtta mõned Eesti Raadio reporterkonnas enam-vähem üldiselt omaks võetud tõesed reportaaži olemuse ja tehnika vallast.

1. Reportaaž on s u b j e k t i i v n e vorm objektiiivaste tõdede, faktide, sündmuste, meeleolude peegeldamiseks ja edasiandmiseks raadios. Reportaaži aluseks on reporteri loov isiksus ja tema isikupärane vaatenurk toimuvale. Katsed nivelleerida reporterite individuaalsust kiretu registreerija või ametliku krooniku tasemele on andnud eetrisse enamiku kirjutud verevaestest reportaažideest. Isikupäratu lähenemine muudab tüütavalt tuttavaks ka parima objekti või teema. Seevastu ereda loomingulise individuaalsusega edasi antud üldtuttavad nähtused mõjuvad värsketena ja kõidavad kuulama. - Antarktises on olnud palju ajakirjanikke ja seal on kirjutatud rohkesti raamatuid. Juhan Smuuli "Jäine raamat" selle poolest hea ongi, et ta avastab jääise mandri meie jaoks uuesti. - Spordireporter Vadim Sinjakovski kukuks oma hääleliste

ja diktsiooniliste eelduste poolest läbi igal meie reporterite konkursil, kui tema nimetatud eelduste taga ei peituks Sinjavski i s i k. Ümberpööratud kujul sobib see näide ka mõnede meie noorte reporterite kohta: kõik muu on, ainult i s i k s u s on laenatud. Kuid parim koopias on halvem kui kõige kehvem originaal, millel on perspektiivi arenguks.

2. Reportaaž on d ü n a a m i l l i n e saatežanr, mis vajab liikumist, tegevust, situatsioonide muutumist, mitte sündmustest kõnelemist, vaid nende läbielamist (testud üldhuvitavate reportaažiojektide puhul võib vajaliku dünaamika anda ka reporteri külaskäik ise, kuid siis peab sündmuskoht ja külaskäigu vorm ise enda eest kõnelema!). Seepärast tähelepanu saate žanri valikul! Pigem leppida tagasihoidlikuma vormiga, kui suruda näit. koosolekut või konverentsi reportaaži-raami (kui see pole just kosmonautide konverents Tallinnas). Ja teisest küljest: mitte jätta kasutamata tõelisi reportaažiteemasid, kuigi intervjuu või kommentaar suudaksid nendest informeerida lühemalt. Kuid ainult informeerida! Me pole teadete-agentuur!

3. Reportaaži m e e l e o l u kandub kuulajani (ja hakkab teda vastuvõtuks ette valmistama) enne, kui ta võtab omaks reporteri esimese mõtte. Helifoon etendab siin aktiivset osa. Kuid olulisim peitub reporteri enda suhtumises reporteeritavasse. Tema hoiak, tema poolt dikteeritav rütm, tema meeoleolu on veenvaim kinnitus, et mikrofon tõepoolest asub alpinistide laagris, teadlase kabinetis, matusel või sõjaväeparasil, ning kutsab selliselt ümber häälestama ka raadiokuulajat. Kui reporter ei lase sündmustel ennast mõjustada, siis ei saa ta nende kaudu mõjustada ka kuulajat. Üeldakse, et iga näitleja peab olema mingil määral laps. Reporter ei tohi kunagi näidelda, kuid laps peab ta suutma olla - temas peab peegelduma ümbrus ja toimuv, pidulikkus, lustakus, nukrus mõtlikkus.

Ta peab kõigepealt ise uskuma, mida ütleb.

Kuid ettevaatust! Siin on ühtlasi varjul ka selle töö kõige suuremad karid. Sama halb kui puine ükskõiksus on ülepaistutatud tundeskaala: mikrofoniasse tilkuvad pisarad matusel, hammaste kiristamine poliitilistel protestimitingutel, rõõkimine paraadil, ohjeldamatu lõkerdamine lustakal peol. Reporteril on siin arusaadavalt suuremaid vabadusi kui diktoril stuudios, kuid siiski ainult sel määral, et olla v a h e a s t m e k s nutva, juubeldava, rõkkava jne. objekti ja hoopis neutraalsema raadio-kuulaja vahel. See on takti küsimus.

4. Sellest tuleneb küsimus reporteri s a r m i s t kui reportaaži tegurist. Kahtlemata on see tegur olemas. See aitab sõnadest kiiremini ja paremini leida kontakti esinejate ja kuulajatega. Kuid niipea, kui reporter hakkab, mikrofon käes, ise tundma, et tal on selline sarm olemas, hakkab "sarm" töötama tema vastu. Sest siis muutub inimese loomulik võlu tavaliselt tühiseks tahteks meeldida, mille mikrofon ja kaamera viivitamatult paljastavad. Muide, eputada saab nii rahvamehelikkuse kui ka solidsusega, ülevoolava tuju kui ka tagasihoidlikkusega. Õige ja veenev on reporter ainult siis, kui ta on mikrofoni ees seesama, kes ta tegelikult on (pluss teatud annus suuremat enesekontrolli ja kontsentreeritust, milles väljendub lugupidamine töö ja kuulaja vastu).

5. Reportaaž on i n t i m n e jutustus ü h e l e sind usaldavale tuttavale, kellel on võib-olla käsil mõni kodune tegevus. Huvitav, kas ta jätab selle ja tuleb raadiole lähemale? See oleneb reporterist. Kui ta ei kujutle, et kõneleb "laiadele massidele" üldse, siis ta selle ka enamasti saavutab.

6. Reportaaži s õ l m p u n k t i d e k s on esimene lause ja esinejate sissejuhatamine. Nendele mõtlemisel pole ükski vaev liigne. Esimene lause pluss meeletolu on õielehed, mis peavad juurde meelitama mesilase. Üleminek esinejale ei katkesta reportaaži rütmi, kui see on

antud tegevuse kaudu (mis on igas reportaažis ju erinev - tähendab, erinevad tulevad ka üleminekud). Trafarett "Viibime oma mikrofoniga..." tähendab sedasama, mis otse välja üelda: "Kas kaote juba kord raadioaparaatide juurest!" (muidugi juhul, kui me ei viibi näit. kosmoselaeval).

7. E s i n e j a on reporteri sarmi ja vilumuse proovikivi. Reporteri põhiülesanne vestluses on korraldada küsitelu nii, et esinejal oleks hea ja mugav vastata, et ta ei märkaks, et esineb, pealegi mikrofoni ees. Kui see nõuab reporterilt testud ülepaisutusi meeleolus, siis jätkugu kriitilist meelt nende hilisemaks kõrvaldamiseks lindist. Siit järeldus - raskeim vestlus toimub televisioonis ja raadioülekandeis, kus hilisemad korrektiivid on võimatud.

8. Reportaaž nõuab reporterilt suurt r e a k t - s i o o n i k i i r u s t. Reporter vestluslooming vananeb sekundi jooksul, esineja kahe lause vahelise pausi jooksul. Kui reporter oma mõtte ja sõnaga sel hetkel hilineb, on see vestluse edasiarendamiseks vana ja tuleb leida uus, mis haakub esineja järgmise lausega (filmis nimetatakse seda monteerimiseks). Ainult sel teel on võimalik vestlust ilma vägivaldsete üleminekuteta juhtida sinna, kuhu saate siht nõuab.

9. Reportaaž on ü l d i s t a v saatežanr. Reporteritöö on pidev valiku tegemine olulise ja ebaolulise vahel. Teema, koht, esineja, probleemid, kommentaarid, lõpuks montaaž - kõik see on sihipärane liikumine olulise poole, milleks on saate ideeline siht (mis muide ei tähenda probleemi purukuiva käsitlemist, pigem vastupidi, sest kõigi meie reportaažide t e i s e k s p l a a n i k s on ju see, et mikrofoni ees on toredad, tuumakad, elurõõmsad inimesed, kes teevad mõnu ja südidusega oma töö ning elavad huvitavat elu). Reportaaži üldistuslikkus pole vastuolus esteetika tõdedega. Sest kunsti olemust ei määra see, kas tema aine on võetud elust või fantaasiast, vaid

see, kas ja kuidas ta suudab anda üldistusi ning avada elunähtuste sisemist olemust. Meisterlik reportaaž tuleb - oma spetsiifiliste vahenditega - selle ülesandega toime.

10. Reportaaži üldtunnuseks peetakse kuulajas-vaatajas tekkivat vahetu k o h a l v i i b i m i s e tunnet. Millest aga siiski tuleb, et mõnikord on reportaaži tehtud kõigi kunstireeglite järgi, kohalviibimise fakt on olemas, kuid raadiokuulaja otsib mujalt muusikat? - See tuleb sellest, et kuulaja ei t a h a g i igal pool ja iga reporteri seltsis viibida. Reporter peab olema eeskätt huvitav inimene, kelle seltsis meeleldi oleksime ka ilma mikrofoni. Ja teiseks peab ta olema küllalt tark, et mitte unustada - raadioaparaat on XX sajandil igapäevasem kui pesupesemismasin, tolmuimeja ja teised koduse majapidamise atribuudid. Raadiojaamu on eeter kubinal täis. Kohti, kuhu minna ja võimalusi, mida ette võtta, on ilma raadiotagi küll. Televisioon areneb jõudsasti. Ja ükski normaalne inimene ei muuda endale raadiokuulamist teiseks t õ ö ks. Vastupidi: meid kuulatakse puhkeajal ja puhkuseks, tihtilugu muuseas, teisi toimetusi tehes. Täheleb - meid jäädakse tõeliselt kuulama ikka ainult siis, kui pakume sellist, mida kuulamata jätta ei saa.

Missugune saade see on?

Järjekordseks sammuks selle kindlakstegemise poole ongi arutlused- vsidlused raadioajakirjanduse teooris ning praktika valdkonnas.

REPORTAAZ TELEVISIOONIS

R. K a r e m ä e,

Tallinna Televisioonistuudio kommentaator

Teema niisuguse pealkirjaga pretendeerib sügavale teoreetilisele analüüsile, paljude tarkade raamatute loovale läbitöötamisele. Kuid mis parata, televisioonil - rääkimata tema üksikutest žanridest - puuduvad niisugused raamatud, puudub teooria. On vaid mõningad trükis avaldatud mõtted, mis sageli käivad üksteisele risti vastu.

Seepärast televisiooni kohta, meie loomingu kohta kehtib täiel määral ütlus, mida viimasel ajal saadetes kipume kuritarvitama: "Elame toedal ajal". Tõepoolest, meie silmade all, meie oma kätetõena sünnib teooria, millest nii hädasti puudust tunneme - televisiooniteooria. Seepärast tugineb ka käesolev ettekanne isiklikele tähelepanekutele ja mõtisklustele. Paljusid väiteid selles tuleb võtta hüpoteesidena, mille üle tuleb vaielda. Ja nii see peabki olema, sest hüpoteesist läbi praktika puhastustule arenebki teooria.

Televisioon kasutab praegu tuntud nõuannet: "Kui teil pole vormi, aga on sisu, siis alustage sisust."

See on hea nõuanne. Televisioonil pole veel kindlat vormi (vaidleme üksikute žanride "televisioonipärasuse" üle, kasutame teiste kunstiharude ja žurnalistika vorme), kuid sisu on. Sellele ei saa keegi vastu vaielda. Viimasel ajal teebki Tallinna TV tõsisel ponnistusel saadete sisu-

tiheduse tõstmisel, nende õigel ideoloogilisel suunamisel, aadressi määramisel, võitluse programmi resultatiivsuse eest. Kuid samas on stuudio loid uute vormide otsingul. Kui kunagi sündisid niisugused saated, nagu "TV viievõistlus" ja "Reis ümber maailma" (noortele mõeldud viktoriinid), "Tulipunkt", teleretsensioonid, "Inimene ja loodus", "Mitte jumal vaid inimene", "AK sõidab välja" jne., siis käesoleval ajal pole me midagi uut välja toonud. Kuid teame hästi kuldset tõe, mida alati peame arvestama: huvitava, õigesti valitud vormita läheb kaduma ka kõige parem sisu.

Oma praktikast tean tõelda, et puhas võitluses vaataja tähelepanu eest tuleb maksta lõivu saate ajas ja ettevalmistuses vormile, et vaataja nendest ideedest, mida pakume, maksimumi kätte saaks.

Nüüd siis lähemalt ühest TV žanrist - reportaažist.

Meil on saanud kombeks igat stuudiovälist saadet nimetada reportaažiks. Esimesel üleliidulisel reporterite nõupidamisel aga liigitati reportaažid järgmiselt: reportaaž, mis antakse sündmuskohalt otse eestrisse (kõrgeim vorm); reportaaž-vestlus kahe inimese vahel (nõutav tekstita vestlus!); reportaaž - kollektiivne vestlus, kus on mitu sündmuse nägijat; reportaaž-otšerk; reportaaž-loeng, mida juhhib insener-spetsialist; reportaaž-kommentaar; diskussioon - vestlus ümmarguse laua taga.

Sellest nähtub, et reportaaži kui žanri mõiste on TV-s veel väga segane. Žanridele, nagu intervjuu, olukirjeldus, kommentaar, on lihtsalt juurde lisatud sõna "reportaaž". Lisaks on tekkinud veel niisugused kbarikud mõisted nagu "reportaaž-kollektiivne vestlus".

Arvan, et ka TV reportaažile kui saatevormile on lähedased needsamad jooned, omadused ja tunnused, mis ajakirjanduslikust, raadio- ja kinomaterjalist teevad reportaaži. Sellest oli juttu eelnevates kirjutistes.

Mis on siis televisioonireportaaž? Kõige autoriteetsemaks pean formuleeringut: "Reportaaž on selle kajastus, mis toimub elus, kohalviibija jutustus aktuaalsest sündmusest."

Kohalviibija all on mõeldud reporterit, kaamera~~me~~hi, režissööri.

Lähtudes sellest formuleeringust, pole raske tulutada TV reportaaži nelja tähtsat tunnust. Need on:

Esiteks - sündmuse olemasolu.

Teiseks - kohalviibimise efekt (reportaaž peab andma vaatajale tunde, nagu ta ise võtaks sündmusest osa). Teine tunnus on psühholoogiliselt arusaadav, sest iga vaataja tahab ise olla seal, kus toimub midagi põnevat. Seepärast peab televisioonireportaaž toimuma absoluutses olevikus, ta peab olema sündmusega samaaegne.

Teine tunnus ei välista reportaaži salvestamist ja selle eetrisseandmist sündmuse ajalise nihkega. Vaataja saab ikkagi kohalviibimise efekti osaliseks, sest reportaaž on salvestatud sünkroonselt sündmusega.

Kolmandaks - liikumine, mõtte ja tegevuse rändamine mööda neid punkte, mis iseloomustavad kõige paremini sündmust. Liikumiseta pole reportaaži, nagu pole istuvat reporterit.

Neljandaks - idee, meeleolu, vastava atmosfääri edasiandmine.

Nagu reportaaž üldse, kuulub ka TV reportaaži informatsiooniliste žanride hulka. Ta on laiendatud informatsiooni kõrgeim vorm. Seepärast peab reportaaž loomulikult täitma informatsioonile esitatud põhinõudeid.

Esiteks peab informatsioon agiteerima, kasvatama. Selleks tuleb leida huvitav, aktuaalne fakt.

Teiseks on informatsiooni eesmärk edasi anda uutist, seega jutustada uuest, tärkavast, entud momendile kõige iseloomulikumst.

Kolmandaks - informatsioon peab olema täpne.

Samal ajal erineb televisioonireportaaž paljus ajalehe-, raadio- ja kinoreportaažist. Televisioon on kõige lähedasem oma objektile, originaalile - elule. Juba oma tehnilise teostuse poolest (vastuvõtt ühendab endas nii kuulmis- kui ka nägemisvõimaluse) on saavutanud TV re-

portaaž täieliku kohaloleku efekti. See on televisiooni-reportaaži esimene spetsiifiline iseärasus.

Teiseks lähevad TV reportaažid 99-protsendiliselt otse eetrisse. Tallinna televisioon ei pretendeeri kaadris tegutseva reporteriga reportaažide salvestamisele ei video-magnetofoni ega filmilindi vahendusel, sest siis kaotaks televisioon oma võlu. Salvestatud reportaaže kasutatakse programmis vaid neil juhtudel, kus otseülekande kaamerad oma kohmakuse ja vähese liikumisvõime tõttu muutuvad abituteks (kaevandus maa all, kraana noole tipp, kihutav kiirrong jne.). Kuid televisioonitehnika progress kõrvaldab juba lähemas tulevikus ka selle puuduse. Portatiivsed ülekandekaamerad püüevad koos operaatori ja reporteriga niisugustesse paikadesse, kus siiani võimutes uudiste ja sündmuste edasisandjana vaid raadiomehe mikrofoni ja ajakirjaniku sulepea.

Kuid reportaaži otse eetrisse andes kaob võimalus selle järeltõttlemiseks. Kaob võimalus ebaõnnestunud lõigu kordamiseks, selle kõrvaldamiseks. Ja millest on lausa tuliselt kahju - kaob võimalus hilisemaks reportaaži täpsemaks analüüsiks, arhiividesse ei jää peaaegu mingit jälge ... Nii et teine spetsiifiline omadus sisaldab endas niihästi häid kui ka halbu külgi.

Kolmandaks spetsiifiliseks omaduseks loen TV reportaažilt nõutavat intiimsust. Vaataja võtab reportaaži vastu oma kodus, ainult sellele kodule omases miljöös, sageli toatuhvlid jalas, kohvitass käes või suits ees. Ja siiski on ta keskendunud vaid üheks - programmi jälgimiseks. Televisioonireportaaži ajal on tal võimalik nagu vestelda nendega, kes tegutsevad, selgitavad, näitavad ja kõnelevad ekraanilt, teha nende arvel nalja ja kriitilisi märkusi, mida meie, televisioonimehed, peame kõige rohkem kartma. Minnes ekraanile, tunned seda sageli ka ise mingi kuuenda meelega ja punastud. Järelikult ei tabanud sa seda hägletooni, meeoleolu ja tempot, mis võiks sobida oma kodus televiisori ees istuvalle vaatajale. Sellepärast oleneb

iga reportaaži õnnestumine sellest, kuidas suudab ekraanil esinev inimene luua intiimsuse õhkkonda, kui palju suudab ta unustada, et teda jälgib 300-400 tuhat vaatajat ja suhelda tema vastas istuva ühe-kahe inimesega, keda ta peab sõpradeks ja vanadeks tuttavaks.

Neljandaks spetsiifiliseks ja kõige tähtsamaks omaduseks tuleb lugeda seda, et televisioonireportaaž on eranditult kollektiivne looming. Loominguline brigaad koosneb järgmistest põhilülidest: reporter, režissöör, režissööri abi, operaatorid, helirežissöör, valgustajad. Kordan, need kõik on l o o m i n g u l i s e d t õõtajad sõna otseses mõttes. Muidugi peab selles armees olema kindral. Viimaste aastate praktikas on selleks saanud reporter.

Ka raadioreportaažist võtab osa hulk inimesi - helitehnikud, monteerijad jne. Kuid valdavas enamuses on need tehnilised tõõtajad. Loovas osas esineb üks - reporter, kes Eesti Raadio praktikas on ühes isikus režissöör, helirežissöör ja monteerijsa.

Televisioonireportaaži õnnestumiseks on vajalik, et kogu loominguline brigaad, kõik tema lülid tunneksid end ajakirjanikena, oleksid vastava ettevalmistusega. Siin puutumegi igapäevases tões kokku terava vastuoluga. Režissöörid, kuulnud seda, hüüavad nüüd: "Mina ja ajakirjanik! Vabandage väga, aga kunst? Televisioon on ju kunst. See on kirja pandud partei uues programmis."

Televisioonireportaaž võib tööpoolest tõusta kunstiks, kui ta ei kujuta endast ainult kuija fakti teatamist, sest televisioonireportaažis on kõige rohkem inimeste sisemaailma, meeoleolu, aktuaalsust, huvitavust, üllatavust. Ja elust võetud faktide valik, nende õige reastamine, loominguiliste tõõtajate võime ellu vahele segada ja teha eeltoodu najal suuri üldistusi muudabki reportaažis fakti kunstiks. Televisioonireportaaž astub iga sammuga lähemale publitsistikale.

Vladimir Sappak ütleb: "Televisiooni lähteelement -

elav inimene ekraanil - kannab endas juba ise kunsti algeid. Ekraan tüpiseerib inimest, ekraan demonstreerib tema iseloomu, ekraan paneb ta erilisse vahekorda vaatajaga."

Niisiis: juba täna kujutab televisioon endast nähtust, kus on sujuvalt ühte sulanud žurnalistika ja kunsti funktsioonid. Sellest praktikas jälle vaidlused, probleemid. Kes on televisioonireportaažis kandev pool - reporter või režissöör? Toimetus või režissöör?

Huvitav on, et Ameerika Ühendriikides üldakse veel praegu televisiooni kohta kirjutatud materjalides, et televisioonireportaaži esimene reporter on kaamera. Kaamerad võib panna väljakule, parkidesse, tänavale, nad sisse lülitada ja anda reportaaži. Kuid selliste ekspromptmeetodil tehtud saadete puhul saame peegelduse, mitte reportaaži.

Lenin nimetas dokumentaalset kino "kujundiliseks publitsistikaks". Ta mõtles selle all kantlemata ekraani kujutise füüsilist tajutavust. Lenini näpunäited jäävad seaduseks ekraani publitsistlikele vormidele, samajoones televisioonipublitsistikale. Ainult kaamera ei suuda luua reportaaži. Alles siis, kui selle taha tuleb inimene, sünnib tema mõistusliku valiku, elu näitamise, loomingu kaudu publitsistika. Ainult kaamera väljenduslikke võimalusi kasutades on siiski mõeldamatu tuua ideed, arendada teemat, süžeed, teha üldistusi. Seepärast tulebki kujundlikus publitsistikas esiplaanile sõna. Televisioonireportaažis on selleks reporteri jutustus, kommentaar, vestlus sündmustest osavõtjatega.

Nii et, lugupeetud režissöörid, reportaažis usaldage rohkem sõna! Ei ole tarvis otsida ainult pildilist lahendust, vaid ka tekstilist kompositsiooni. Seda enam, et meie autoriteet, kesktelevisiooni populaarne reporter Fokin väidab, et "ilusaim kujutis ekraanil on mõtleval inimese".

Kuid sellest ei tule nii aru saada, et televisiooni-

reportaaž tuleks muuta raadioreportaaži ülekandeks kaamerate abil!

Niipalju televisioonireportaaži spetsiifilistest omadustest. Nüüd reportaažide klassifikatsioonist.

Meie televisiooniteadlaste Jurovski ja Boretzki järgi jagatakse televisioonireportaaže kolme tunnuse järgi.

Esiteks, temaatika ja ettevalmistuse järgi jagunevad reportaažid sündmuslikeks ja temaatilisteks reportaažideks. Teiseks, reporteri osavõtu järgi kaadritaguse tekstiga (ülekanne) ja kaadris esineva reporteriga reportaažideks. Ja, kolmandaks, teostusviisi järgi otse- või salvestatud (videomagnetofon, film) reportaažideks.

Sündmuslike reportaažide näiteks on ülekanded parasididelt, koosolekutelt, spordivõistlustelt. Neid tehakse tavaliselt kaadritaguse tekstiga.

Televisiooni tehniline võimalus kaamerateaga näidata sündmusi nendega samaaegselt on tegelikult reportaaži isaks, millest ongi välja kasvanud televisioonireportaaž.

Temaatiliste reportaažide puhul on vajalik probleemi kõrval sündmuse olemasolu. Nii kummaline kui see ka ei tundu, on televisioonivaataja jaoks sageli sündmuseks meie reporteri kohalviibimine paigale, kus lahendatakse aaste teema. Kuid temaatilises reportaažis peab olema otse kohustuslik see, et probleemi käsitletus on sündmusliku iseloomuga. Selles peavad olema sündmusele omased jooned, areng, liikumine.

Edasi mõni sõna reportaaži meetoodilistest alustest ja reporteri isikust televisioonis.

Ettevalmistus reportaažiks algab teema valikust.

V. Pant on avaldanud trükisõnas järgmise mõtte:

"Millest tuleb, et kõikide reeglite järgi tehtud reportaaž jätab meid külmaks? Kõik näib olevat "kohal", puudub ainult - vaataja. Või vaatab mõnda teist saatjat."

Asi on selles, et vaataja ei tahagi alati olla seal, kus on reporter.

On olemas reportaažlikud teemad, kus sündmused arenevad dünaamiliselt, näit. rahvapidustused, uue masina katsetamine, näituse avamine, külaliste saabumine, kohtumine delegatsiooniga jne. Kuid see kõik on ainult väline tingimus. Teema valikul on palju tähtsam selle aktuaalsus, tähtsuse arvestamine. Näiteks reportaaž lennuväljalt. Hariliku lennuki saabumine ja TU-124 esmakordne lend Moskvast Tallinna. Harilik lennuk, kui ta ei too kaasa eriti tähtsaid isikuid, ei anna mingit teemat reportaažiks, kuid TU saabumine on suurepärane teema.

Hiljuti andis kesktelevisioon reportaaži ühelt Moskva ehitusplatsilt, kus püstitati elumaja rekordilise kiirusega. Esimene, teine ja kolmas saade olid äärmiselt huvitavad, sest tegemist oli maailmaklassilise tulemusega. Järgnevad reportaažid sellest sarjast hakkasid aga tüütama niikasti vaatajat kui ka reporterit ennast, sest midagi huvitavat enam juurde lisada ei suudetud. Juba neljandal korral oli selge, et rekord tuleb tööpoolest suurepärase ja maja püstitatakse kindlasti.

Ühe ja sama teema pidev kordamine vähendab reportaaži emotsionaalsust.

Teine punkt reportaažiks ettevalmistamises hõlmab tehniliste võimaluste väljaselgitamise. Televisioonis omab see tohutut tähtsust. Juba tehnilistel põhjustel ei saa televisioonireportaaži teha kõikjalt sealt, kust tahame. Ma ei räägi õhulennust, laevasõidust või Oleviste kiriku torni otsa ronimisest, mida ei luba ülekandeaparatuuri paiksus. Näiteks pole ka otse saatemasti lähedusest võimalik kõikjalt reportaaži teha, sest suured majad varjavad meie saatejaama parabooli vastevälja mastile.

Ülekandejaama tegevusvõimalused vähenevad kaugusega saatejaamast ja teataval piiril osutuvad need koguni nulliks.

Telereportaaž on teostatav vaid siis, kui ülekandekohas on võimalik kasutada teatava tugevuse ja väheste pingega kõikumistega voolu, kui on olemas telefoniside

korraldamise võimalus jne. jne.

Kõik see nõuab reportaažiks valmistuvalt reporterilt ja muidugi kogu loominguliselt brigaadilt küllaltki põhjalikke tehnilisi teadmisi ja organiseerimisoskust.

Kolmandaks ahelaks ettevalmistuslülis on teema lähem tundmaõppimine.

See nõuab loominguliselt brigaadilt, eeskätt aga reporterilt põhjalikku tööd, mille hulka kuulub vastava kirjandusega tutvumine, perioodika uurimine, terminoloogია omandamine, oletatavate vestluskaaslaste väljaselgitamine, konsultatsioonid spetsialistidega jne. Loetelust võib teha järelduse - see kõik nõuab palju aega, püsivate teadmiste omandamist ühel küllaltki kitsal elualal.

Jah, nii ta on. Kuid praktika näitab, et ühel ja samal mehel tuleb teha reportaaži täna lasteaiast, homme raadiotehasesest, ülehõmme matusest, nädala pärast põllumajandusnäituselt. See on paratamatu niikaua, kuni on nappus koosseisudest, kuni pole loodud spetsiaalset TV-reporterite ettevalmistuskeskust kõrgemate koolide juures. Teema põhjalik tundmaõppimine piirdub praegu vaid mõningaste hädapäraste teadmiste omandamisega.

Kas teha televisioonireportaaž ekspromptmeetodil või kindlalt väljatöötatud plaani järgi? Ekspromptmoment reportaažis peab kahtlemata olema. See viib mõneks hetkeks väljakujunenud plaanist eemale kogu loomingulise brigaadi. On väga tavaline nähtus, et plaanist kõrvalekaldumine režissööri poolt loob võimaluse ekspromptiks reporterile või vastupidi. Tekivad väga loomulikud ja elulähedased momendid, kus vastaja tajub, et see kõik sündis koos mõttega. Televisioonikaamera on niisugune aparaat, mis fikseerib kõik väga täpselt. Ootamatuse võttavad vastajad tavaliselt väga hästi vastu.

Kuid enamik telereportaaže läheb eetrisse siiski väljatöötatud plaani kohaselt.

Neljandaks ettevalmistuse lülis ongi stsenaariumi või stsenaarse plaani kirjanek. Kas täpne stsenaarium

või stsenaarne plaan? Raake on siin anda retsepti. Pool aastat tagasi oli võimalus näha ühe Riia tuntuma televiisioonireporteri reportaaži ja ettevalmistusi selleks. See reportaaž tehti kindla stsenaariumi järgi, kus olid ette nähtud esinejate sõnavõttud, ühane täpsed üleminekud, liikumine, valguse suunamine, muusika jne. See reporter väitis, et täpne stsenaarium tagab reportaaži õnnestumise. Aasta tagasi aga luges sama reporter seminaril teooriat ja rääkis vastupidist, soovitades loobuda isegi stsenaarsest plaanist, välja minna sinult oma mõtetega, mis on saadud 20 minutit enne reportaaži algust.

Nähtavasti on õige vahepealne tee - piisab stsenaarsest plaanist, kus on kirja pandud põhilised reportaaži episoodid ja üleminekud.

Viies lüli ettevalmistuses on tehniline proov ja niinimetatud "kaameraproov". Kaameraproov tähendab teiste sõnadega eelnevat reportaaži "mahamängimist". Saade kujuneb sel puhul omandatu kordamiseks. Tehniliste eeskirjade kohaselt peab kaameraproovi ja saate vahele jääma vähemalt 60 minutit. Kui saates esinejad on palutud kohale veel ka tehniliseks prooviks, peavad nad reportaaži paigale tulema umbes 2-2,5 tundi enne saate algust. Kujutlege inimest, kes on läbi teinud selle raske katsumuse, näinud seda "telerahva" omavahelist sagimist, arussamatust, talunud prožektorite põrgukuumust, tundnud mikrofoni palavikku! Pärast seda on ta saateks niivõrd kurnatud ja väsinud, et korralikust esinemisest ei tule enam midagi välja.

Oma praktikas olen loobunud proovidest ja mõningate saadete puhul ka tehnilisest proovist. Istun 15 minutit enne reportaaži algust esinejatega korraks aknalauale või trepiastmele ja avan need probleemid ja mõtted, mis leiavad kasutamist eelseisvas reportaažis. Sellisest "sõjanõust" võtab muidugi osa ka režissöör, kellega kavataetakse käigud ja võimalikud n.-õ. ekspromptkohad.

Leian, et niisugune meetod võimaldab esinejail tunda

end koduselt, vabastab nad esinemispalevikust ja loob tunde, et midagi "hirmsat" pelegi tulemas. Üleminek niisuguselt "proovilt" saatele on aujuv ja vahetu, sageli esinejad ei märkagi, millal nad juba eetris on.

Lastega on igasugune proov minu arvates absoluutselt keelatud. Selle peaks reeglina kirjutama televisiooni ABC-sse. Muidu võib juhtuda nii, nagu kord Ruth Perametsal. Ta küsis saates lapselt: "Kas sul on huvitavaid mänguasju?" Laps vastas: "Ma ju rääkisin teile juba. Muidugi on."

Nüüd veel küsimus - mida siis nõutakse televisioonireporterilt? Kas telegeenilisust, head sõnaosavust, laimatut käitumist, näitlejaomadusi, publitsistiaannet või veel midagi muud? Arvan, et reporter peab olema imepeen kompleks kõikidest nendest omadustest. Elukõige nõutakse TV-reporterilt üht: ta peab teadma oma suurt vastutust esinemisel otse eetrisse - Eesti NSV-s 300-400 tuhandele vaatajale, üleliidulises süsteemis 40 miljoni-le. Teiseks peab reporter uskuma sellele, mida räägib ja näitab. Kui ta ise kõhkleb, on saade juba ette määratud nurjumisele. Ekraan toob ka tühišed piisajad suure teravusega vaataja ette. Seepärast pole õige anda reporterile seda teemat, mis talle ei sobi, mis pole südamele lähedane.

Kolmas tähtis nõue reporterile on see, et ta peab saama vaataja sõbraks. Reporter on inimene, kes peab saama televisioonivaatajale heaks tuttavaks, keda usaldatakse, kellest lugu peetakse. Muidu ei laseks vaataja seda inimest ekraanilt oma perekonnaringi, oma intiimaease kodusesse miljöösse. Üleliidulise reporterite nõupidamise andmetel on niisuguseid televisioonireportereid-sõpru maailmas väga vähe. Nii vähe, et neid võib näppudel üles lugeda. Kuid nad on populaarsed, neid tuntakse kõikjal, nende arvamused tuuakse ära ajalehtedes ja raadios. Neid mehi kasutatakse oskuslikult kõige tähtsamate välispoliitiliste kommentaaride esitamisel. Väga tihti esinevad need mehed diktoritena. Juba oma miimikaga annavad nad vaatajale edasi oma arvamise. Vaataja tahab teada reporteri

seisukohta ja sageli muutub see ka tema seisukohaks. See nähtus kuulub juba psühholoogia valdkonda.

Välismaalt

MÖNEDEST SDV AJAKIRJANDUSE ŽANRILISTEST ISEÄRASUSTEST

M. O r m i s s o n,
diplomand

Käesoleva ülevaate eesmärgiks on ühe päevalehe analüüsi põhjal esile tuua mõningaid žanrilisi iseärasusi SDV ajakirjanduses. Vestluse alla on võetud "Berliner Zeitung" (lühend. BZ) 1964. aasta numbrid. Muidugi ei saa ühe ajalehe põhjal anda terviklikku pilti kogu SDV preasist, kuid järgimist väärivat pakub analüüsitud materjal paljuaki.

Analüüsis on esitatud järgmised andmed: rubriigi ülevaade, eesmärk, temaatika, vorm, koht ja kujundus ajalehes. Kus on võimalik, seal tuuakse ära ka originaalnäide (väljalõikena ajalehest).

I. "Hinter den Schlagzeilen"

"Berliner Zeitung'i" 1964. aasta veebruari- ja märtsikuu teisipäevastes numbrites ilmus igal nädalal või

üle nädala temaatiline lehekülj-rubriik "Hinter den Schlagzeilen" ("Pealkirjade taga") BZ 3. leheküljel.

Lehekülj paistab silma oma temaatilise avaruse ja kirjanduslike vormide mitmekesisuse tõttu. Palju tähelepanu on osutatud kapitalismaandes valitsevale ebaõiglusele, sotsiaalsele viletsusele, tänapäeva ultratele jms.

"Hinter den Schlagzeilen" erineb tunduvalt "Rahva Hääl" rubriigist "Kirev gloobus". BZ rubriik on mitmekesise temaatikalt ja avaldamisvormidelt (gloss, portree, artikkel, reportaaž, tsitaat), milliseid alljärgnevalt vastleme.

1. Tsitaat.

BZ toimetuse on tsitaadi näol leidnud väga huvitava propagandavormi. Tuuakse tsitaat mingi kapitalistliku mas enda ajalehest. Kuni 20-realine kujunduslikult hästi esile tõstetud ja väga tabav väljavõte on sisuliselt kapitalistliku elu-olu ning poliitika enesepaljaatus. Kuid tsitaatides võib kapitalistlik ajakirjandus ütelda tõtt ka sotsialismimaade kohta. Tsitaadil ei ole leheküljel kindlat kohta, kuid kujundus on tal püsiv.

Temaatiline haare on tsitaatidel üsna lai, valitud on nad nii, et neis on tüüpilise fakti kontsentratsioon. Et meie ajakirjanduses seda vormi harva kasutatakse, siis olgu alljärgnevalt esitatud mõned näited.

"2 365 000 Ameerika lapsel, see tähendab igal 25 . lapsel elavad vanemad eri paikades või nad on abielu lahutanud. 93 protsenti lastest elab oma ema juures."

Need vapustavad arvud avaldas hiljuti USA Rahvastikustatistika Instituut." Viini "Volkestimme" (BZ, 7. I 1964, nr. 7, lk. 3).

"... Kõik lapsed saavad koolihariduse, suurem osa neist on hästi toidetud, nende eest hoolitsetakse, ükskõik kui vaesed nende vanemad ka oleksid. Neegritel ja mulattidel, kes moodustavad elanikkonnast ühe kolmandiku,

on teistega võrreldes täielik ühesuguslikkus. Valitsusjuhid ei ole aegatud akandaalidesse ühiskondlike summade pärast. Need on uued nähtused Kuuba ajaloo." "New York Times" (BZ, 14. I 1964, nr. 14, lk. 3).

"... Ärgem end petkem, kui te mõtlete selle üle, mida Lääne-Saksa juhid selle all mõistavad, kui nad "Saksamaa ühendamisest" räägivad. Nad tahavad Saksamaad nii ühendada, nagu see oli Hitleri ajal." Harry Bridges, "The Dispatcher", San Francisco (BZ, 18. II 1964, nr. 49, lk. 3).

2. Gloss

Ajakirjanduslik gloss lähtub üldiselt näremärgusest (sellest ta lühidus). Autor annab omapoolse hinnangu satiiriliste vahenditega, eriti liialduse ja teravdamisega, selleks et nähtust paremini esile tõsta. Gloss on pilkekirjutis, mida kasutatakse negatiivsete nähtuste emotsionaalseks, satiiriliseks hindamiseks.

Võib nimetada kaht gloosi põhitüüpi. D o k u m e n t a a l n e g l o s s peab kinni faktilistest sündmustest, täiendab ja tõlgitab neid. Sageli põhjustab glossi teade, sõnum või muu informatsioon (lugeja kiri). Fakti tuum jääb sel viisil teravdamisest hoolimata siiski tõe-päraseks. K o n s t r u e e r i t u d g l o s s on fantaasia vili (näit. valmilaadiline), kuid ikkagi realistlik ja tüüpilist esitav. Väljamõeldis on lugejale selge juba esimesest pilgust.

Leheküljel "Hinter den Schlagzeilen" ilmuvad tavaliselt dokumentaalsed glossid välismaise ajalehe motiividel. Glossil ei ole sellel leheküljel kindlat kohta, kuid kuundus on tal alati ühesugune. Pikkus kõigub 15-40 trüki-rea vahel.

7. jaanuari numbris ilmunud glossis "Natürlich ein Ami" ("Kindlasti ameeriklane") kirjutatakse satiiriliselt Hamburgi ajalehe "Die Welt" ülevaate kohta:

"Nüüd lõpuks on asi täiesti selge, kes on esimene mees Kuul. Kindlasti on see ameeriklane. Vähemalt tötab nii Springeri "Welt". Ta arvas oma uusaasta väljandes (mida ei tarvitse usaldusväärseks arvesse võtta) tagasivaates 1963. kosmoseaastale, et ameeriklased ei ole sugugi nii ... Nii kaugel Kuust oma kosmoselennutehnikaga. Venelastel on, lausub "Welt", siiani ainult täiesti primitiivsed, "täiesti automaatsed" kosmoselaevad. Kuidas seda ülekaalu tõestada?

Sellele vastab Springeri ajaleht:

"Oleks Valentina Tereškova Cooperi kosmoselaevast "Faith 7" istunud, poleks ta tänna enam elanud." No-jah! Lõpuks ei ole ju Valentinal tulnud kogeda, kuidas tulekustutajat käsitseda ja õhupatja täis puhuda." (BZ, 7. I 1964, nr. 7, lk. 3).

Teine näide:

Piinlik.

"Kui armsasti säravad piirad pruudi silmades, kui armsam talle ühe kigab."

Selle tuumaka rahvaväljenduse järgi toimis Frankfurdis Maini k. üks mees, kes ühel lahkhelide hetkel oma mõrajal mõned roided sisse lõi. Mees ise aga vajus, portselani turmtulega kaetud, peahaavades pikali.

Alarmeeritud äkkrünnaku meeskond ei teadnud mida teha, kas areteerida või tervitada. Sest tumestatud "sini"-silmadega märatseja oli - kaitsepolitsei ülem Berger (56 a.)! Piinlik! Pollux." (BZ, 14. I 1964, nr. 14, lk. 3).

Kõige lühem (14 trükirida) gloss ilmus 4. veebruari BZ-s:

"Hilja!

Suured silmad tegi Bedfordi (Inglismaal) linnapea Bailey, kui ta auto oli raekoja eest ära varastatud. Varastel oli nähtavasti huumorimeelt. Bailey tuli just ühelt liikluskomitee istungilt. Ainuke päevakorrapunkt: takistada autovargusi Bedfordis. Pollux." (BZ, 4. II 1964, nr. 35, lk. 3).

3. Portree

Vaatlusalusel temaatilisel leheküljel ilmub klišeeritud pealkirjaga rubriik "Das Porträt".

Portreeritav kui tüüp avatakse siin biograafiliste andmete publitsistliku esitamisega. Kirjutuste autorid näitavad üheiku ja üldise vahekorda, kontrasti tagapõhja ja isiku vahel. Portree peab tooma meie ette isiksuse välisjooned ja sisemise olemuse.

Põhjalik eluloo esitamine ei käi enam tänapäeva portree ülesannete hulka, siiski on kokkuvõtlik ülevaade tähtis selleks, et isiku päritollu ja ümbruskonda pilku heita. Kirjeldatava eluloost esitatakse fakte, mis on inimesele antud siimapiilgul kõigi iseloomulikud. See kõik antakse edasi nappide ridadega, kiires järgnevuses, peaaegu telegrammistilis. Nii snnavad eluloolised andmed meile ettekujutuse isiksuse arenguteest." ¹

Sageli on nii, et lugeja mõttes portreeritavat edasi joonistab. Portree aitab tösta lugeja teadlikkust, tunnetada oma ühiskondlikku seisundit ja näitab, missugust teed mõõda peab minema inimlik areng.

Toome näitena portree Goldwaterist. Juhime tähelepanu autori tõestuse loogilisusele, faktide heale valikule, eekujulikule kompositsioonile ja kodanlike ajalehtede kirjutiste oskuslikule refereerimisele.

"Ultra Goldwater

42 aastat tagasi lõi ameerika romaanikirjanik Sinclair Lewis USA väikekodanluse märkimiseks mõiste "Babbitt". Sellele kihile iseloomulikud jooned tulevad tugevdatult esile Barry Goldwateria. Aga Arizona osariigi senaator ja vabariiklaste presidendikandidaat on lisaks sellele veel ohtlik demagoog ja tumeda reaktsiooni eksponent.

"Babbitt"-Goldwaterit esitleti Londoni "Daily Express'i" 1963. aasta 22. novembri numbris "mehena, kes

1 Vt. Das Porträt. Literaturkunde, Leipzig 1962, lk. 108.

tahab Kennedy't maha lasta". Mõned tunnid hiljem oli see käsk Dallases täide viidud. Ta on ümbritsetud fašistlikest gangsterite jõugust, mis moodustavad tema koduväe, nagu "John Birch Society," Ku-Klux-Klan ja "White Citizen Council". Ülemgangster Goldwateri ja tema relvameeste taga seisavad "United Steel Corporation'i" relvastusbossid ja lõunariikide õlikuningad. Nende kreedo kattub täpipealt Arizonase "Babbitt'iga": võitlus iga tagasihoidlikumagi sotsiaalse reformi vastu, USA väljaastumine ÜRO-st, kõigi desarmeerimisläbirääkimiste seismapanek, diplomaatiliste suhete katkestamine kõigi sotsialistlike maadega, õhu- ja meresõda Kuuba vastu, õigus käsutada NATO juhtkonda tuumarelvaga vahelesegamiseks.

On loogiline, et Bonni sõjaõhutajad "Babbitt"-Goldwaterit hindavad.

"Suhtlemises kommunistidega on ülikonservatiivsel senaatoril retsept, mis oma olemuselt kõlab adenauerlikult" (Springeri ajaleht "Welt am Sonntag").

Kas see retsept - "Dallasi kursi säilitamine: balanseerimine sõja piiril" ("New York Times") - ka USA valijate soovidele vastab, on siiski vaevalt usutav. Tulistamishimulistel metsaröövlitel ei ole maailmapoliitikas enam šansse" (BZ, 4. II 64, nr. 35, lk. 3).

II. "BZ - Kommentar"

Kommentaari ülesandeks on ühiskondlikult huvitavate faktide või sündmuste seletamine-selgitamine ja tõlgendamine. Sõnumil ja kommentaaril on sisuliselt niivõrd ühist, et nad mõlemad toetuvad aktuaalsetele faktidele ja apelleerivad lugeja informatsioonivajadusele. Kuid kommentaar süvendab informatsiooni, agiteerib taipliku faktide valiku ja kõrvutamisega ning annab samaaegselt autori või toimetuse arvamuse vaatlusaluses probleemis.

Saksa DV ajakirjanduses kasutatakse järgmisi kommen-

taare.

Lühikommentaar (umbes 20-30 trükirida) on kasutatav mõne poliitilise tähendusega üksikküsimuse käsitlemiseks.

Päevakommentaar (umbes 50-80 rida) seletab päevapoliitika keskseid küsimusi.

Nädalakommentaar tõstab tagasivaatavalt esile nädala kõige iseloomulikumat poliitilised sündmused. Selle kommentaari üldistusaste on kõrgem kui päevakommentaari.

Ajalooliselt tekkis kommentaar kodanluse võitluses õiguse eest avaldada ajekirjanduses oma poliitilist seisukohta, kusjuures kommentaar oli algselt vaid märkus sõnumi kohta. Saksa töölisajakirjanduses oli kommentaaril eriline tähendus. Aastakümneid ei olnud tööliste käsutuses oma teadeteagentuuri. Nii pidi töölisajakirjandus kodanlikest allikaist saadud informatsiooni kasutama ja seda tööliklassi vaimus kommenteerima, et valesti kujutatud sündmusi nende õiges valguses näidata.

"BZ-Kommentar" kuulub päevakommentaari hulka. Selle keskmiseks pikkuseks on 50-60 trükirida.

Niisuguste kommentaaride ülesandeks on avada faktide mõte ja tähendus, leida nähtuste vastastikused seosed. Üsna rohkete faktide oskusliku kõrvutamiseга veenab kommentaator lugejaid. Kommentaarides paistab silma autorite suur üldistusvõime, kusjuures isagi suured üldistused on faktide võrdlemise ja analüüsi loogiliseks jätkuks.

"BZ-Kommentar" ilmub muutumatus kujunduses igas numbris 2. leheküljel ülal vasakus nurgas. Temaatikalt on kommentaar avar, hõlmates peale välispoliitiliste probleemide veel sisepoliitilisi, majanduslikke ja kultuuriküsimusi.

Seesugune lühike, kindla koha, kujunduse ning asjaliku ja täpse analüüsiga kirjutis on kindlasti otstarbekas ning populaarne. Erilist tähelepanu osutatagu kommentaari heale argumentatsioonile.

Erpresser-Freiheit

We. — Ein wahres Musterbeispiel der „Freiheit“ hat Herr Neubauer (SPD), Senator für Jugend und Sport in Westberlin, geliefert. Er sperrte der sozialdemokratischen Jugendorganisation „Falken“ in Westberlin die staatlichen Zuschüsse. Als Vorwand diente ihm ein an den Haaren herbeigezogener Grund: Eine Delegation der CSSR-Jugend, die den Falken einen Gegenbesuch abstattete, kam auf dem für sie am kürzesten Weg durch die Hauptstadt der DDR nach Westberlin.

Setzt es deshalb Stockschläge auf den Magen der „Falken“? Die gestrige „Bild“-Zeitung wurde deutlich. Sie zählte ein „Sündenregister der Falken“ auf: Ihre Forderung nach Aufnahme diplomatischer Beziehungen zu Volkspolen, ihre Reisen in ehemalige Nazi-Konzentrationslager in Polen, in der CSSR und in Frankreich. Doch damit nicht genug: Einige „Falken“ nahmen sich die Freiheit, die Dinge beim Namen zu nennen, als sie den Bonner Staat als Regime der „kleinen und großen Eichmänner, der Heydrich, der Globke und Oberländer“ charakterisierten.

Deshalb die Schlinge um den Hals der „Falken“, nach dem Motto: Willst du nicht nach meiner Pfeife tanzen, so schnür ich dir die Luft ab. Obigens zog sie der gleiche Neubauer zu, der während des Deutschlandtreffens den jungen Besuchern der DDR-Hauptstadt folgende sinnige Worte mit auf den Weg gab: „Die Jugend der Zone ist unfrei, ihr aber seid frei.“ Die Westberliner „Falken“ suchten an den Pfingstfeiertagen vergeblich bei uns die Unfreiheit, sie konnten das offene deutsche Gespräch in der Hauptstadt der DDR frei führen. Sie fanden die Unfreiheit jetzt, dank Neubauers Erpressung.

Joon. 5.

Just sellest seisukohast analüüsime kommentaari "Eingeständnis" ("Ülestunnistus" - BZ, 8. II 1964, nr. 8, lk. 2).

Kõigepealt esitatakse fakt: Bonni minister Krüger on südikuritegudes, mis ta pani toime Hitleri võimuloleku ajal kohtunikuna ja natside partei tegealasena. Seda fakti kinnitavad SDV valitsuse poolt teatavaks tehtud vastuvaidlematud süütõendid.

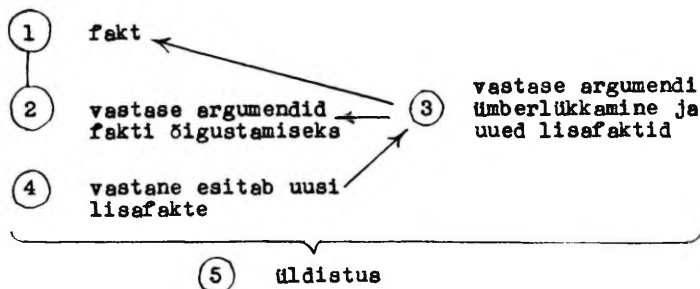
Seda tõsiasi täiendatakse väljavõttega Lääne-Saksamaa ajakirjast "Der Spiegel". Krüger on sunnitud oma mõningaid süüteguisid tunnistama.

Siis tuuakse ära argumendid, millega Krüger end püüab kaitseda. Järgneb autori kommentaar, kus uute faktiliste materjalide esitamisega ei jäeta Krügeri vastuväidetest "kivi kivi peale". Kokkuvõtvalt lisab kommentaator Krügeri kohta: "Neid kuriteguisid salgab Krüger küüniliselt, kuigi see on tõsi, et ka massimõrved "lihtsalt temale osaks langesid", nii nagu kõik selle südametunnistusetu natsi-karjéristi kuritööd" (BZ, 8. I 64, nr. 8, lk. 2).

Kogu eelnevast kaevab loogiliselt välja üldistus. Erhard, kes kantölerina tsentrit esindab, on ümbritsetud mitte ainult revanšistidest ja

ultradest, vaid ka inimestest nagu Krüger, kes lisaks sellele on veel küünilised roimerid" (BZ, 8. I 64, nr.8, lk. 2).

Skemaatiliselt võiks selle kommentaari ülesehitust kujutada nii:

Kuid võib olla teisiti ülesehitatud kommentaare.

Kindel koht kommentaarides on ka SDV majanduselul. Näitena üks niisugune kommentaar - lumest, mille autoriks on majandusteadlane.

"Lapsed rõõmustavad, kui on rikkalikult lund sadanud. Aga linnalised ja koos nendega paljud töötajad kibrutavad laupa. Lumi maksab raha, sest temaga on palju tööd. Algab see kõnniteede lahtiajamisest. See on vajalik, kuid see on alles algus. Suuremad on kulutused juba linnaosa ja kogu pealinna ulatuses.

Koristusmasinate, koristuskolonnide töö. Aga kasutamine ei ole veel kõik. Mitu protsenti tarvitab sõiduk kütust rohkem ühel "rikkalikul" lumepäeval? Kõikjal nõuab lumi rahvamajanduslikke kulutusi: raudteel, pruunsõekae-vandustes ja autoteedel.

Aga lumi loob ka vajaliku niiskuse. Meie veemajandusele on see minev "kaup". Aastaringelt ei piisa ainult vihmast.

Valged helbed aitavad meie rahvamajandusel nii tungivalt vajalikku veehulka suurendada ja samuti vajavad ka

meie põllud valget vaipa, mis külma eest kaitseb" (BZ, 12. I 64, nr. 12, lk. 2).

"Berliner Zeitung'i" toimetuse on sündmuste ning faktide kommenteerimiseks leidnud ka teisi huvitavaid vorme. Näit. avaldati BZ 20. veebruari numbris 2. leheküljel kirjutis "Damals und heute" ("Siis ja täna"), kus esitatakse väljavõtteid Lääne-Berliini ajalehest "Telegraf".

Tsiteeritakse asekanstler E. Mende ja ajalehe peatoimetaja A. Scholzi arvamust läbipääsulubade kokkuleppe kohta jaanuari algul. Sellele osale on pandud pealkirjaks: "Nii ütlesid nad jaanuari algul".

Järgmine lõik pealkirjastatakse: "Ja nii reageerivad nad täna" ning esitatakse väljavõtteid samast ajalehest "Telegraf" kuu aega hiljem. Selgub, et jaanuari algul suhtusid mõlemad nimetatud poliitikategelased kokkuleppesse positiivselt. Kuu aja jooksul tegi nende arvamus täispöörde.

Kirjutise lõpuks on veel toimetuse lühikommentaar.

III. "Pressespiegel" ja päevakajaline rubriik

Rubriik "Ajakirjanduspeegel" on žanriliselt lähedane ajakirjanduse temaatilisele ülevaatele. Rubriigi eesmärgiks on anda läbilõige mitmesuguste välismaiste ajalehtede arvamustest ühe kindla teema või probleemi kohta, kasutades selleks lihtsalt väljavõtteid nendest ajalehtedest.

Rubriik on üles ehitatud järgmiselt: kõigepealt kursiivis või fetis selgitus, milliste küsimuste kohta on välismaa ajalehtedest väljavõtteid tehtud. Sellele järgneb lehe nimetus, ja kui tsitaat on pikem, siis on toodud ka kirjutuse pealkiri. Mõnedel juhtudel on toodud ära ka

Pressespiegel

In zunehmendem Maße finden sich in westdeutschen Zeitungen und Zeitungen Samen, die im Gegensatz zu früher die Lage in Deutschland realistischer einschätzen. Einzelne Zeitungen beginnen auch, ihre Haltung zur DDR zu ~~erwidern~~.

„Stattdessen Zeitung“

In der Welt von 1968 ist die Hallstein-Doktrin von einer Stärke zu einer Schwäche unserer Außenpolitik geworden. Je eher wir sie fallen lassen, desto besser... Und: Die Existenz der DDR ist „eine Realität kraft der Machtverhältnisse zwischen Ost und West. Trotz der Hallstein-Doktrin hat die Ostberliner Regierung ihre Stellung unweifelhaft festigen können.“

„Neue Politik“ (Hamburg)

„Die Existenz der DDR ist eine Tatsache, ob man sie nun gut findet oder nicht, und keine Tatsache wird dadurch aus der Welt geschafft, daß man vor ihr die Augen verschließt.“

„Abendzeitung“ (München)

„Es ist höchste Zeit, daß nach dem Ende der Ära Adenauer eine neue Regierung auch in Bonn einen Strich durch den kalten Krieg zieht und ihre Außenpolitik den tatsächlichen Gegebenheiten anpaßt.“

„Stern“ (Hamburg)

„Was die DDR aufwertet, sind aber gar nicht die einzelnen diplomatischen, juristischen oder protokollarischen Akte, die man in Bonn so krampfhaft zu verhindern sucht. Es ist die Tatsache, daß, wie die Dinge heute liegen, niemand in der Welt mehr ernsthaft damit rechnet, daß sich in absehbarer Zeit an der deutschen Zweistaatlichkeit etwas ändern wird.“

Joon. 6.

ka lehe päistitel, mis kindlasti kratab lugejate tähelepanu.

Tavaliselt on nii, et pärast lehe tiitlit algab esimene lause toimetuse selgitusega (missuguse maa ajaleht, kelle häälekandja). Vahel antakse mõne tabava epiteediga ka toimetusepoolne suhtumine sellesse väljavõttesse. Käsitletakse kõige tähtsamad välispoliitilisi sündmusi ja probleeme.

Rubriigil on oma kindel kujundus ja koht ajalehes. „Pressespiegel“ on paigutatud BZ teise lehekülje ülapoole vasakusse nurka.

BZ esileheküljel all keskel asub igas numbris päevakajaline rubriik, mis sisaldab isikupärase sõnastuses informatiivset materjali.

Sageli on need kirjutised mina- või meie-vormis, esitavad autoripoolseid arvamusi ning tundeid, lähtuvad iseloomulikest detailidest. Teema valitakse selliselt, et see käsitleks momendil päevakorral olevat.

Päevakajalise rubriigi kirjutised on alati varustatud fotoga. Kui kirjutis on ühevee-

ruline, siis on ta pikkuseks tavaliselt 30 trükirida, kui

kaheveeruline - siis 50 ümber, kolmeveerulise kirjutise pikkus ulatub kuni 85 trükireani.

7200 Messe-Fluggäste

Gestern abend, 19.30 Uhr, verließ die letzte Maschine der „Interflug“ den Messeflughafen Leipzig-Schkeuditz. Der Flugverkehr zur Frühjahrsmesse 1964 ist abgewickelt. „Interflug“ wurde allen Anforderungen in- und ausländischer Passagiere in vollem Maße gerecht, eine gute Visitenkarte für die Luftverkehrsgesellschaft der DDR.

Seit dem 27. Februar fanden in Leipzig-Schkeuditz Tag für Tag etwa 25 Flugbewegungen statt. Maschinen der „Interflug“, der CSA, der TABSO und der Sterling-Airways landeten und starteten in der Messe-metropole. Insgesamt wurden 7200 Passagiere, davon allein 3742 aus dem Ausland, befördert. Im Vergleich zur Frühjahrsmesse 1963 reisten 1100 ausländische Kaufleute mehr per Luft nach Leipzig. Die Anzahl der Fluggäste aus Wien erhöhte sich um das Dreifache, Doppelt soviel Messebesucher kamen mit der „Interflug“ aus Kopenhagen und Prag.

Erstmalig landeten auch Privatflugzeuge renommierter Geschäftsleute in Leipzig. Der Pilot einer vier-

sitzigen „Cessna“ aus Malmö äußerte sich lobend über die korrekte Abfertigung und Betreuung durch die „Interflug“. „Ich behalte Leipzig in guter Erinnerung“, versicherte er kurz vor dem Heimflug.

Zahlreiche Aussteller ließen sich ihr Messegut mit der „Interflug“ bringen. So wurden beispielsweise die Exportate des libanesischen Pa-

vilons, Südfrüchte, Weine, Textilien und Lederwaren mit Flugzeugen angeliefert. Messe-Einsatzleiter Kurt Depolt von der „Interflug“ erklärte uns: „Auch viele indische Firmen ließen sich durch uns ihre Güter nach Leipzig fliegen. Die beförderte Gesamtfracht während der diesjährigen Messe betrug 122,3 t.“

Hein

Joon. 7.

IV. "BZ - Reporter"

Kolmapäevaste, reedeste ja pühapäevaste BZ numbrite 12. leheküljelt, teisipäevaste, neljapäevaste ja laupäevaste numbrite 8. leheküljelt võib leida reportaažirubriiki. Rubriigi kindel koht ja kujundus ajalehea aitavad lugejal selle huvitava lugemismaterjali kiiresti üles leida.

Sageli on need reportaažid järgnevad ja siis võiks neid tinglikult võrrelda isegi dokumentaaljutustusega. Niisugustesse reportaažiseeriatesse kuulub tavaliselt

7-10 kirjutist.

"Berliner Zeitung'i" praktikas on välja kujunenud, et nende seeriaste autoriteks on kõige andekamad ja staažikamad ajakirjanikud.

Reportaažide stiil on üldiselt asjalik, ilma liigse literatuursuseta, kuid seejuures elav ja dünaamiline. Püütakse tabada meeleolu ning kõita lugeja tähelepanu (erutav algus, pingetaotlus kompositsioonis, rohked uudislikud faktid). On iseloomulik see, et reporter ei ole kõrvaltvaataja-fikseerija, vaid sündmusest vahetu osavõtja ja seda mitte ainult kirjanduslikus mõttes, käsituslaadi poolest, vaid ka faktiliselt (koos tuletõrjujatega tulekahjul, koos rahvamiilitsaga kurjategijat jälitamas). See annab väga palju juurde reportaaži elamuslikule küljele ning tõstab ta publitsistlikku mõjukust. Nagu näitavad kogemused, võib reportaažikanris üsna elavalt ning suure veenmisjõuga käsitleda ka publitsistlikke teemasid (näit. kasvatuslikud probleemid). Temaatikalt on reportaažirubiik väga avar.

Kõigi eelduste kohaselt peaks selle rubriigi publitsistlik mõju olema õige suur.

+ +
+

Eespool oli vaadeldud vaid mõnd žanrilist erijoont ja neidki vaid ühe ajalehe läbilõikes. Võib-olla aga oli selleski napis ülevaates üht-teist meie praktikas arvestatavat ning rakendatavat. Kui nii, siis peaks see tagasihoidlik ülevaade oma eesmärgi täitnud olema.

Ülevaade

KÜMME AASTAT

J. P e e g e l,

TRÜ eesti keele kateedri dotsent

1964.a. sügissemestril mõõdus kümme aastat esimesest ajakirjanduslasest loengust Tartu Riiklikus Ülikoolis. Niisama pikk iga on ka Üliõpilaste Teadusliku Ühingu žurnalistikeringil. Juubel pole muidugi suur, sellest polnud avalikkuses loomulikult juttu, kuid põgusat tagasivaadet vääriks tehtud tõi ehk siiski.

Millest me alustasime?

Alustasime kümmekonnast noorest, kellel oli haruldaselt hea tahtmine ajakirjanikuks saada. See hea tahtmine nakatas ka neid, kes valmistusid neid õpetama. Üks neist, Olaf Utt, oli kogemustega ja lahtise peaga lehemees, kes mittekoosseisulise õppejõuna oli nõus lugema suurt üldkursust nõukogude ajakirjanduse teooriast ja praktikast, samuti juhatas ta eriseminari. Teiseks õppejõuks oli selle ülevaate autor - ka mõningate toimetu-

setõõ kogemustega, kuid oma akadeemilise ettevalmistuse poolest hoopis kallakuga eesti keele ajaloo ning dialektoloogia poole. Tuli hakata teed murdma läbi hoopiski tundmatu maa: uurima ja õppima eesti ajakirjanduse ajalugu, ette valmistama erikursusi ja -seminare. Tagantjärele võib vaid selakesi imestada, kui madalal tasemel need siiski olid, kui paljudes probleemides sai kobamisi otsitud, sest alustada tuli peaaegu absoluutsest nullist. Kuid selle tegi tassa otsingute uudus ja üliõpilaste nakatav kaasalõõmislust, mis otse spontaanselt realiseerus žurnalistika-ringi asutamise näol. Selle esimene esimees oli Endel Mallene, praegune "Sirbi ja Vasara" toimetuse liige. Mee-
nuvad koosolekud 5. auditooriumis, mis ei suutnud mahutada kuulajaid kõigist teaduskondadest, eriti siis, kui ilmus meie elav ajaleht (toimetaja Ene Maremäe, tõõtab praegu samuti "Sirbis ja Vasaras").

Ajepikku on muutunud õppeplaan. Tänavu lõpetas esimene lend neid noori, kes sai uue kvalifikatsiooni - filoloog-kirjanduslik tõõtaja (varasemad lõpetajad said kõik pedagoogi kutse). Pedagoogiliste ja osalt ka keele ajaloo ainete piiramise arvel täienes plaan puhtajakirjanduslike ainetega. Praegu õpetatakse selle eriharu üliõpilastele järgmisi eriaineid: nõukogude ajakirjanduse teooria ja praktika, tõõlis- ja parteiajakirjanduse ajalugu, eesti ajakirjanduse ajalugu, kaasaegne välismaine ajakirjandus, ajakirjanduse žanrid, tõõstuse ja põllumajanduse küsimused ajalehes, masinakiri, fotograafia, stenograafia. Lisaks eriseminarid (ajalehetehnika, ajakirjanduse keel ja stiil). Sellele lisanduvad erialased kursusetõõd, diplomitõõ ning küllalt pikk praktika toimetustes. Uuest õppeaastast alates on kavas üks eriseminar (kaks semestrit á 2 t. nädalas) pühendada raadio- ja televisioonižurnalistikale.

Kümne aasta jooksul on selle eriharu lõpetanud kokku 60 inimest, neist kuus mittestatsionaarselt (M. Maksing, R. Trull, K. Rooväli, E. Aesma, J. Püvi, H. Muller),

peale nende on kaks üliõpilast (E. Pilleaar, S. Vissak) paralleelselt oma põhialaga läbi kuulanud ka Žurnalistika õppetsükli. Suurem osa lõpetanuist on siirdunud ning jäänudki valitud erialale. Olemasolevaid andmeid on vaid seitse lõpetanut varasemaist lendudest jäänud õpetajaks, kaheksa tegutsevad muudel kultuurialadel. Üks meie lõpetanutest - V. Tuuling - on surnud. Seega on lõpetanutest ajakirjanduses (koos raadio, televisiooni, kirjastuste ja kinostuudioga) tõel 44 inimest ja pole kuulda olnud, et neist halvasti räägitaks. Kaks lõpetanuist (E. Anupõld ja K. Tiro) on hiljem jätkanud erialaseid õpinguid kõrgemates parteikoolides. Seega võime öelda, et meie vana ülikool on vabariigi ajakirjandusele kümne aastaga suutnud anda täienduse, kelle parimad töömeheastad on veel ees. Järelikult võime selle vahetuse mõjust ja osast meie ajakirjanduses kõnelda vahest ehk kümme aasta pärast. Loodame, et siis on nooremate lendude arvel meie lõpetanute rivi kasvanud vähemalt sajameheliseks sule-, mikrofoni- ja kaamera-meeste publitsistlikuks väeks.

Kümne aasta jooksul on edasi liikunud ka ajakirjanduse teaduslik uurimine, kuigi meil ju teatavasti vastavat keskust erialase kateedri näol ei ole. Mainiksin kõigepealt üliõpilaste osa, eeskätt paljude väärtuslike diplomitööde näol, nende suhinnatöid ning ettekandeid teaduslikel konverentsidel. Siia liituvad ka uurimused, mis on trükitud või rotaprintdiväljaandeis avaldatud.

Võime kõnelda kahest põhisuunast meie teaduslikus töös. Üks neist on eesti ajakirjanduse ajaloo uurimine päris algusest peale, sest kümme aastat tagasi oli siin täiesti tühi koht. Seda suunda jätkame ka praegu. Teine põhisuund - praktiliselt ehk tähtsamgi - on kaasaegse nõukogude ajakirjanduse teooria, mida me sõna tõsisest mõttes peame looma. Sellele suunale pöörame praegu ja lähematel aastatel erilist tähelepanu, püüdes siin rakendada uusi meetodeid ning uurimissuundi, mis kindlasti kajastavad ka üli-

õpilaste ettevalmistamises. Siin suruvad meile oma nõud-
misi peale ka moodsad ajakirjandusvormid - raadio, tele-
visioon ning kinežurnalistika oma teooria ning probleemide-
ga. Tõsisematele teaduslikele saavutustele annavad kindlas-
ti lisa meie esimesed aspirandid (I. Trikkel, V. Lään,
A. Vihalem) oma väitekirjadega, mis tulevad kaitsmisele
lähemate aastate jooksul. Kolme ligema aasta jooksul peavad
ilmuma õpikud kõigis erialastes dietsipliinides.

Meie tõe ole on suurt abi osutanud Eesti NSV Ajakirja-
nike Liit ja Raadio- ning Televisioonikomitee, samuti on
meil sõbralikud koostöösidemed paljude ajalehtede ning aja-
kirjade toimetustega, kes meid alati on abistanud, esakätt
kõige lähem ülesandne - "Edasi".

Kõigepealt täname entusiaste, kes on mittekoesseisu-
liste õppejõududena meid hädast välja aidanud - seltsi-
mehi S. Uut, A. Luuri, Ü. Vooglaidu, lektoreid O. Antonit,
I. Triklit, V. Panti, R. Karemäed ja alati abivalmis ENSV
Ajakirjanike Liidu sekretäri A. Koosta; "Edasi", "Noorte
Hääle", "Rahva Hääle", "Pärnu Kommunisti" jt. lehtede
toimetajaid, samuti sm. E. Jaanimäge, kes meie rahvast on
alati meeleldi praktikale võtnud ning hoolitsenud heataht-
liku juhendamise eest. Ilma selle abita ei oleks me palju
midagi suutnud ära teha.

Seoses pressiklubi ning Ühiskondlike Erialade Teadus-
konna organiseerimisega ülikoolis on žurnalistikaringi
tõõ oluliselt muutunud. Ring on nüüd pressiklubi ning üli-
kooli ajalehe aktiiviks, tehes seal praktilist tõeõd. Teo-
reetilist laadi üritusteks on ringil jäänud ettekanded
konverentsidel ning osavõtt kogumiku "Fakt, sõna, pilt"
koostamisest, mida traditsioonina tahame jätkata ka tule-
vikus.

Loodame, et uus aastakümme laiendab ning süvendab
veelgi žurnalistika-alast tõeõd meie ülikoolis. Kindlasti
annab selleks hoogu eriti tulev, 1966. aasta, millal meie
trükisõnaline perioodika tähistab oma kahesajandilist
juubelit.

1964.a. žurnalistika alal kaitsatud

diplomitööd

1. Endel Lember, Olukirjelduse kompositsioonist, 186 lk.
2. Maret Leo, Ajalehe informatsiooniliste žanride keelest, 223 lk.
3. Peep Puka, Televisiooni spetsiifikaet, 98 lk.
4. Mati Ormison, Saksa DV ajakirjanduse žanrilis-
test iseärasustest, 150 lk.
5. Ülle Puusep, Laste- ja noortesaated televisioonis, 214 lk.
6. Aase Sarapuu, Vabariiklike lühisõnumite komposi-
tsioonist, 147 lk.

Eluises kogumikus toodud diplomitööde loetelust on
eksikombel välja jäänud 1963.a. kaitsatud J. Keppe diplomi-
töö "Eesti ajalehtede arv ja tiraažid".

Тартуский государственный университет
ЗССР, г. Тарту, ул. Оликооли, 18
ФАКТ, СЛОВО, ОБРАЗ
Статьи и исследования по истории печати,
теории и практики журналистики
II
На эстонском языке

Vastutav toimetaja J. Peegel
Korrektor J. Peebo

=====

TRÜ rotaprint 1965. Trükipoognaid 8,63. Tingtrüki-
poognaid 7,85. Arvestuspoognaid 7,27. Trükiarv 800.
Paljundamisele antud 31.XII 1964. MB 10742.
Teil. nr. 1655.

Hind 22 kop.

Hind 22 kop.